

**РОЗДІЛ VIII. ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СТАН,
ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВА**

VIII.1. Поняття про туристський потенціал. Територіальні рекреаційні системи

Дослідження рекреаційних ресурсів передбачає оцінку інтенсивності їх рекреаційного використання, а тому важливо врахувати і рекреаційний потенціал природних систем.

Його визначення необхідне для обґрунтування шляхів отримання максимального рекреаційного ефекту, при якому не будуть відбуватися негативні зміни стану ресурсів та втрата рекреаційних властивостей.

Н.С. Міроненко та І.Т. Твердохлебов (1981) під рекреаційним потенціалом розуміють всю сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території. Поняття рекреаційного потенціалу в певній мірі ідентично поняттю "умови і фактори розвитку рекреаційної діяльності".

Беляев В.Г., Багров М.В., Трушиньши Я.К. (1983) розглядали рекреаційний потенціал як кількість ефекту, яку може отримати максимальна чисельність рекреантів при найбільш сприятливих параметрах середовища з урахуванням екологічних обмежень.

За М.С.Нудельманом (1987), природно-рекреаційний потенціал – це максимальна сукупна продуктивна спроможність природних рекреаційних ресурсів.

Реймерс М.Ф. (1990) визначає рекреаційний потенціал як ступінь здатності природної території надавати людині позитивний фізичний, психічний і соціально-психологічний вплив, пов'язаний з відпочинком.

В.П.Руденко (1993) у своїй праці "Географія природно-ресурсного потенціалу" вважає, що основними природними передумовами формування природно-рекреаційного потенціалу України, розвитку санаторно-курортного лікування, відпочинку та туризму є власне рекреаційні території, мінеральні води і лікувальні грязі. Потенціал природних рекреаційних територій визначався автором через грошову оцінку вільного часу, яка вимірювалась величиною валового суспільного продукту, створюваного усіма працюючими за одиницю часу і розрахованого на чисельність усього населення країни, яке використовує ресурси рекреації. Економічна оцінка потенціалу мінеральних вод і лікувальних грязей базувалась на їхніх балансових експлуатаційних запасах і регіональних приведених витратах.

О.І. Шаблій та З.О. Касянчук (1995) визначають рекреаційний потенціал як систему природних і суспільних об'єктів, їх властивостей та відношень, які можуть використовуватись або використовуються для цілей оздоровлення чи відновлення (рекреації), поповнення, розширення чи нагромадження (аккумуляції) духовних і фізичних сил людини у вільний від основного виду її діяльності час.

І.В. Зорін та В.О. Квартальнов (2003) рекреаційним потенціалом називають "ставлення між фактичною і гранично можливою чисельністю туристів, яка визначається виходячи з наявності рекреаційних ресурсів".

Зведене тлумачення елементів категорії рекреаційний потенціал подано у таблиці VIII.1.

З аналізу аспектів поняття випливає, що під рекреаційним потенціалом варто розуміти наявність певних рекреаційних ресурсів та передумов, що ефективно впливають на можливість рекреантів проводити певні види рекреаційної діяльності та відпочинку.

Територіальна рекреаційна система. Розвиток туризму і рекреації супроводжується створенням інфраструктури, розробкою туристських маршрутів, освоєнням нових зон відпочинку, формуванням специфічного туристичного продукту. Цей поступальний розвиток потребує розробки спеціальної стратегії територіального розвитку, механізмом здійснення якого має бути процедура ландшафтного планування.

Необхідність визначення просторових меж композиційних елементів туристсько-рекреаційних систем продиктована необхідністю їх співставлення з ландшафтною структурою території і аналізом адекватності правового режиму землі і природокористування. Ідеальне співставлення композиційних туристсько-рекреаційних елементів з ландшафтною структурою території формується в межах територій НПП і РЛП, частково в межах ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, де виділено ряд функціональних зон.

Таблиця VIII.1.

Структура поняття «рекреаційний потенціал»

Структурні елементи поняття	Кількість ефекту, впливу (ефективна спроможність)	Рекреанти	Оздоровлення	Екологічні обмеження	Сукупність передумов (ресурсів)	Рекреаційна діяльність	Територія	Відпочинок
Автори								
Бляев В.Г., Багров М.В., Трушиньш Я.К.	+	+		+	+			
Міроненко Н.С. та Твердохлебов І.Т.					+	+	+	
Нудельман М.С.	+				+			
Реймерс М.Ф.	+	+					+	+
Шаблій О.І. та Касянчук З.О.		+	+		+			+
Зорін І.В. та Квартальнов В.О.		+		+	+			

До складових функціонально-планувальних елементів РПРС відносять (табл. VIII.2):

1. **Ареали** – райони зосередження туристсько-рекреаційних (природних, культурно-історичних і санаторно-курортних) ресурсів. В межах туристсько-рекреаційної обласної системи виділено три туристсько-рекреаційні райони – сукупність рекреаційних зон і туристських комплексів, що сформувались навколо спільного центру:

*Волинський (з центрами Кременець, Почаїв),
Подільський (з центрами Тернопіль, Зарваниця) і
Подністрівський (Заліщики, Борців).*

Основу туристсько-рекреаційних районів складають туристсько-рекреаційні місцевості – невеликі за площею території з традиційними видами відпочинку і туризму з центрами (ядрами) – малими містами, містечками і селищами, які спеціалізуються на реалізації певного рекреаційного модуля.

Таблиця VIII.2

Композиційні (функціонально-планувальні) елементи регіональних туристсько-рекреаційних систем (за Є.Ю.Колбовським, 2008)

Складові частини композиції РПРС	Ієрархічні форми функціонально-планувальних елементів	Блоки туристсько-рекреаційних систем (міста і фрагменти міського середовища, рекреаційні зони, блоки екологічного каркасу і фрагменти сільського середовища)
Ареали — райони зосередження Туристсько-рекреа-	Туристсько-рекреаційна область - велика територіально-планувальна система відпочинку і туризму, яка	Мережа міських поселень, ландшафтно-рекреаційні зони найближчої, середньої і дальньої

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

ційних (природних, культурно-історичних і санаторно-курортних) ресурсів	включає значні за площею зони і центри тривалого відпочинку і санаторно-курортного лікування об'єднані в єдину систему туристськими трасами в межах однієї або кількох адміністративних областей	доступності
	Туристсько-рекреаційний район — частини рекреаційних зон і рекреаційних комплексів, які сформувалися навколо спільного центру в межах одного або кількох адміністративних районів	Ландшафти високої природної та історико-культурної цінності насичені пам'ятками природи та історико-культурної спадщини які сформувались навколо кількох взаємопов'язаних центрів
	Туристсько-рекреаційна місцевість — невелика за площею територія з традиційними видами відпочинку і туризму, яка включає до свого складу один або кілька не великих близько розташованих рекреаційних кластерів і закладів відпочинку, які спеціалізуються на реалізації певного туристсько-рекреаційного модуля	Певні ареали в межах ТРР самодіяльного і організованого рекреаційного освоєння насичені пам'ятками природи та історико-культурної спадщини;
Ядра - функціональні центри ареалів різної ієрархії	Центр (центри) туристсько-рекреаційної області — опорний центр регіональної рекреаційної системи	Найбільш цінні рекреаційні поєднання пам'яток природного і історико-культурного характеру, з розвинутою рекреаційною інфраструктурою
	Центр (центри) туристсько-рекреаційного району — допоміжні центри регіональної рекреаційної системи	Цінні рекреаційні поєднання пам'яток природного і історико-культурного характеру, з відносно розвинутою рекреаційною інфраструктурою
	Центр (центри) туристсько-рекреаційних місцевостей - елементарні центри регіональної рекреаційної системи	Окремі пам'ятки природного і історико-культурного характеру, як рекреаційоформуючі об'єкти
Вісі — ландшафтно-маршрутні коридори, які пов'язують між собою ареали і ядра у єдиний територіальний каркас - ТРС	Транзитні вісі — туристсько-рекреаційні траси національного значення.	Річкові сплави, автомобільні маршрути , туристичні поїзди тощо
	Основні регіональні вісі — туристсько-рекреаційні маршрути обласного значення	Маршрути водного туризму (байдарочні тощо, протяжністю більше 150-200 км, траси велотуризму (протяжністю більше 200 км), багатоденні маршрути кінного туризму, автомобільні маршрути тощо
	Місцеві вісі — маршрути місцевого значення	Водні маршрути незначної протяжності, маршрути пішого, вело, кінного, авто- туризму
Локуси — об'єкти туристсько-рекреаційної сфери	Заклади відпочинку і туризму - організовані об'єкти туристсько-рекреаційної сфери	Комплекси рекреаційно-туристичної інфраструктури , будинки відпочинку, санаторії, профілакторії, будинки мисливця і риболова, туристські притулки
	Місцевості самодіяльного туризму	Наметові містечка, стоянки на маршрутах, сюжетні вузли маршрутного сценарію (місця зупинки на маршрутах і екскурсіях

2. **Ядра** — центри ТРС різних рангів. Великі центри ТРС (зокрема Тернопіль) концентрують в своїх межах не тільки більшу частину об'єктів туристської індустрії:

готелі, мотелі, кафе, ресторани, автостоянки тощо. До них направлені основні туристські потоки, які «гальмуються» в їх межах на певний час. Ядра можуть займати транзитне положення на осі ТРС національного рівня (Київ-Буковель) або

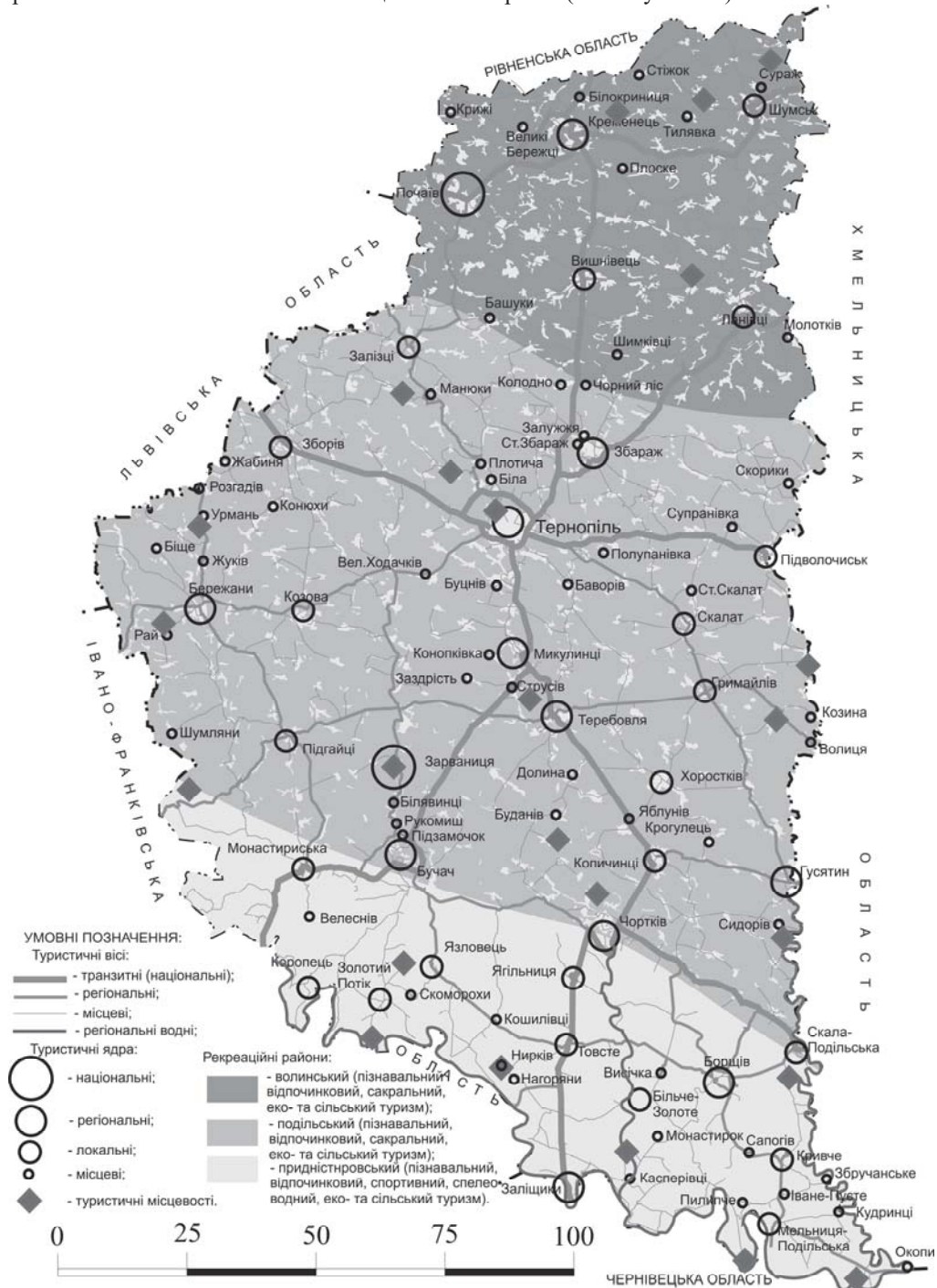

Рис. VIII.1. Елементи функціонально-планувальної структури РТС Тернопільської області

функціонувати у бокових відгалуженнях (променях) ТРС (Зарванця). У такому випадку ядра можуть слугувати центрами районоутворення для ареалів регіонального рангу. Потоки туристів і рекреантів, доставлені в регіональне ядро (Бучач) по осі національного рангу, можуть у подальшому радіально розосередитись регіональними трасами-вісями для відвідування місцевих туристських визначних місць (старовинних містечок: Язловця, Золотого Потоку, Коропця; унікальних природних об'єктів: Русилівських водоспадів, Нирківського каньйону тощо). Ядра поділяють на: національного, регіонального, місцевого і локального значення.

3. **Вісі туристсько-рекреаційної системи.** Вісі виявляються як мережа функціонуючих туристських маршрутів, які мають бути класифіковані і нанесені на картографічну основу у відповідності зі своєю значимістю. Серед них транзитні національного рангу (Луцьк-Рівне-Дубно-Кременець-Почаїв-Львів), обласні (Тернопіль-Збараж-Вишнівець-Кременець-Почаїв; Тернопіль-Теребовля-Чортків-Товсте-Заліщики-Нирків), місцеві (Бережани-Жуків-Урмань-Розгадів; Теребовля-Микулинці-Струсів-Заздрість; Борщів-Скала-Подільська; Борщів-Сапогів-Кривче тощо) і типом (автомобільні (Тернопіль-Скалат-Гримайлів-екостежка "На Гостру"), велосипедні (Кременець-Білокриниця-Стіжок), водні (На хвилях Тіраса), піші, кінні, тощо) (рис. VIII.1).

Часто маршрути різного типу укладаються в межах єдиного маршрутного коридору (Заліщики-Чортків-Теребовля-Микулинці-Тернопіль-Збараж-Вишнівець-Кременець-Почаїв), який також відображений спеціальними умовними знаками.

Важливу функціональну роль у мережеві структурі РТРС виконують заповідно-рекреаційні території (НПП і РЛП) і штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), оскільки в їх межах запроваджено диференційовані режими природокористування з урахуванням рекреаційних навантажень.

НПП і РЛП – водночас можуть виконувати роль ядра, функціонального центру (Заліщики) національного чи регіонального рангу і туристських місцевостей з традиційними видами відпочинку і туризму у складі однієї або кількох невеликих близько розташованих рекреаційних зон і закладів відпочинку (вздовж долини р. Дністер і нижніх відтинків її допливів: Коропецької, Нирківської, Заліщицької, Касперівської), які спеціалізуються на реалізації певного туристсько-рекреаційного модуля.

Кременецький ботанічний сад, Білокриницький дендрологічний парк, Вишнівецький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва є пам'ятками природної та історико-культурної спадщини в межах туристичних ядер локального, місцевого і регіонального рангів.

VIII.2. Волинський туристсько-рекреаційний район

Волинський туристсько-рекреаційний район характеризується розвитком пізнавального, відпочинкового, сакрального, екологічного та зеленого туризму. Основними туристичними ядрами району виступають м. Кременець з чисельними історико-архітектурними пам'ятками, унікальні ландшафти денудаційних Кременецьких гір та Малого Полісся в межах НПП «Кременецькі гори», сакральні пам'ятки (Свято-Успенська Почаївська лавра, Божа гора), архітектурний комплекс палацу у Вишнівці тощо.

Найбільшим туристичним потенціалом та кількістю прибуттів характеризується **Почаївське** рекреаційне ядро національного значення. Домінуючим видом туризму виступає сакральний туризм – паломництво та відвідування Свято-Успенської Почаївської лаври. Почаїв характеризується досить значним (порівняно з подібними населеними пунктами) розвитком туристичної інфраструктури – готелів, гостинних садиб, закладів харчування, торгівельної мережі тощо. За оцінками деяких туристичних

компаній Почаївську лавру за рік відвідує близько 1,5 млн. паломників.

Великим ядром регіонального значення у регіоні виступає місто **Кременець** з розташованим поблизу нього Національним природним парком «Кременецькі гори». Кременець характеризується розвитком готельного господарства, закладів харчування тощо. Основними атракціями міста є чисельні історико-архітектурні пам'ятки: замкова гора з руїнами середньовічної фортеці, комплекс колишнього єзуїтського колегіуму, Василіанський монастир, численні церкви, козацький цвинтар, старовинні будинки, катакомби тощо. Окрім того м. Кременець є центром етнічно-пізнавального туризму громадян Польщі – в Кременеці народився та проживав відомий польський поет і драматург Юліуш Словацький. В місті зберігся родинний будинок Словацьких в якому зараз знаходиться його літературно-меморіальний музей.

Окремо слід згадати про природні принади м. Кременеця – це чудові гірські краєвиди, наявність чисельних гротів та невеликих печер, недіючий крейдовий кар'єр із знахідками викопної фауни, виходи скельних порід, унікальна наскельно-стєпова рослинність. Значною туристичною принадою м. Кременеця є ботанічний сад – місце зростання численних рідкісних, екзотичних, декоративних видів і форм трав'яної, чагарникової та деревної рослинності.

Найбільшим заповідним та рекреаційним об'єктом Волинського туристсько-рекреаційного району виступатиме розташований у північній його частині національний природний парк «Кременецькі гори».

Національний природний парк "Кременецькі гори" розташований в межах Кременецького та Шумського районів на півночі Тернопільської області загальною площею 6951,2 га (табл. VIII.3).

Таблиця VIII.3.

Земельні угіддя, що увійшли до складу НПП "Кременецькі гори" в розрізі адміністративних одиниць

Сільські, міські, селищні ради	Рілля	Пасовища	Сіножаті	Сади	Лісові землі	Забудовані землі	Кам'яністі місця, яри	Разом
Кременецький район								
Дунаївська	2,7	4,9	-	1,5	408,1	0,4	-	417,6
Велико-млинівська	1,8	-	1,2	0,2	450,7	0,7	1,4	456,0
Жолобівська	-	-	-	-	233	-	-	233
Колосівська	-	1,0	-	-	161,5	1,0	3,9	167,4
Велико-бережеська	4,7	-	-	-	114,3	-	-	119,0
Чугалівська	2,0	-	0,8	-	666,2	-	-	669,0
Білокриницька	9,6	-	3,2	-	703,7	2,1	-	718,6
Кременецька	-	-	-	-	80,8	0,2	3,0	84,0
Район в цілому	20,8	5,9	5,2	1,7	2813,8	4,4	8,3	2864,6
Шумський район								
Стіжоцька*	68,9	12,5	30,8	-	2108,2	14,9	11,9	2249,6
Тиліавська	9,7	-	5,9	3,1	1351,7	1,5	1,1	1373,0
Угорська	7,7	-	6,2	-	449,7	-	0,4	464,0
Район в цілому	86,3	12,5	42,9	3,1	3909,6	16,4	13,4	4086,6
НПП в цілому	107,1	18,4	48,1	4,8	6723,4	20,8	21,7	6951,2

* в межах Стіжоцької с/р розташоване болото площею 2,1 га та ставок площею 0,3 га.

Аналіз таблиці VIII.3 показав що 96,7% території національного природного парку "Кременецькі гори" займають ліси, що свідчить про повноцінне виконання парком

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

екологічних та середовищезберігаючих функцій. Однак це свідчить про своєрідність рекреаційного використання території. Більшість території НПП є придатною для пішохідного, кінного прогулянкового туризму, є перспективи розвитку велосипедних, мотоциклетних, квадроциклетних, автомобільних гірських трас через значну пересіченість місцевості. Поблизу парку можливий розвиток спортивного полювання. В межах території НПП досить розвинутим є екскурсійний туризм, особливо в межах м.Кременця з його численними історичними пам'ятками. Також варто відзначити можливості для розвитку гірськолижного спорту: в Кременці функціонує єдина в Україні санна траса, рельєф є сприятливим для розвитку гірськолижного спорту, є функціонуючі трампліни (рис. VIII.2.).

Рис. VIII.2. Рекреаційні об'єкти і види рекреаційних занять НПП "Кременецькі гори"

1. Санна траса для розвитку різних видів санного спорту.
2. Перспективні гірськолижні траси та існуючі трампліни.
3. Перспективні траси для гірських велосипедів, квадроциклів, мотоциклів тощо.
4. Існуючі та перспективні туристичні маршрути для велосипедних та піших туристів.
5. Екологічні стежки "Божя гора", "Дівочі скелі", "Гостра гора".
6. Еколого-туристичні маршрути "Божя гора", "Данилова гора", "Уніяс".
8. Еколого-туристичні маршрути «Вовча гора», «Замкова гора», «До скель Словацького».
9. Велосипедні маршрути «Шляхами південного краю Волині», «Навколо Кременецьких гір», «до живоносного джерела на Божій горі», «Кременецькими стежками до нескореної фортеці».
10. Парадом.

Екологічна стежка "Дівочі скелі" репрезентує цікавий маршрут протяжністю 2,6 км. Дівочі скелі по праву вважаються однією із найпривабливіших гір національного парку. Знаходиться на північно-східній околиці м.Кременця через що є привабливою для туристів, що відвідують місто.

Черепашкуваті щільні вапняки, які виходять на поверхню стрімкими карнизами, створюючи своєрідну неповторність і красу. Скелі оповиті легендами, переказами, вражають своєю красою. Ламані, нагромаджені в первозданному хаосі брили, стрімкі урвища і дивовижні кам'яні композиції, чорні провалля гротів і печер довгою стрічкою оперезають верх гори. Здається, ніби тут бушували міфічні велетні, які обламали скелястий край високого плато, щоб заховати в цьому дикому звалищі сліди колишнього буття. У лабіринтах Дівочих скель виявлено кістки мамонта, печерного ведмеда, волохатого ведмеда, волохатого носорога, первісного коня, зубра, печерної гієни, псаця,

гігантського та північного оленів, копитного лемінга. Виняткову цінність становить рослинний покрив Дівочих скель. На цих скелях ростуть кадило сарматське, спірея піківська, клокичка пірчаста, сонцезвіт сивий, кизильник чорно-плідний, гордовина, змієголовник австрійський, самосил передгірський, мінуарція побільшена, гвоздика Роговича тощо. А у вапнякових пісковиках спелеологи відкрили тринадцять ніш, гротів і печер, окремі з яких – Студентська, Піщинка, Холодна – тягнуться в глиб гори на десятки метрів. Орієнтовна екологічна ємність стежки – до 5000 тис відвідувачів.

Екологічна стежка "Гостра гора" височіє поблизу траси Кременець-Почаїв і приваблює сотні туристів. Вершини гори кам'янисті, іноді скелясті. Завдяки щільно зцементованим вапнякам, які вивітрюючись, створили красиві ущелини, мальовничі скелі. Здебільшого гора покрита хвойним або листяним лісом. Рослинний покрив є біднішим ніж на "Дівочих скелях" але приваблюють туристів здебільшого скельні утворення на надзвичайний краєвид на рівнину Малого Полісся. Орієнтовна екологічна ємність – до 2000 тис відвідувачів.

Еколого-туристична стежка "Бона" веде на однойменну гору, що височіє над Кременецем. Найпривабливішим туристичним об'єктом стежки є руїни замку XIII століття. Чудовий краєвид відкривається з вершини цієї гори. На одній з найдавніших вулиць Кременця Медовій знаходиться унікальна споруда XVIIIст. – кременецькі будинки-близнюки, зведені у стилі барокко. Під самою горою Миколаївський собор (XVI- XVIIст.), далі комплекс будівель колишнього колегіуму (1731-1743рр), споруди братського Богоявленського монастиря (XVIIст.) монастир реформаторів (XVIIIст.), родинний будинок Словацьких (XVIIIст.) та ряд інших. Кількість відвідувачів екологічної стежки за сезон складає 20-30 тис. осіб.

Еколого-туристична стежка "Божа гора" – це частина Кременецьких гір, але через ерозійні та водні руйнування у минулому сталося так, що стоїть вона начебто сама по собі серед поля. Гора займає площу 119 гектарів має куполоподібний горб з пологіми західними і крутими східними схилами. Її висота 365 метрів, протяжність туристичного маршруту – 2,6 кілометрів. У гори дві вершини, на одній з них б'є джерело з цілющою водою, на іншій – невелика капличка святої Трійці. Давня слов'янська святиня – Божа гора належить до найшанованіших паломницьких місць та знаходиться за 12 км від Кременця, неподалік села Великі Бережці.

Вона ще з княжих часів, з IX-X ст., була місцем подвижництва численних монахів. Гора Божа відома серед прочан завдяки місцю, що зветься "Ступня Матері Божої". Тут знаходиться новозбудована капличка, "печера Монаха" та кількасотлітнє цілюще джерело. Заступництва Богородиці, духовного та фізичного зцілення у цих місцях шукають віряни з усього світу. Часто вони йдуть до неї пішки за сотні кілометрів, щоб почерпнути тут цілющої духовної сили. До речі, свого часу серед прочан тут були Леся Українка з Климентом Квіткою, українські послы до польського сейму С.Скрипник, М.Тележинський, письменник У.Самчук. Кількість відвідувачів за сезон складає більше 20 тис. осіб.

Екологічно-туристична стежка "Данилова гора" – розташована на північний схід від с.Стіжок, з маленькою старовинною церквою на вершині. Гора складена сарматськими відкладами, як і все пасмо Кременецьких гір, до якого вона входить. Схили і вершина гори покриті лісом. З вершини гори відкривається чудова панорама мальовничої розлогої долини, в якій розкинулось село Антонівці. Маленька старовинна церква святої Трійці на вершині – пам'ятник архітектури XIV-XVII століття. Екологічна ємність стежки становить до 2000 осіб за сезон.

Екологічно-туристична стежка "Уніас". За кільканадцять кілометрів на північний схід від Кременця на околиці старовинного села Стіжок у долині височіє ціла низка гір: Уніас, Малий Уніас, Гостра, Дубова, Злодійка, Ямна. Серед низки гір вирізняється гора Уніас – це своєрідна славнозвісна окраса цього краю. Розташована неподалік села

Антонівці.

Площа гори 6,3 га, висота 358 м. Має велику природоохоронну, науково-пізнавальну та естетичну цінність. Із заходу гора оточена долиною, а з півночі – низовиною, по якій протікає невелика річка Іловиця. Більша частина гори заросла листяними та хвойними лісами, різноманітними травами, які поширені лише в цьому регіоні. Вершина гори Уніас скеляста, є невелика печера, скельні навіси, та потужний провал, що утворився очевидно внаслідок руйнування великого печерного утворення. На вершині гори є плато площею 2,0 га, на якому ростуть самотні дерева сосни, дуба, граба. Південно-західна та західна частина плато виходить на скелі, висота яких 6-12 метрів. На крутих схилах з півночі і північного сходу насипано два вали. На віддалі 50 метрів на захід, нижче по схилу витікає джерело. З різних боків гори також є джерела з доброю питною водою. Тут можна зустріти косулю або благородного оленя.

Гора Уніас є цінною історичною пам'яткою. Тут був розбудований літописний давньоруський Данилів град. На початку 1241 р. нарівні з Кременцем город Данилів вистояв перед ордами Батия, але восени 1259 р. сам син Данила Лев на вимогу хана Бурундюя змушений був розкидати оборонні споруди поселення. На горі Уніас знаходяться рештки давнього міста волинян. Археологами було розкопано кілька жител, котловани яких були вирубані в скелі. Біля одного виявлено висічений на поверхні хрестовидний знак, орієнтований за сторонами світу. На одній з площадок є облоговий колодязь. Також виявлені наземні житла і напівземлянки з печами-кам'янками (X-XI ст.), ювелірні вироби, форми керамічних виробів X-XI і XVI-XVII ст., середньовічні монети. Орієнтовна екологічна ємність стежки становить до 3000 осіб.

Наступним логічним етапом дослідження є оцінка рекреаційного потенціалу і рекреаційної ємності території.

Визначення рекреаційного потенціалу дав ще у 1990 році відомий російський вчений – природослідник М.Ф.Реймерс, – як ступінь спроможності природних комплексів здійснювати позитивний фізичний, психічний і соціально-психологічний вплив пов'язаний з відпочинком. Цей ступінь спроможності можна оцінювати за допомогою низки критеріїв, та різними методиками. (бальних, грошових, рекреологічних, медико-фізіологічних тощо).

Рекреаційна ємність є невід'ємною складовою частиною рекреаційного потенціалу, під нею розуміють показник можливого рекреаційного навантаження геосистем.

Визначення рекреаційної ємності території було проведено за методикою Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П., яка враховувала мінімальну, максимальну і середню чисельність рекреантів в межах різних видів природних комплексів від річково-озерних до горбогірних. (табл. VIII.4.)

Таблиця VIII.4.

Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси

Природні комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)					
	літо			зима		
	мін.	макс.	сер.	мін.	макс.	сер.
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Горбогірні, височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

Матеріали таблиці вказують на те, що максимальна рекреаційна ємність території характерна для горбогірно-височинних територій якими зайнято 100% РЛП.

В межах НПП "Кременецькі гори" 100% території відносяться до горбогірних

природних комплексів для яких характерна мінімальне нормативне рекреаційне навантаження у 100 осіб/км², середнім – 125 осіб/км², максимальним у 150 осіб/км² (у теплий сезон) а відтак і рекреаційна ємність.

Для національного природного парку "Кременецькі гори" рекреаційна ємність визначалась для обох сезонів (теплий сезон 183 дні, холодний – 182 дні) через специфіку видів рекреаційних занять і туристичні особливості. Хоча звісно використання туристичних ресурсів Кременецьких гір і холодний сезон є значно нижчим ніж у теплий.

Рекреаційна ємність території визначалась за такою формулою:

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{\bar{A}_i} \cdot 2$$

де: V_i – рекреаційна ємність і-ї території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на і-ту територію, осіб/км²;

S_i – площа і-ї рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

\bar{A}_i середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на і-й території, днів.

Розрахунки рекреаційної ємності території показали, що в межах НПП "Кременецькі гори" мінімальна рекреаційна ємність становить 497873 осіб, середня – 622341, максимальна 746809 – осіб. Даний вид оцінки враховує усереднені показники навантажень на пересічний квадратний кілометр. Якщо провести розрахунки в межах функціональних зон парку (табл. VIII.5.), то рекреаційна ємність буде перерозподілена здебільшого між зонами регульованої і стаціонарної рекреації, господарською зоною з частковим використанням заповідної зони.

Таблиця VIII.5.

Рекреаційна ємність території НПП "Кременецькі гори"

Показники	НПП «Кременецькі гори»
Площа НПП, га	6951,2
Рекреаційна ємність парку (осіб/ теплий сезон) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,6)	
- мінімальна,	508828
- середня,	636035
- максимальна;	763242
Рекреаційна ємність парку (осіб/ холодний сезон) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,6)	
- мінімальна,	202419
- середня,	253024
- максимальна;	303628
Рекреаційна ємність парку (осіб/ рік) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,6)	
- мінімальна,	711247
- середня,	889059
- максимальна;	1066870
Понижуючий коефіцієнт ємності функціональних зон (0,7)	
Загальна рекреаційна ємність осіб/рік	
- мінімальна,	497873
- середня,	622341
- максимальна;	746809

Оскільки під рекреаційними та господарськими зонами парку зайнято близько 70% території то для більш точної оцінки рекреаційної ємності функціональних зон потрібно використати понижуючий коефіцієнт 0,7. В результаті застосування цього коефіцієнту загальна потенційна ємність території складатиме 497873 осіб при мінімальній ємності,

622341 осіб при середній ємності та 746809 осіб при максимальній ємності.

Обладнання території асфальтованими доріжками, спеціальними місця для відпочинку, смітниками, освітленням тощо, дасть можливість максимально збільшити рекреаційні навантаження.

Більш детальна просторова оцінка рекреаційної ємності потребує врахування понижуючого коефіцієнта крутизни схилів. При крутизні схилів 10-20% – понижуючий коефіцієнт кількості рекреантів становить 0,8; при 20-30% – 0,6; 30-50% – 0,4; понад 50% – 0,2. За середній показник для НПП нами було прийнято понижуючий коефіцієнт 0,6 який використовувався для всієї території парку.

Рекреаційна ємність безпосередньо залежить від площі НПП та середньої тривалості перебування туристів, яка у межах НПП "Кременецькі гори" становить 1-2 дні. При визначенні тривалості перебування туристів враховувалось, що одним з провідних видів рекреації в межах РЛП є короткотривалий кількадечний відпочинок (піші прогулянки, екскурсії тощо). Також було враховано, що більшість туристів відвідують територію парку проїздом до Почаєва, та в межах інших туристичних маршрутів.

Ідеальним варіантом рекреаційних навантажень території парку є той, який враховує мінімальну рекреаційну ємність території, оскільки НПП "Кременецькі гори" є новоствореним парком і спеціальної інфраструктури на його території ще не створено. Нарощування кількості рекреантів парку можливе за умови проведення спеціальних парко-будівельних заходів. Це дало б можливість збільшити потік рекреантів до максимальних розрахункових показників.

Виходячи з вищесказаного можна зробити наступні висновки:

1. Новостворені національні природні парки не маючи розвинутої туристичної інфраструктури часто отримують у спадок від попередніх землекористувачів значні неконтрольовані рекреаційні потоки, це стосується і НПП "Кременецькі гори". Першочерговим завданням управлінської структури парку є врегулювання рекреаційних потоків на території парку, особливо поблизу м.Кременець.
2. Зростання рекреаційної ємності території таких РЛП можна забезпечити за рахунок проведення спеціальних облаштувально-інфраструктурних заходів: прокладання доріжок, велосипедних, мотоциклетних, квадроциклових трас, встановлення малих архітектурних форм (альтанок, мангалів тощо), облаштування місць для розведення вогнищ та складування сміття, встановлення туалетів, організація паркувань для автотуристів, проведення спеціального освітлення, розробка та організація на місцевості екологічних стежок та піших туристичних маршрутів.
3. Національний природний парк "Кременецькі гори" є територією перспективною для розвитку як літніх так і зимових видів туризму і відпочинку. Потенційна рекреаційна ємність території дозволяє приймати значну кількість туристів. Перспективним є розвиток зимового гірськолижного курорту який знаходиться на шляху з Києва до "Буковеля" і міг би слугувати "перевалочним" пунктом для відпочивальників та місцем для навчання початківців гірськолижного спорту. Але така перспектива можлива лише за умов більш детального вивчення території парку прилеглої до м.Кременеця, оцінки економічного зиску та можливих екологічних наслідків від подібної діяльності.

Крім того слід відмітити в межах району рекреаційне ядро локального значення у смт. **Вишнівець**, яке представлено палацом, церквою і парком князів Вишнівецьких XVI-XVIII ст.

У **Білокриниці**, що неподалік Кременеця, розташований чудовий палац XIX століття збудований у англо-готичному стилі. Поблизу палацу, в якому розташовується лісотехнікум, розташований дендрологічний парк закладений при побудові палацу площею 16 га.

В межах туристсько-рекреаційного району популярними є відвідування Почаєва та Кременеця польськими туристами, які зазвичай базуються у Львові або Кам'янці-

Подільському. Також популярним є маршрут Тернопіль – Збараж – Вишнівець – Кременець – Почаїв.

Загалом слід зауважити що Волинський туристсько-рекреаційний район має досить розвинену туристичну інфраструктуру, його відвідує значна кількість туристів та екскурсантів. Недоліками розвитку туристичної галузі можна назвати «транзитність» туристичних груп, тобто більша частина відвідувачів перебуває у межах району кілька годин, та віддають перевагу ночівлі у Львові, Тернополі або Рівному.

VIII.3. Подільський туристсько-рекреаційний район

Подільський туристсько-рекреаційний район займає центральні райони Тернопільської області, характеризується розвитком сакрального (Марійський духовний центр, с. Зарваниця), пізнавального (архітектурні комплекси Збаража, Бережан, Чорткова, Микулинець, Тербовлі, Тернополя тощо), лікувально-оздоровчого (санаторій Медобори у Конопківці, обласна фізіотерапевтична лікарня реабілітації у Микулинцях, санаторій у Гусятині, дитячі табори відпочинку тощо), об'єкти сільського зеленого та екотуризму.

Провідним туристсько-рекреаційним ядром національного значення є Марійський духовний центр у с.Зарваниця який знаходиться в межах регіонального ландшафтного парку «Зарваницький».

Регіональний ландшафтний парк "Зарваницький" створений у 1994 році. Територія парку розташована в межах кв. 15-21 лісового урочища "Вишнівчик" Бучацького лісництва та релігійно-архітектурного комплексу Марійського духовного центру. Південно-східна межа проходить долиною р.Стрипа. Загальна площа 283,0 га. Землі парку представлені такими угіддями: землі сільськогосподарського призначення – 9,43 га, в т. ч. сіножаті – 8,69 га, орні землі – 0,8 га, землі лісового фонду – 261,7 га, забудовані землі 11,83 га.

Основними завданнями Марійського духовного центру в межах Зарваницького регіонального ландшафтного парку є:

- здійснення паломництва з метою оздоровлення і духовного очищення;
- виявлення на території парку і взяття на облік особливо цінних пам'яток живої і неживої природи, а також пам'яток історії, культури, архітектури для їх збереження, наукового дослідження і раціонального використання в рекреаційних, культурних і просвітницьких цілях;
- розробка і впровадження наукових методів збереження природних комплексів в процесі рекреаційного використання; проведення біотехнічних заходів зі збагачення тваринного світу;
- регулювання рекреаційних навантажень і впровадження певних господарських заходів на природні та історико-архітектурні комплекси парку;
- створення естетично привабливих композицій шляхом проведення реконструкцій, посадки декоративних дерев, проведення інших заходів з метою створення сприятливих умов для туризму, паломництва і відпочинку населення;
- поширення екологічних знань шляхом пропаганди природних, культурних та історичних цінностей парку.

За фізико-географічним районуванням територія парку розміщена в межах Тернопільського ландшафтного району, для якого за К.І. Геренчуком характерні такі три основні типи місцевостей: місцевості річкових долин, схилі місцевості річкових долин, міждолинних рівнин та хвилястих межиріч (рис. VIII.3.).

Проведене оцінювання рекреаційної привабливості території парку здійснено за використанням відпрацьованих методик за трьома типами оцінки рекреаційних ресурсів: медико-біологічним, психолого-естетичним і технологічним.

Медико-біологічний тип включає оцінку кліматичних, бальнеологічних, бальнеогрязевих, рослинних (фітолікувальних) рекреаційних ресурсів з точки зору їх

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

впливу на здоров'я рекреантів. Для території РЛП "Зарваницький" оцінка кліматичних ресурсів показала відносну сприятливість території для літніх видів відпочинку та малу сприятливість для зимових. Вона склала 5-6 балів із 10 можливих, враховуючи мікрокліматичні відмінності місцевостей.

Психолого-естетичний тип передбачає оцінку емоційного впливу окремих компонентів природного ландшафту на людину. Використовуючи методику Є.Ю.Колбовського Г.О.Мотошиної, Л.М.Вдовюк розроблено схему естетичної оцінки ландшафтів для рекреаційного використання. В системі оцінки естетичних властивостей ландшафтів використано такі критерії: контрастність ландшафтів, оцінку кольорової гамми на основі її психофізичного впливу на органи відчуття; глибину і різноманітність візуальних перспектив; наявність водних об'єктів у ландшафтній структурі, їх кількість і якість; лісистість території; ступінь антропогенної трансформації ландшафтів; наявність в ландшафтах культурних і природних пам'яток (табл. VIII.6.). За відповідними шкалами отриманні значення переводяться в оціночні категорії (бали). Сумарна оцінка ландшафту в цілому встановлюється через сукупність окремих.

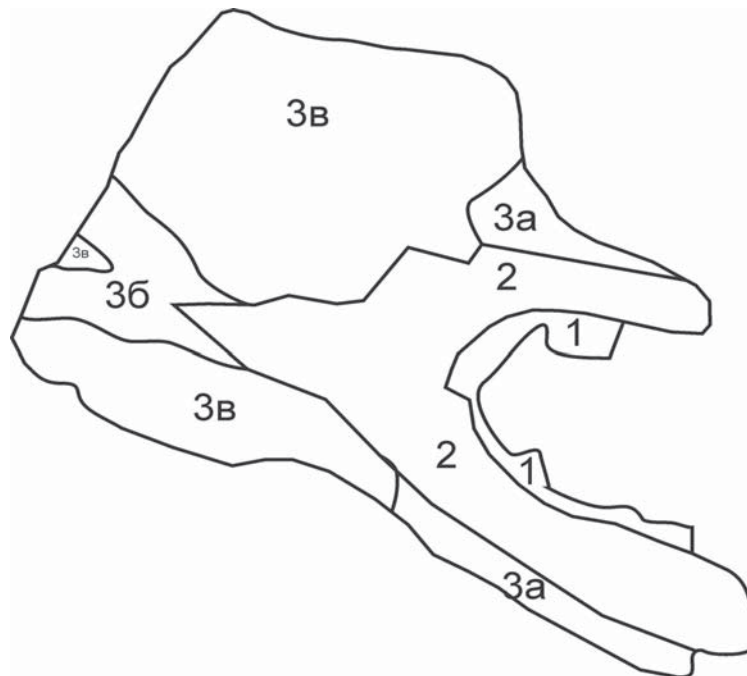

Рис. VIII.3. Ландшафтна схема РЛП "Зарваницький"

Умовні позначення:

1. Заплави лучні, болотні та суглинисті з низькими терасами (1-3), або місцевості річкових долин.
2. Схили річкових долин на лесовидних суглинках, частково вкриті дубово-грабовими лісами на еродованих чорноземах і сірих лісових ґрунтах.
- 3а. Міждолинні плоскі рівнини з глибокими чорноземами під орними землями.
- 3б. Пліоценові прадолини з глибокими оглеєними чорноземами і лучними ґрунтами.
- 3в. Межирічні хвилясті (балочні) рівнини з потужними товщами лесовидних суглинків, зайняті дубово-грабовими і грабовими лісами на темно-сірих і чорноземних опідзолених ґрунтах, місцями під лучно-степовими ділянками

Технологічний тип оцінки розглядає оцінку водних, пляжних і земельних рекреаційних ресурсів. З одного боку оцінюється придатність тих чи інших комплексів

для видів рекреаційних занять, з іншого – можливість інженерно-будівельного використання території.

Проведена бальна оцінка ландшафтів за їх придатністю до різноманітних видів рекреаційних занять (непридатні для жодного виду – 0 балів, придатні для 1-2 видів – 1 бал, до 3-4 видів – 2 бали, придатні для 5 і більше видів рекреаційних занять – 3 бали).

Були обрані наступні види рекреаційних занять: лікувально-курортна рекреація, купально-пляжний відпочинок, прогулянкова рекреація, водно-спортивна-рекреація, спортивна рекреація, пізнавальна рекреація, рекреація пов'язана з полюванням, рибальством і збиранням дарів природи.

Таблиця VIII.6.

Шкала оцінки пейзажно-естетичної цінності ландшафтів

№ з/п	Оціночні показники естетичної привабливості ландшафтів	Бал	
1	Контрастність ландшафтів – різноманітність структурно різнорідних комплексів (СРК)	Весь пейзажний вид складається з 1-2 СРК	1
		В пейзажі наявні від 2 до 4 СРК при перевазі 1-2	2
		Пейзаж включає більше 4 СРК с переважанням 3-4	3
		Однакова питома вага площ більше 5 СРК	2
2	Кольорова гама пейзажу	Чорний, темно-сірий	0
		Світло-сірий, коричневий	1
		Голубий, зелений	2
		Голубий, зелений с контрастними кольорами – жовтим, білим, червоним тощо	3
3	Глибина перспективи	Фронтальна	1
		Об'ємна	2
		Глибинно-просторова	3
4	Наявність водних об'єктів в ландшафтній структурі, їх якість і кількість	Відсутні	0
		Озера (чисті/забруднені)	1/-1
		Річки (чисті/забруднені)	1/-1
5	Лісистість,%	0	0
		1-15	1
		16-30	2
		30-60	3
		61-85	2
		більше 85	1
6	Ступінь антропогенної трансформації природних ландшафтів	Умовно незмінний ландшафт	3
		Істинно культурний ландшафт	2
		Мало змінений ландшафт	1
		Порушений ландшафт	-3
7	Наявність в ландшафтах символічних об'єктів	Відсутні	0
		Присутні	1

На матеріалах РЛП "Зарваницький" проведено оцінку ландшафтів за їх сприятливістю до рекреаційної діяльності за методикою Л.П.Царика, Г.В.Чернюк (2001). Базовою основою для оцінки рекреаційної придатності території стала ландшафтна картосхема, оскільки у даному випадку об'єктами оцінки виступають природні територіальні комплекси.

Проведена сумарна бальна оцінка ландшафтів за цими критеріями РЛП "Зарваницький" зведена у таблицю 7. Оцінка ступеня сприятливості природних комплексів РЛП "Зарваницький" показала відносно незначну диференціацію сумарних величин, що свідчить про близькі ландшафтно-рекреаційні умови території.

Максимальну оцінку 17 із можливих 36 балів мають схилі місцевості річкової долини, до яких приурочені храмові будівлі Марійського духовного центру, органічно вписані в ландшафтну структуру території. Найнижчу рекреаційну привабливість

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

оцінену у 15 балів мають природні комплекси пліоценової прадолини. Рекреаційна привабливість природних комплексів парку загалом є середньою (сумарна бальна оцінка коливається від 15 до 17 балів із 36 можливих).

Визначення рекреаційної ємності території було проведено за методикою Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. (1999), яка враховувала мінімальну, максимальну і середню чисельність рекреантів в межах різних видів природних комплексів від річково-озерних до горбогірних. (табл. VIII.7.) Матеріалів таблиці засвідчують максимальну рекреаційну ємність горбогірно-височинних територій, якими зайнято 100% РЛП.

Для РЛП "Зарваницький" рекреаційна ємність території визначалась для всіх сезонів (теплий сезон 183 дні, холодний – 182 дні) через специфіку видів рекреаційних занять і туристичні особливості.

Таблиця VIII.7.

Ступінь сприятливості ландшафтних комплексів для рекреації

№ на карті	Естетичний тип оцінки (20 балів)								Медико-біологічний тип оцінки (10 балів)	Технологічна оцінка (6 балів)			Загальна сума балів (максимально 36 балів)
	Контрастність (3)	Кольорова гамма (3)	Глибина перспективи (3)	Наявність водойм (2)	Лісистість (3)	Трансформованість ланд. (від 3 до -3)	Наявність цікавих об'єктів (1)	Сумма балів (20)	Сумма балів (8)	Придатність компл. для рекреації (3)	Можливість інжен.-будів. використання (3 бали)	Сумма балів (6)	
1.	1	3	2	1	0	-3	1	5	6	3	2	5	16
2.	1	2	1	0	1	1	1	7	6	2	2	4	17
3а	1	2	1	0	1	1	0	6	5	2	3	5	16
3б	1	2	2	0	1	1	0	7	5	2	1	3	15
3в	1	2	1	0	1	1	0	6	5	2	3	5	16

Рекреаційна ємність території визначалась за формулою:

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{\dot{A}_i}$$

де: V_i – рекреаційна місткість і-ї території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на і-ту територію, осіб/км²;

S_i – площа і-ї рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

\dot{A}_i середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на і-й території, днів.

Розрахунки рекреаційної ємності території показали, що в межах РЛП "Зарваницький" мінімальна рекреаційна ємність становить 7251 осіб, середня 9096 осіб, максимальна 10875 осіб. Слід враховувати, що територія Марійського духовного центру

(11,83 га) має інші показники рекреаційного навантаження, через облаштованість гравійно-асфальтними доріжками і можливості пересування рекреантів виключно в їх межах. Для таких територій одноразове максимальне рекреаційне навантаження становить 100 осіб/га, тобто 1183 особи загалом у межах зазначеної площі. Але загальновідомим є той факт, що при проведенні богослужінь і інших церковних заходів Марійський духовний центр відвідують одноразово десятки тисяч осіб (максимальна одноразова кількість прочан за оцінками становить понад 100 тис. осіб). Окрім того, до території РЛП "Зарваницький" необхідно застосувати понижуючий коефіцієнт крутизни схилів. При крутизні схилів 10-20% – понижуючий коефіцієнт кількості рекреантів становить 0,8; при 20-30% – 0,6; 30-50% – 0,4; понад 50% -0,2. За середній показник для РЛП нами було прийнято понижуючий коефіцієнт 0,8. При застосуванні цього коефіцієнта максимальна кількість рекреантів складатиме усього 8700 осіб.

Пікові рекреаційні навантаження, які припадають на періоди паломництва вірян, перевищують максимально допустимі для обмеженої території площею 11,83 га у сотні раз, що не може не відбитись на характері істотних змін у природних процесах. Незважаючи на їх короткотривалий характер (1-2 дні), для зменшення пікових навантажень необхідно розширювати облаштовану територію за рахунок включення у зону стаціонарної рекреації РЛП частину території населеного пункту.

Проведене дослідження РЛП показало специфіку видів рекреаційних занять, домінуючим серед яких є паломницький туризм. Найбільш відвідуваним є територія Марійського духовного центру з облаштованими ландшафтами яка складає усього 4,2% території парку, приймаючи 99% усіх відвідувачів. В період пікових рекреаційних навантажень їх величина перевищує максимально допустимі норми у сто і більше раз, що є явищем характерним тільки для Зарваницького РЛП. Необхідним є подальше розширення і облаштування зони стаціонарної рекреації для розосередження пікових рекреаційних навантажень і зменшення загального негативного впливу на компоненти довкілля.

Будучи одним із найменших за площею парків України, Зарваницький РЛП щороку приймає від 250 до 800 тисяч відвідувачів, що безперечно є найвищим показником серед регіональних ландшафтних парків України.

Центром туризму регіонального значення виступає **м.Тернопіль** як осередок розвинутої туристичної інфраструктури (найбільша в області кількість готелів, мотелів, закладів харчування, туристичних фірм, страхових компаній, банківських закладів тощо), цікавих туристичних об'єктів (старовинні церкви, музеї, аквапарк, торговельно-розважальні центри тощо), фестивалів та подієвих закладів («Галицька дефіляда», «Файне місто», «Театральні вечори», фестивалі колядок та вертепів, щорічний чемпіонат Європи з аквабайку, хокейні змагання на льоду Тернопільського ставу). Осередком природних ландшафтів у межах міста виступає регіональний ландшафтний парк «Загребелля».

Регіональний ландшафтний парк «**Загребелля**» площею 630 га знаходиться в межах Тернопільського ставу та його правобережної частини на території Тернопільської міської ради. Створений 18 березня 1994 року.

Структура земельних угідь РЛП є доволі збалансованою за рахунок високої частки заліснених території (47,7%) та земель під водою (48,6%). Така структура земельних угідь є привабливою для потенційного рекреанта, оскільки в межах території парку органічно поєднується вертикальне розчленування території, водне плесо та лісопаркові масиви. Невипадково РЛП «Загребелля» стає місцем масового відпочинку тернополян у вихідні та святкові дні.

Аналіз основних видів рекреаційних ресурсів і видів рекреаційних занять дав змогу розробити схему їх поєднання в межах РЛП «Загребелля», яка показує потенційні можливості рекреаційного використання території парку.

Наступним логічним етапом дослідження є оцінка рекреаційного потенціалу і рекреаційної ємності території.

Змістовне визначення рекреаційному потенціалу дав ще у 1990 році відомий російський вчений – природослідижник М.Ф.Реймерс, – як ступінь спроможності природних комплексів здійснювати позитивний фізичний, психічний і соціально-психологічний вплив пов'язаний з відпочинком. Цей ступінь спроможності можна оцінювати за допомогою низки критеріїв, та різними методиками. (бальних, грошових, рекреалогічних, медико-фізіологічних тощо).

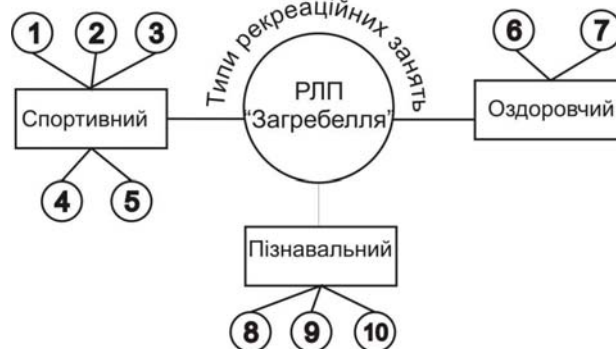

Рис. VIII.4. Рекреаційні об'єкти і види рекреаційних занять РЛП "Загребелля"

1. Водне плесо Тернопільського ставу для занять водно-моторними видами спорту;
2. Гребний канал для занять веслувальними видами спорту;
3. Спеціальні трампліни для занять для катання на крокових велосипедах або спеціалізованих гірських велосипедах в стилі дертджампінг;
4. Територія лісопаркових зон для занять спортом (наприклад бігом) можливістю розвитку спортивного туризму;
5. Водне плесо Тернопільського ставу для занять водними видами спорту (плаванням тощо).
6. Відпочинково-оздоровчий комплекс нещодавно збудований на березі озера, що межує з мікрорайоном «Кутківці».
7. Відпочинково-оздоровчий комплекс на місці військової частини, який знаходиться в лісовому урочищі «Пронятин» неподалік пляжу.
8. Екологічна стежка "на хвилях Тернопільського ставу".
9. Екологічна стежка "Лісопарк".
10. Екологічна стежка "Знайомство з ландшафтним і біотичним різноманіттям".

Рекреаційна ємність є невід'ємною складовою частиною рекреаційного потенціалу, під нею розуміють показник можливого рекреаційного навантаження геосистем.

Визначення рекреаційної ємності території було проведено за методикою Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. (1999), яка враховувала мінімальну, максимальну і середню чисельність рекреантів в межах різних видів природних комплексів від річково-озерних до горбогірних. (табл. VIII.8.)

Матеріали таблиці вказують на те, що максимальна рекреаційна ємність території характерна для горбогірно-височинних територій якими зайнято близько 51,4% РЛП.

В межах парку 48,6% території відносяться до річкових природних комплексів для яких характерна мінімальне нормативне рекреаційне навантаження у 50 осіб/км², середнім – 65 осіб/км², максимальним у 80 осіб/км² а відтак і рекреаційна ємність.

Для РЛП "Загребелля" рекреаційна ємність території визначалась для всіх сезонів (теплий сезон 183 дні, холодний – 182 дні) через специфіку видів рекреаційних занять і

туристичні особливості.

Рекреаційна ємність території визначалась за такою формулою:

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{D_i}$$

де: V_i – рекреаційна ємність і-ї території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на і-ту територію, осіб/км²;

S_i – площа і-ї рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на і-й території, днів.

Розрахунки рекреаційної ємності території показали, що в межах РЛП «Загребелля» мінімальна рекреаційна ємність становить 126592 осіб, середня – 171995, максимальна 217157 – осіб. Дані вид оцінки враховує усереднені показники навантажень на пересічний квадратний кілометр. Якщо провести розрахунки в межах функціональних зон парку (рис. VIII.5., табл. VIII.8.) то рекреаційна ємність буде перерозподілена здебільшого між зонами регульованої і стаціонарної рекреації з частковим використанням заповідної зони.

Рис. VIII.5. Функціональне зонування РЛП "Загребелля"

Оскільки під рекреаційними зонами парку зайнято близько 80% території то для

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

більш точної оцінки рекреаційної ємності функціональних зон потрібно використати понижуючий коефіцієнт 0,8. В результаті застосування цього коефіцієнту загальна потенційна ємність території складатиме 101277 осіб при мінімальній ємності, 137596 осіб при середній ємності та 174396 осіб при максимальній ємності.

Спеціальне обладнання території асфальтованими доріжками, спеціальними місця для відпочинку, смітниками, освітленням тощо, дасть можливість максимально збільшити рекреаційні навантаження.

Більш детальна просторова оцінка рекреаційної ємності потребує врахування понижуючого коефіцієнта крутизни схилів. При крутизні схилів 10-20% – понижуючий коефіцієнт кількості рекреантів становить 0,8; при 20-30% – 0,6; 30-50% – 0,4; понад 50% – 0,2. За середній показник для РЛП нами було прийнято понижуючий коефіцієнт 0,9 який використовувався для суходільної ділянки парку, відповідно для водного плеса понижуючих коефіцієнтів не застосовувалось.

Таблиця VIII.8.

Рекреаційна ємність території РЛП «Загребелля»

Показники	РЛП "Загребелля"
Площа РЛП, га	630,0
Площа водного плеса, га	306,6
Площа суходолу, га	323,4
Рекреаційна ємність водного плеса (осіб/теплий сезон):	
- мінімальна,	43640
- середня,	62790
- максимальна;	81900
Рекреаційна ємність водного плеса (осіб/холодний сезон):	
- мінімальна,	8784
- середня,	16470
- максимальна;	24705
Рекреаційна ємність водного плеса (осіб/ рік)	
- мінімальна,	52424
- середня,	79260
- максимальна;	106605
Рекреаційна ємність суходолу (осіб/ теплий сезон) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,9)	
- мінімальна,	52888
- середня,	66135
- максимальна;	79361
Рекреаційна ємність суходолу (осіб/ холодний сезон) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,9)	
- мінімальна,	21280
- середня,	26600
- максимальна;	31919
Рекреаційна ємність суходолу (осіб/ рік) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,9)	
- мінімальна,	74168
- середня,	92735
- максимальна;	110552
Загальна рекреаційна ємність осіб/рік	
- мінімальна,	126592
- середня,	171995
- максимальна;	217157

Рекреаційна ємність безпосередньо залежить від площі РЛП та середньої тривалості перебування туристів, яка у межах РЛП «Загребелля» становить 1 день. При визначенні тривалості перебування туристів враховувалось, що одним з провідних видів рекреації в

межах РЛП є короткотривалий одноденний відпочинок (купання, піші прогулянки, рибна ловля тощо).

Ідеальним варіантом рекреаційних навантажень території парку є той, який враховує мінімальну рекреаційну ємність території, оскільки на території РЛП за 19 років існування не створено спеціальної рекреаційної інфраструктури, за винятком пляжу. Нарощування кількості рекреантів парку можливе за умови проведення спеціальних парко-будівельних заходів. Це дало б можливість збільшити потік рекреантів до максимальних розрахункових показників.

Висновки:

1. Регіональні ландшафтні парки приміського типу зазнаватимуть зростання рекреаційних навантажень пік яких припадатиме на вихідні та святкові дні, особливо в теплу пору року.
2. Зростання рекреаційної ємності території таких РЛП можна забезпечити за рахунок проведення спеціальних облаштувально-інфраструктурних заходів: прокладання доріжок, велосипедних трас, встановлення малих архітектурних форм (альтанок, мангалів тощо), облаштування місць для розведення вогнищ та складування сміття, встановлення туалетів, організація паркувань для автотуристів, проведення спеціального освітлення, розробка та організація на місцевості екологічних стежок та піших туристичних маршрутів.
3. Оцінка потенційної рекреаційної ємності РЛП «Загребелля» показує, що парк здатен забезпечити рекреаційними послугами населення м.Тернополя.

В межах **Бережан** розташований Бережанськмі історико-культурний заповідник до складу якого входять 35 архітектурних об'єктів, серед яких: ратуша 1811 року, Троїцький собор 1768 року, дерев'яна церква святого Миколая 1610 року, замок з Троїцьким костелом-усипальницею 1554 року, костел Різдва Діви Марії 1620 року, монастир бернардинів 1716-1742 років, комплекс вірменського костелу 1764 року тощо.

Збаражське ядро представлено замком 1626-1631, який є центром Національного заповідника «Замки Тернопілля», синагогою 1537 року, Спасо-Преображенською церквою 1600 року, костелом і монастирем Отців Бернардинців 1627 року, Успенською церквою 1755 року, Воскресенською церквою 1761 року тощо.

Микулинуцьке ядро представлено руїнами замку 1550 року побудови, одним із найвеличніших в області костелів – Троїцьким костелом 1780-1785 років побудови із старовинним цвинтарем, палацом кінця XVIII століття у якому розташована фізіотерапевтична лікарня, санаторієм «Медобори» у Конкпківці. Окрім цього об'єктом екскурсійного туризму є одна із найстаріших пивоварень України «Бровар», на базі якої можна спостерігати процес виробництва натурального пива і, навіть, провести його дегустацію.

Теребовля представлена руїнами фортеці 1631 року, комплексом оборонної церкви Святого Миколая XVI століття, костелом і монастирем кармелітів XVII століття, (Підгорянським) Святопреображенським василіанським монастирем, кам'яні споруди якого були зведені у XVIII столітті, двома залізничними віадукми 1898 року побудови, які повноцінно функціонують і сьогодні, низкою будівель кінця XIX початку XX століть тощо.

В межах **Бучача** знаходяться численні пам'ятки історії та архітектури. Серед них можна відзначити: Фортеця кінця XIV — початку XVII століть; церква в урочищі Монастирок (XVI- XVII століття); церква Святого Миколая (1610) з дзвіницею (XIX століття); комплекс Бучацького монастиря з церквою Воздвиження Чесного Хреста Господнього (Хрестовоздвиженська) (1753–1770) і дзвіницею (1853); Бучацька ратуша (1750–1751); Успенський костел 1763 року та церква Святої Покрови 1764 року, в яких знаходяться роботи Пінзеля; церква святого Архистратига Михаїла (1910); Бучацька

гімназія (1890); Будинок-читальня (тепер будинок культури, 1905 р., споруджений польською громадою як «Сокул польські»; пам'ятка садово-паркового мистецтва — залишки парку кінця XVIII — початку XIX століть.

Чортківське ядро представлене залишками Чортківського замку датованого початком XVI століття, старою ратушею з годинниковою вежею (1924 рік), новою ратушею (1930 року), дерев'яними церквами – Успіння Пресвятої Богородиці (1583 року), Вознесіння Хрестового (1630 року). Слід згадати також церкву Покрови Пресвятої Богородиці (1905 рік) з каплицею Божої Матері та джерелом Всецариці, церкву Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії (1856 рік), величний Катедральний собор Верховних Апостолів Петра і Павла, кляштор оою Домініканців (1610 року), костел святого Станіслава (1619 рік), дві синагоги (1680 і 1909 років).

В межах **Гусятин** знаходяться Онуфріївська церква XVII століття, Український народний дім початку XX століття, костел святого Антонія (1610 року). В місті та поблизу нього є кілька джерел лікувальних мінеральних вод типу «Нафтуса», функціонує санаторій.

У межах Подільського туристсько-рекреаційного району знаходяться також поодинокі історико-архітектурні об'єкти, які використовуються у пізнавальному туризмі – замок-корабель у Сидорові XVII століття, замок та костел у Скалаті, руїни костелу у Підгайцях, гора Лисоня поблизу Бережан, залишки старовинних парків, численні церкви, пам'ятки архітектури тощо.

VIII.4. Придністровський туристсько-рекреаційний район

Придністровський туристсько-рекреаційний район в межах Тернопільщини представлений Монастирським, Заліщицьким, Борщівським півднем Чортківського і Бучацького районів. Район є найбільш унікальним у плані розвитку рекреації і туризму. Поширений пізнавальний, відпочинковий, спортивний, водний, спелеологічний, сільський зелений та екотуризм.

Окремим видом туризму який представлений лише у межах цього району є спелеологічний туризм. В районі поширені найбільші у світі гіпсові печери: Кришталева довжиною 22 км з електрифікованим туристичним маршрутом довжиною 2,8 км; Вертеба довжиною 8 км в межах якої функціонує чи не єдиний на планеті музей у печері – археології трипільської культури та епохи неоліту; Оптимістична з сумарною протяжністю ходів понад 232 км, яка офіційно визнана другою за довжиною у світі, та найдовшою гіпсовою печерою; Озерна (Голубі озера) довжиною понад 120 км, особливістю якої є те, що приблизно третину її площі займають підземні озера; Млинки довжиною близько 44 км, особливістю якої є те, що в ній можна прокласти спелеомаршрут будь-якої складності – від найпростішого до найскладнішого (печера часто використовується для проведення спелеозмагань); та ще близько 50 печер різноманітної довжини.

Іншою особливістю району є наявність в його межах Дністра – однієї із найбільших річок України. В останні роки все більшої популярності набувають водні види туризму – так звані «сплави» Дністром. Загальна протяжність Дністра та його каньйону – одного з найбільших каньйонів у Європі (унікального геологічного, палеогеографічного, кліматичного та біотичного утворення) складає близько 250 км. Особливо цінними є унікальні краєвиди та висока естетична цінність Дністровської долини. В межах цієї долини розташований **Національний природний парк «Дністровський каньйон»**.

Проведений аналіз видів рекреаційної діяльності в межах основних рекреаційних об'єктів показав певні відмінності в межах окремих ландшафтних комплексів Дністровської долини НПП «Дністровський каньйон».

На основі поєднання природних рекреаційних ресурсів і видів рекреаційних занять, можна виокремити кілька ландшафтно-рекреаційних комплексів: Коропецький

(Монастирський ЛРР), Буцацько-Язлівецький, Скомороський, Золотопотоцький (Буцацький ЛРР), Червоногородський, Касперівський рекреаційні комплекси та Заліщицький рекреаційний вузол (Заліщицький ЛРР), Скала-Подільського, Борщівського, Дністровського-Збруцького комплексів (Борщівський ЛРР).

У межах Коропецького ЛРР основними рекреаційними об'єктами виступають долина Дністра з притоками, Коропецький палац графа Бадені, низка заповідних об'єктів (рис. VIII.6.)

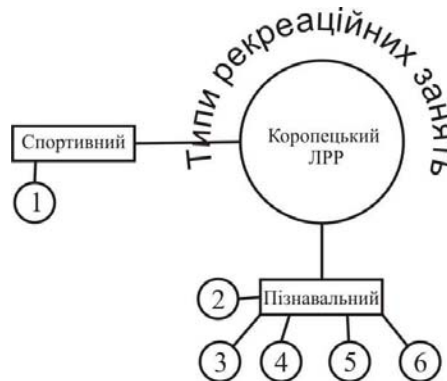

Рис. VIII. 6. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Коропецького ЛРР

1. Каньйони р.Дністер та його приток.
2. Коропецький палац графа Бадені.
3. Близько 10 геологічних і ботанічний пам'яток природи.
4. Коропецький парк (залишки).
5. Дерев'яні церкви Коропеччини.
6. Костел у с.Устя-Зелене.

В межах Буцацького ЛРР основними рекреаційними об'єктами виступають дитячі табори відпочинку та туристичні бази, які обумовлюють оздоровчий тип спеціалізації та численні природні рекреаційні об'єкти, що сприяють розвитку пізнавального типу спеціалізації даного району (рис. VIII.7.)

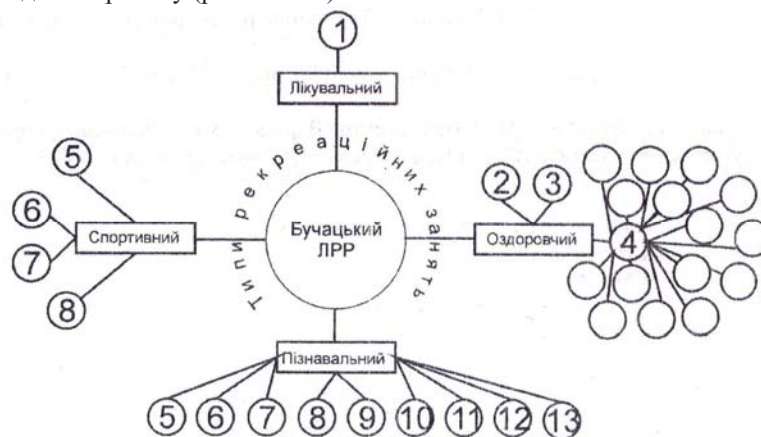

Рис. VIII.7. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Буцацького ЛРР

1. Язлівецький протитуберкульозний санаторій.
2. Туристично-оздоровчий комплекс "Лісовий".
3. База відпочинку "Над Стрипою".
4. Дитячі табори відпочинку.
5. Печера "Жолоби".

6. Берем'янська наскельно-степова ділянка.
7. Каскад Русилівських водоспадів.
8. Каскад Сокілецьких водоспадів.
9. Скеля "Семи джерел".
10. Монастирська скеля.
11. "Рівна" скеля з печерою.
12. Історико-архітектурні об'єкти Язлівця.
13. Історико-архітектурні об'єкти Бучача.

Наступним ландшафтно рекреаційним районом Придністер'я є Заліщицький ЛРР який включає територію Червоногородського і Касперівського ландшафтно-рекреаційних комплексів та Заліщицького рекреаційного вузла. Аналіз рекреаційних об'єктів та типів рекреаційних занять дозволяє виділити лікувально-оздоровчу та пізнавальну рекреаційну спеціалізацію даного ЛРР (рис. VIII.8.)

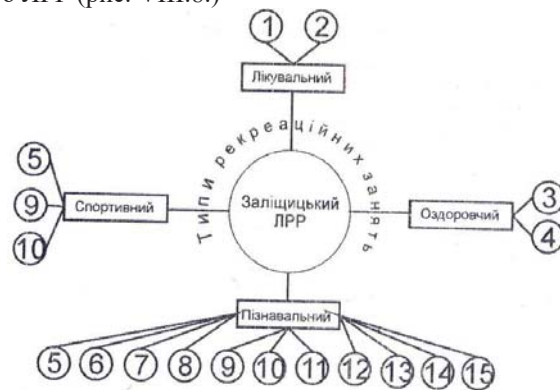

Рис. VIII.8. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Заліщицького ЛРР

1. Заліщицький кліматичний санаторій.
2. Заліщицький дитячий санаторій.
3. Дитячий табір відпочинку "Ромашка" в Нирокві.
4. Група таборів відпочинку у Касперівцях.
5. Печера "Нагірянська".
6. Ботанічний заказник "Обіжєва".
7. Ботанічний заказник "Жижава".
8. Ботанічний заказник "Урочище Криве".
9. Ландшафтний заказник "Касперівський".
10. Каньйони р.Дністер та його приток.
11. Близько 15 геолого-геоморфологічних заповідних об'єктів.
12. Близько 25 ботанічних заповідних об'єктів.
13. Заліщицький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.
14. Заліщицький дендрологічний парк.
15. Історико-архітектурні об'єкти Заліщик.

Борщівський ЛРР формується в межах Скала-Подільського, власне Борщівського і Дністровсько-Збруцького ландшафтно-рекреаційних комплексів. Основними рекреаційними об'єктами є печери, геологічні відслонення та інші пам'ятки природи. Тому основними типами рекреаційних занять є спортивний (спелео-, водний-, піший види туризму) та пізнавальний (огляд культурно-історичних та природних ландшафтів і пам'яток) рис. VIII.9.

Визначення рекреаційної ємності території було проведено за методикою Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. (1999), яка враховувала мінімальну,

максимальну і середню чисельність рекреантів в межах різних видів природних комплексів від річково-озерних до горбогірних (Табл. VIII.4.).

З матеріалів таблиці випливає, що максимальна рекреаційна ємність території характерна для горбогірно-височинних територій якими зайнято близько 80% території НПП.

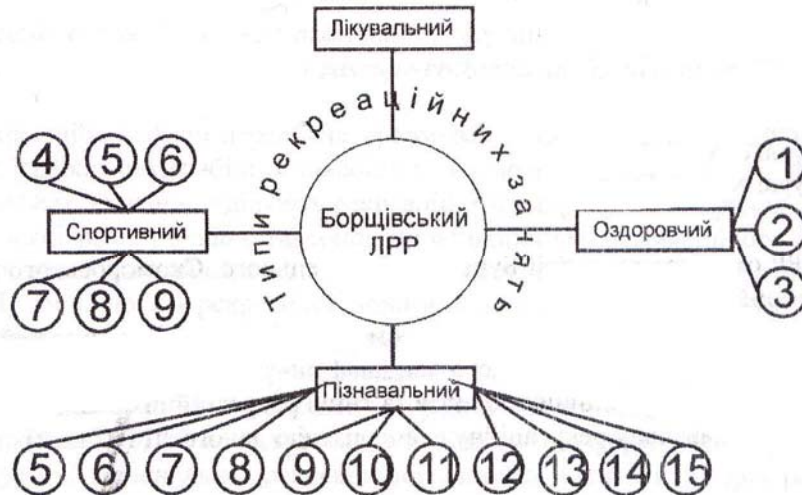

Рис. VIII.9. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Борщівського ЛРР

1. Борщівський дитячий табір відпочинку "Лісова пісня".
2. Дитячий табір відпочинку в с.Цигани.
3. Скала-Подільський будинок відпочинку.
4. Каньйони р.Дністер та його приток.
5. Печера Кришталева.
6. Печера Оптимістична.
7. Печера Вертеба.
8. Урочище Трубчин.
9. Ще близько найбільш відомих 15 печер та відслонень.
10. Гермаківський дендропарк.
11. Скала-Подільський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.
12. Більче-Золотецький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.
13. Історико-архітектурні об'єкти Скали-Подільської.
14. Історико-архітектурні об'єкти Кривча, Окопів, Кудринців тощо.
15. Близько 60 різноманітних заповідних об'єктів.

В межах НПП «Дністровський каньйон» 20% території відносяться до річкових природних комплексів для яких характерна мінімальне нормативне рекреаційне навантаження у 50 осіб/км², середнім – 65 осіб/км², максимальним у 80 осіб/км² а відтак і рекреаційна ємність.

Для НПП «Дністровський каньйон» рекреаційна ємність території визначалась тільки для літнього сезону (150 днів) через специфіку видів рекреаційних занять і туристичні особливості.

Розрахунки рекреаційної ємності території показали, що в межах НПП «Дністровський каньйон» мінімальна рекреаційна ємність становить 348847 осіб, середня – 438406, максимальна – 528778 осіб (табл. VIII.9.).

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

В процесі розрахунків встановлено, що найбільше рекреантів може прийняти Заліщицький ландшафтно-рекреаційний район (153249, 192058 і 231780 осіб для мінімальних, середніх і максимальних показників), наступна позиція належить Бучацькому ландшафтно-рекреаційний район (122784, 153920 і 185055 особи відповідно), далі йде Борщівський ландшафтно-рекреаційний район (55781, 70748 і 85613 осіб), на прикінці – Монастирський (17033, 21681 і 26330 осіб).

Таблиця VIII.9.

Рекреаційна місткість території НПП «Дністровський каньйон» в розрізі адміністративних районів

Показники	Адміністративні райони				
	Монастирський	Бучацький	Заліщицький	Борщівський	Разом
Площа НПП в межах району, га	575,8	3608,5	4596,43	1817,8	10829,18
Площа водного плеса, га	312,0	351,3	762,85	785,7	2211,85
Площа суходолу, га	263,8	3257,2	3833,58	1032,1	8617,33
Рекреаційна місткість водного плеса (осіб/ сезон):					
- мінімальна,	7800	8782	19073	19643	55298
- середня,	10140	11417	24794	25594	71945
- максимальна;	12480	14052	30516	31428	88476
Рекреаційна місткість суходолу (осіб/ сезон) (понижуючий коефіцієнт крутизни схилів 0,7):					
- мінімальна,	9233	114002	134176	36138	293549
- середня,	11541	142503	167720	45154	366918
- максимальна;	13850	171003	201264	54185	440302
Загальна рекреаційна ємність територій (осіб/ сезон)					
- мінімальна,	17033	122784	153249	55781	348847
- середня,	21681	153920	192058	70748	438406
- максимальна;	26330	185055	231780	85613	528778
Рекреаційна місткість території (осіб/га/сезон)					
- мінімальна,	29,6	34,0	33,3	30,7	31,9
- середня,	37,7	42,7	41,8	38,9	40,3
- максимальна;	45,7	51,3	50,4	47,1	48,6

При цьому враховувалось, що значна частина території НПП "Дністровський каньйон" знаходиться на схилах крутизою понад 5%. При крутизні схилів 10-20% – понижуючий коефіцієнт кількості рекреантів становить 0,8; при 20-30% – 0,6; 30-50% – 0,4; понад 50% -0,2. За середній показник для НПП нами було прийнято понижуючий коефіцієнт 0,7 який використовувався для суходільної ділянки парку, відповідно для водного плеса понижуючих коефіцієнтів не застосовувалось. Рекреаційні ємності, як видно з таблиці 2 наряду залежать від площі НПП в межах району та середньої тривалості перебування туристів, яка встановлена у 2-3 дні для Монастирського району і 3-4 дні для інших ландшафтно-рекреаційних районів. При визначенні тривалості перебування туристів враховувалось, що одним з провідних видів рекреації в межах долини Дністра є водний туризм (сплави річкою) та довжина річки в межах кожного адміністративного району (табл. VIII.10).

Таким чином, максимальна рекреаційна ємність суходільної ділянки НПП становить 440 тис. осіб, а для водної ділянки – 72 тис. осіб впродовж сезону.

Враховуючи провідну роль водного туризму в межах національного природного парку "Дністровський каньйон" необхідно зауважити, що основне рекреаційне навантаження припадає на місця зупинок і ночівлі водних туристів. Зупинки відбуваються зазвичай поблизу туристично привабливих об'єктів, ночівлі – в місцях

придатних для цього. При виборі місця ночівлі керівники груп враховують можливість розбиття туристичних наметів, наявність джерел питної води, наявність поблизу закладів торгівлі або харчування.

Таблиця VIII.10.

Показники використання р.Дністер для водного туризму в межах НПП «Дністровський каньйон» в розрізі адміністративних районів

Показники	Адміністративні райони				Разом
	Монастирський	Бучацький	Заліщицький	Борщівський	
Довжина русла, км	32	40	81	64	217
Середня швидкість проходження водних маршрутів км/добу	20-25	20-25	20-25	20-25	20-25
Тривалість перебування туристів, днів	2-3	2-3	3-4	3-4	8-10

Згідно з дослідженнями Л.М.Бабюк на прибережні смуги Дністра налічується близько 35 діючих та перспективних стоянок, з яких 14 активно використовуються для ночівель туристами, що сплавають річкою. Це такі популярні стоянки: територія поблизу космиринської травертинової скелі, ділянка Стрипо-Дністровського каньйону, лівий берег Дністра, на південний захід від села Литячі, ділянка Дністра на південно-східній околиці с. Іване-Золоте, ділянка, що на лівому березі Дністра, на південно-східній околиці села Колодрібка тощо (рис. VIII.10.).

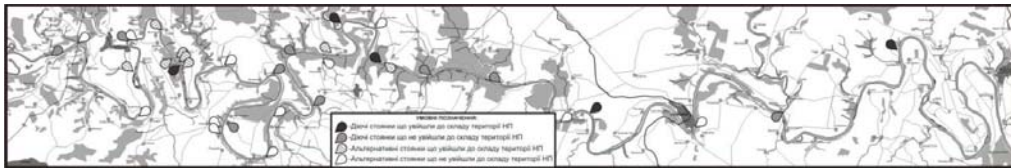

Рис. VIII.10. Територіальний розподіл стоянок в межах НПП «Дністровський каньйон»

З перерахованих ділянок лише 6 увійшли до території НПП "Дністровський каньйон" через фрагментарність території національного парку. Тобто з 35 місць відпочинку адміністрація і служба охорони національного парку офіційно можуть контролювати тільки шість. Для стоянок які не увійшли в межі природного національного парку необхідно співпрацювати з сільськими радами, на території яких знаходяться стоянки. Крім того, слід враховувати, що приблизно половина водного плеса річки увійшла до складу НПП, решта знаходиться в межах Чернівецької і Івано-Франківської областей. Згідно оцінок служби охорони парку на сьогоднішній день водним маршрутом впродовж року в середньому проходить близько 10 тис. туристів, а суходільні туристичні принади відвідує не більше 200 тис. осіб на рік.

В результаті проведеної оцінки та аналізу рекреаційної ємності території НПП «Дністровський каньйон» можна зробити такі висновки:

- ландшафтні рекреаційні ресурси НПП використовуються туристами і рекреантами приблизно на 50%, тобто є значний невикористаний рекреаційний потенціал парку, який в найближчі перспективі доцільно використовувати;
- нарощування чисельності рекреантів необхідно проводити з впорядкуванням місць відпочинку, будівництвом рекреаційної інфраструктури, залученням місцевого населення до надання різноманітних послуг та економічно-активної діяльності;
- при умові витрат одного рекреанта за час середнього перебування (2-4 дні) на рівні 100 у.о. можна оцінити мінімальний економічний ефект від надання рекреаційних

послуг на рівні 34 мільйонів у.о., що може бути вагомим внеском діяльності рекреаційної сфери у загальноекономічні показники господарської діяльності.

Заліщицьке туристсько-рекреаційне ядро представлене насамперед унікальним місцем розташуванням та мікрокліматом міста. Розташоване у південній меандрі Дністра воно отримує більшу кількість сонячної енергії та кліматичні показники, які чимось нагадують субтропіки. Саме через це за часів Польщі тут знаходився кліматичний курорт з чисельними пансіонатами, готелями тощо. Крім того, в місті збереглася низка архітектурних споруд, а саме: костел святого Станіслава 1763 року, церква Покрови Пресвятої Богородиці (1873 рік), цісарсько-військова королівська казарма (XVIII ст.), палац баронів Бруніцьких (1831 рік), низка будівель початку XX століття.

Борщів відомий насамперед знаменитими щорічними фестивалями «Борщів» на якому місцеві господині змагаються у приготування національного блюда (буває понад 50 видів борщу) та «У Борщівському краю цвітуть вишиванки» визитівкою якого є унікальна борщівська вишивка чорними нитками по білому домотканому полотні. У місті функціонує великий краєзнавчий музей який має у своїх фондах понад 12 тис. експонатів.

У **Монастириську** проходить всеукраїнський традиційний фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини», який традиційно збирає понад 30 тис. відвідувачів з України, Польщі, інших країн. У містечку також діє музей Лемківської культури і побуту. Крім того є низка старовинних архітектурних споруд: церква Успіння Божої Матері (1751 рік), дерев'яна церква Введення Пресвятої Діви Марії (1872 рік), церква Воздвиження Чесного Хреста.

Скала-Подільське ядро представлене руїнами Скала-Подільського замку (середина XVI ст.), церква Святого Миколая (кінець XIX ст.), римо-католицький костел Успіння Божої Матері (1719 рік), народний дім (1885 року) тощо.

Унікальним є історико-архітектурний комплекс **Язловця**. Він представлений церквою Святого Миколая (1551 рік), костелом Успіння Пречистої Діви Марії (1590 рік), церква Святого Михаїла (1755 рік), Язловецький замок (1644–1659 роки), палац в якому розташований монастир, поблизу розташована усипальниця монахинь, каплиця-усипальниця Блажовських (1860 рік). Все це поєднано з величними краєвидами залісної долини Вільхівця – притоки Стрипи.

Неподалік Язловця у долині Стрипи, поблизу с. **Скоморохи** розташована низка оздоровчих баз та таборів відпочинку. База відпочинку «Лісова» розрахована на одночасний прийом до 360 відвідувачів, база «Над Стрипою», дитячий табір відпочинку «Лісовий дзвіночок».

У **Ягільниці** розташований Ягільницький замок 1630 року, церква Вознесіння Господнього 1885 року та костел Успіння Пресвятої Богородиці (1842 рік).

Окремо варто згадати місцевість біля с. Нирків Заліщицького району – **Червоногородську долину** з однойменним замком та водоспадом. Залишки замку початку XIX ст. на сьогоднішній день знаходять у жалюгідному стані, зазнають руйнації. Наразі екскурсійне відвідування замку не рекомендоване через високу ймовірність обвалу споруди. Поблизу замку розташовані руїни костелу, каплички на старовинному цвинтарі. Але головною принадою долини (окрім неймовірних краєвидів) є найвищий на рівнинних річках України Червоногородський водоспад розташований на р. Джурин (висота обох каскадів складає 16 метрів). Долина є місцем масового відвідування рекреантами, кілька років проводився фестиваль «Джурин-фест». Поблизу є кілька печер (Джурина, Поросячка), функціонує екологічна стежка в межах НПП «Дністровський каньйон».

У **Касперівцях** знаходиться однойменне водосховище на р.Серет, яке приваблює чисельних відпочиваючих попри сумнівну якість води. Функціонують бази відпочинку «Росинка» та «RELAX», є станція прокату човнів, водні атракціони, можливість

спортивної риболовлі, катання на водних лижах, водних байках тощо.

Коропецьке ядро представлене палацом графа Бадені (XIX ст.), костелом (XIX ст.), та дерев'яною церквою 1795 року побудови.

Варто також згадати залишки замків у Кудринцях, Золотому Потоці, залишки валів та в'їзні брами у Окопах, чудовий дендропарк у Гермаківці, неперевершений каскад водоспадів у Русилові та Соколові, унікальні відслонення гірських порід, багато інших ботанічних та геологічних пам'яток природи.

Загалом, характеризуючи Придністровський туристсько-рекреаційний район варто звернути увагу на сприятливі мезокліматичні умови, високу естетичну привабливість ландшафтів, наявність великої кількості печер, можливість розвитку водних видів туризму. Серед проблем можна назвати неорганізованість туристичних груп та не облаштованості місць відпочинку, особливо це стосується сплавів по Дністру, слабкий розвиток туристичної інфраструктури тощо.

VIII.5. Туристські місцевості – функціонально-планувальний елемент регіональної туристсько-рекреаційної системи

Композиційним (функціонально-планувальним) елементом регіональних туристсько-рекреаційних систем є туристська місцевість – невелика за площею територія з традиційними видами відпочинку і туризму, яка включає до свого складу одну або кілька невеликих близько розташованих рекреаційних зон і закладів відпочинку, які спеціалізуються на реалізації певного туристсько-рекреаційного модуля (С.Ю. Колбовський, 2008).

В межах Волинського рекреаційного району можна виділити Малополіську, Кременецько-Шумську, Горинську, Почаївсько-Крутнівську туристсько-рекреаційні місцевості (ТРМ), які спеціалізуються на пізнавальному відпочинковому, сакральному, еко- та сільському туризмі.

В межах Подільського рекреаційного району: Бережанську, Урманську, Підгаєцьку, Завалівську, Бучацьку, Зборівську, Плотичанську, Горішньоівачівську, Залозецько-Вертелківську, Зарваницьку, Тербовлянську, Тернопільську, Гусятинську, Збаразьку, Скалатсько-Гримайлівську, Чортківську ТРМ, які спеціалізуються на пізнавальному, відпочинковому, сакральному, спортивному, еко- та сільському туризмі.

В межах Придністровського рекреаційного району: Монастирсько-Яргорівську, Золотопотіцько-Язлівецьку, Коропецьку, Червоногородську, Заліщицьку, Борщівську і Скала-Подільську ТРМ, які спеціалізуються на пізнавальному, відпочинковому, спелеологічному, спортивному, водному, еко- та сільському туризмі.

Таблиця VIII.11

Елементи функціонально-планувальної структури РТРС Тернопільської області.

Туристсько-рекреаційний район	Туристсько-рекреаційна місцевість
Волинський	Малополіська
	Почаївсько-Крутнівська
	Кременецько-Шумська
	Горинська
Подільський	Бережанська
	Урманська
	Підгаєцька
	Завалівська
	Зборівська
	Плотичанська
	Горішньоівачівська
Залозецько-Вертелківська	

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

	Зарваницька
	Теребовлянська
	Тернопільська
	Гусятинська
	Збараська
	Скалатсько-Гримайлівська
	Чортківська
Бучацька	
Придністровський	Монастирисько-Яргорівська
	Золотопотіцько-Язлівецька
	Коропецька
	Червоногородська
	Заліщицька
	Борщівська
Скала-Подільська	

Нами здійснено аналіз та оцінювання покомпонентних природних рекреаційних ресурсів (ПРР) туристсько-рекреаційних місцевостей. В основу оцінювання покомпонентних ПРР покладена бальна оцінка. В нашому дослідженні ми використовували оцінювальні бали, які відображали визначення в якій мірі придатний певний об'єкт для його рекреаційного освоєння, сприятливість для рекреаційної галузі. Шкала оцінок розроблялася шляхом вибору числа оціночних щаблів, встановлення інтервалів між ними і розбивки за цими інтервалами шкали вимірювань. В нашому дослідженні ми використовували трибальні шкали оцінювання.

При оцінюванні забезпеченості туристських місцевостей геолого-геоморфологічними природними рекреаційними ресурсами враховувалися такі критерії: наявність горбогірних пасем, каньйоноподібних річкових долин, печер, геологічних пам'яток природи (відслонень, травертинових скель). За результатами бального оцінювання даних ресурсів найвищу оцінку отримали Бучацька, Золотопотіцько-Язлівецька, Коропецька, Збараська, Скалатсько-Гримайлівська, Заліщицька, Борщівська, Червоногородська, Скала-Подільська, Чортківська і Кременецько-Шумська туристські місцевості. В їх межах найсприятливішими для організації рекреаційної діяльності є геолого-геоморфологічні ресурси горбогірних і річково-долинних місцевостей Тернопільської області: Гологоро-Кременецького горбогір'я, Подільської і Товтрової горбистої гряди, Придністровської структурно-пластової рівнини. Особливу цінність представляють спелеологічні ресурси, які є визначальним рекреаційним ресурсом для розвитку спелеотуризму не лише на регіональному і національному, а й на міжнародному рівнях.

При оцінці кліматичних рекреаційних ресурсів області нами використовувались результати досліджень *Г.В. Чернюк (2001)*, які засвідчують наявність сприятливих рекреаційних ресурсів клімату і погоди для літніх видів відпочинку в Бучацькій, Золотопотіцько-Язлівецькій, Коропецькій, Монастирисько-Яргорівській, Скалатсько-Гримайлівській, Заліщицькій, Борщівській, Червоногородській, Скала-Подільській, Чортківській, Гусятинській туристських місцевостях, які розміщені в Південному кліматичному районі. Для зимових видів рекреації найбільш сприятливі ресурси клімату і погоди у Збараській, Плотичанській, Горішньоівачівській, Зарваницькій, Теребовлянській, Тернопільській, Гусятинській, Збараській, Горинській туристських місцевостях, які розміщені в Центральном-Східному кліматичному районі.

При оцінці гідрологічних природних ресурсів враховувалися наступні критерії: якість води (згідно регіонального індексу якості води), кількість джерел мінеральних вод,

кількість водосховищ, кількість гідрологічних заповідних об'єктів (водоспадів, заказників тощо), характер річкових долин і сприятливість їх для рекреаційного використання. Найвищу оцінку отримали Бережанська, Урманська, Підгаєцька, Зборівська, Теробовлянська, Плотичанська, Горішньоівачівська, Залозецько-Вертелківська, Зарваницька, Тернопільська, Гусятинська, Чортківська, Червоногородська, Заліщицька, Борщівська і Скала-Подільська туристські місцевості. За показниками якості поверхневих вод найбільш сприятливою є північна частина області, де наявні водні об'єкти придатні для пляжно-купального відпочинку, за умови належного облаштування місць для купання, пляжів, дотримання відповідних санітарно-гігієнічних норм. У південному напрямку зростають показники забезпеченості водними ресурсами, однак погіршується якісний стан та придатність води для багатьох видів рекреації (купання, рибної ловлі), зате в нижній і середній течії ліві допливи Дністра і Дністер є сприятливими для використання в спортивних видах рекреації (рафтинг, сплав на байдарках, каное тощо).

Біотичні рекреаційні ресурси представлені лісовою рослинністю, тваринним населенням, територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, лучно-степовою рослинністю. Найвищий потенціал в Тернопільській області вони мають в межах горбогірних територій та річкових долин. Оцінювання біотичних рекреаційних ресурсів враховувало наступні критерії: загальна площа лісів, лісистість території, площа рекреаційних лісів. Найвищий бал отримали Бережанська, Кременецько-Шумська, Урманська, Монастирисько-Яргорівська, Завалівська, Коропецька, Золотопотіцько-Язлівецька, Бучацька, Чортківська, Скала-Подільська, Збаразька, Малополіська і Почаївсько-Крутнівська туристські місцевості. Спостерігається територіальна диспропорція в розміщенні біотичних рекреаційних ресурсів, які приурочені переважно до периферійних частин області, і найбільшим рекреаційним попитом на них в центральній частині області.

VIII.6. Короткий опис туристсько-рекреаційних місцевостей Тернопільської області

Малополіська ТРМ розміщена на півночі Тернопільської області. Мале Полісся відрізняється від сусідніх географічних областей тим, що тут у значній мірі зберігся природний рослинний покрив: ліси, луки, болота. Однією з основних деревних порід ландшафту є сосна, яка на вершинах піщаних горбів та дюн утворює чисті соснові бори з підліском із ялівцю, чебрецю та лишайників. Ці бори є сприятливими для розвитку в Малополіській ТРМ лікувально-оздоровчої рекреації, оскільки соснові ліси характеризуються найвищою іонізуючою здатністю і високою фітонцидністю. Також тут поширені багатоярусні ліси в складі сосни, дуба, граба, берези, осики. Також в межах Малеого Полісся досить часто зустрічаються лучні угруповання, а саме: заплавні, межирічкові. Болота в межах ландшафту поширені переважно в долинах малих річок, нерідко вони мають значну глибину та великі запаси торфу. Ці місцевості є несприятливими для розвитку рекреації. Особливої мальовничості Малополіським ландшафтам надають ерозійні гори-останці що входять до пасма Кременецьких гір (Стіжок, Данилова гора, Червоний камінь, Уніяс), що є сприятливими для розвитку спортивно-оздоровчої і пізнавальної рекреації (наявні карстово-суфозійні порожнини, стоянка древніх людей, з вершини Данилової гори відкривається панорама мальовничої долини). Розвитку пізнавальної рекреації ТРМ слугуватимуть також заказники "Воронуха", "Урочище Олексюки", "Мала Андруга", "Заброддя", "Стіжоцькі чорниці", Білокриницький дендропарк, останцеві горби. Місцем релігійного паломництва є Божа гора. На вершині гори б'є джерело холодної води з домішками мінеральних солей. Пропонуємо створити на теренах цієї ТРМ РЛП «Малополіський», що дозволить врегулювати туристичні потоки і більш раціонально використовувати рекреаційні ресурси території.

Урманська ТРМ володіє сприятливими ресурсами для розвитку оздоровчої рекреації на базі ставків і лісових масивів. Також, особливої атрактивності цьому ЛРК надає значне розчленування рельєфу, поєднання горбогірних місцевостей з залісненими річковими долинами. Зарегульованість стоку ставками сприяє розвитку окремих видів спортивної водної рекреації.

Бережанська ТРМ характеризується досить інтенсивною розчленованістю рельєфу. В окремих місцях спостерігається терасованість схилів, особливо добре виявлена на межиріччі Золотої Липи і Нараївки. За надзвичайну мальовничість окремих ландшафтів цієї території її називають “Подільською Швейцарією”. У ландшафті чергуються крупногорбисті лісові місцевості (сприятливі для розвитку рекреації) з середньогорбистими сильно розораними (несприятливі). Більша частина ТРМ, окрім схилів річкових долин, зайнята сприятливими і найсприятливішими для розвитку рекреації природними комплексами. Ландшафтні комплекси є привабливими з точки зору еколого-естетичної цінності, оскільки на території ТРМ оптимальне співвідношення лісових масивів, водних об’єктів і горбогірних місцевостей. Достатня тривалість снігового покриву (40-75 днів) в поєднанні з горбогірним рельєфом створює сприятливі умови для розвитку гірськолижного туризму в зимовий період. Перешкодою може стати лише та обставина, що сніговий покрив є нестійким, і може сходити до кількох разів за зиму внаслідок частих відлиг. Розвиток спортивно-оздоровчої рекреації можливий також в літній період на базі гідрологічних ресурсів, представлених рр. Золота Липа, Нараївка, Ценівка, а також Бережанські водосховища і ставки. Ця ТРМ багата і на пізнавальні рекреаційні ресурси: 1 ботаніко-ентомологічний заказник, 4 ботанічних, 1 орнітологічний, 1 загальнозоологічний, 2 геологічних, 5 гідрологічних заказників, 10 ботанічних пам’яток природи місцевого значення, 1 парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва. У лісах цієї ТРМ багато грибів, лісових ягід, лікарських рослин. Створення на теренах цієї ТРМ РЛП “Бережанське Опілля” сприятиме розвитку рекреаційної сфери в регіоні.

Підгаєцька ТРМ характеризується значною розчленованістю рельєфу, що надає мальовничості ландшафтам, і наявністю р. Коропець і ставків, що сприятиме розвитку оздоровчої рекреації.

Завалівська ТРМ володіє сприятливими лісовими рекреаційними ресурсами для розвитку любительської і оздоровчої рекреації. Також є чимало об’єктів для розвитку пізнавальної і наукової рекреації: ботанічний заказник урочище “Вивірки”, загальнозоологічний “Довге”, п’ять ботанічних пам’яток природи.

Монастирсько-Яргорівська ТРМ представлена горбогірними місцевостями, глибоко розчленованими каньйоноподібними долинами рр. Коропець, Золота Липа сприятлива для розвитку оздоровчої рекреації, навколо ставків сформувалися зони масового відпочинку. Лісові масиви сприяють розвитку любительської рекреації і оздоровчо-лікувальної рекреації (фітотерапія), а також на базі родовищ мінеральних вод і лікувальних грязей в с.Яргорів. Також ця ТРМ володіє об’єктами пізнавальної рекреації: загальнозоологічні заказники “Ковалівка”, “Криниця”, девонські відслонення в с. Коржова, низка ботанічних пам’яток природи.

Коропецька ТРМ характеризується значною мальовничістю ландшафтів за рахунок каньйону Дністра. Тут сформувався м’який помірно теплий і помірно вологий клімат, що дає можливість тут розвивати оздоровчо-лікувальну рекреацію (кліматотерапія). Вона також сприятлива для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації в долині р. Дністра, особливо в районі с. Горигляди. Тут склалися умови для занять дельтапланеризмом. Пізнавальна і наукова рекреація розвивається на базі Коропецького парку, травертинової скелі поблизу с. Стигла, девонських відслонень в с. Вістря. Ліси цієї ТРМ і річки Дністер і Коропець сприятливі для любительської і оздоровчої рекреації (рибна ловля поблизу сс. Горигляди, Вістря, селища Коропець, збір грибів).

Золотопотіцько-Язлівецьку ТРМ утворюють сприятливі та найсприятливіші ландшафтні комплекси. У цій ТРМ склався оздоровчий тип рекреаційної діяльності на основі дитячих таборів, баз відпочинку, туристичних баз та санаторію (Язлівецький туберкульозний санаторій, туристично-оздоровчий комплекс “Лісовий”, база відпочинку “Над Стрипою”). Каньйоноподібні долини рр. Дністер і Стрипа і значні лісові масиви створюють передумови для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації (сплав на катамаранах, рафтах, каное тощо) і оздоровчо-лікувальної рекреації (кліматотерапія і фітотерапія). В цій ТРМ розвиваються також різні форми любительської рекреації: рибна ловля (поблизу сс. Стінка, Возилів, Губин), збір грибів, ягід, лікарських рослин. Пізнавальна рекреація розвивається на основі великої кількості геологічних, ботанічних пам’яток природи, орнітологічного заказника, водоспадів Русилівських і Сокілецьких, а також історико-архітектурних об’єктів Язлівця і Золотого Поток.

Бучацька ТРМ характеризується значним розчленуванням території, наявністю гідрологічних об’єктів (рр. Стрипа, Вільховець, ставків в сс. Трибухівці, Пишківці, Медведівці), унікальних травертинових скель (с. Рукомиш, унікальні гідрологічні пам’ятки та травертини с. Переволока), що створює сприятливі передумови для розвитку тут оздоровчої і любительської рекреації. Також тут можливий розвиток пізнавальної рекреації на основі архітектурно-історичних пам’яток м. Бучач і ботанічних, геологічних і гідрологічних пам’яток природи. Розвитку паломницького туризму сприяє наявність в с. Рукомиш скельного храму. Мальовничі ландшафти в долині р. Стрипи приваблюють туристів, і в околицях с. Рукомиш сформувалась зона масового відпочинку.

Почаївська ТРМ знаходиться в межах Вороняк (частина Гологоро-Кременецької моноклінальної гряди), що робить його рельєф естетично привабливим для розвитку рекреації. Ця ТРМ є одним з головних осередків паломницької рекреації в Тернопільській області (Свято-Успенська Почаївська лавра належить до найбільших православних святинь світу). Річка Іква, що протікає по південно-східній межі ТРМ непридатна для пляжно-купального відпочинку (оскільки долина річки широка, заплава подекуди заболочена), проте на ній в сс. Старий Тараж, Лосятин та Борщівка для рибної ловлі (щука, короп) споруджено систему ставків і торф’яних каналів. Природна рослинність представлена переважно сосновими і широколистяно-сосновими лісами (дубово-соснові, буково-соснові), з домішками граба звичайного, сосни звичайної, багатими на гриби, ягоди і лікарські рослини, що сприяє розвитку любительської рекреації. Розвитку пізнавальної рекреації сприяють історико-архітектурні об’єкти Почаєва, Старого Почаєва, загальнозоологічний заказник, геологічна ботанічна пам’ятки природи і Почаївський ботанічний сад. Створення «Почаївського РЛП» сприятиме розвитку пізнавальної рекреації та релігійно-паломницького туризму в цій ТРМ.

Крутнівська ТРМ сприятлива для розвитку любительських видів рекреації (зокрема рибна ловля), а також пізнавальної рекреації, оскільки тут збереглися традиції лозоплетіння.

Зборівська, Плотичанська, Горішньоівачівська ТРМ характеризуються низьким природно-рекреаційним потенціалом, оскільки з ландшафтних комплексів в ньому переважають хвилясті рівнини з високим рівнем господарського освоєння. Проте долини рр. Стрипа, Серет і споруджені на них водосховища і ставки забезпечують умови для розвитку короткотривалої спортивно-оздоровчої і любительської рекреації.

Залізцівсько-Вертелківська ТРМ займає в основному місцевості заплави, переважно лучних, та схили річкової долини. Вона спеціалізується на короткотривалому пляжно-купальному відпочинку, любительській рекреації (рибна ловля) на базі Залізцівських та Вертелківських водосховищ. Обмежуючим фактором для розвитку рекреації можна назвати значну вологість цієї території, тут коефіцієнт зволоження найбільший по області, найбільше число днів з опадами, а також найкоротший теплий період року (250-255 днів). Грабові, грабово-дубові, соснові і мішані ліси ваблять рекреанта грибами,

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

ягодами, горіхами. Раціональному використанню рекреаційних ресурсів цієї ТРМ посприяло б створення РЛП “Заліздівсько-Вертелківського”.

Зарваницька ТРМ володіє значним релігійно-паломницьким туристичним ресурсом. Марійський духовний комплекс у Зарваниці для греко-католиків усього світу є святинею. ТРМ представлена Зарваницьким РЛП.

Теребовлянська ТРМ спеціалізується на санаторно-курортному лікуванні (сірководневі води і лікувальні грязі сс. Конопківка і Сороцьке), які використовуються в санаторії “Медобори” і Микулинецькій водограєлікарні. Для пізнавальних і наукових цілей служать Боричівський орнітологічний, Кобиліволоко-Благівщинський зоологічний, Підгорянський ботаніко-гідрологічний заказники, болото “Скабор”. Розвитку рекреації в цій місцевості сприяло б створення РЛП “Княжий ліс”.

Тернопільська ТРМ спеціалізується на короткотривалому відпочинку на базі РЛП “Загребелля”, наявності ставків і водосховищ (Тернопільське, Івачівське). Розвитку пізнавальної рекреації сприяють Серетський гідрологічний і Чистилівський орнітологічний, Довжанський і Іванівський ботанічні заказники. Розвитку лікувально-оздоровчої рекреації сприяє наявність сірководневих вод в сс. Настасів і Козівка.

Гусятинська ТРМ спеціалізується на розвитку лікувально-курортної рекреації. В Тернопільській області лише смт. Гусятин віднесене до категорії курортних населених пунктів. Гусятин є бальнеологічним курортом з використанням слабомінералізованої води з високим вмістом органічних речовин типу “Нафтуса” під назвою “Новозбручанська” і ропи високої мінералізації типу “Друскіненкай” під назвою “Гусятинська”. На базі цих ресурсів в смт. Гусятин працюють санаторій-профілакторій “Медобори” і санаторій “Збруч”.

Збаразька ТРМ володіє значним рекреаційним потенціалом. У м. Збараж найкраще зберігся палацово-замковий комплекс. Товтровий кряж – залишок великого бар’єрного рифу, який існував у прибережних водах теплого Сарматського моря 15-20 млн. років тому. Мальовничі красвиди, численні печери ваблять сюди рекреантів і є сприятливими для розвитку оздоровчо-спортивної, любительської та пізнавальної рекреації. Для того, щоб взяти під охорону і цілеспрямоване рекреаційне природокористування Товтровий кряж на всьому його проміжку, на найближчу перспективу рекомендується створення РЛП „Збаразькі Товтри”.

Скалатсько-Гримайлівська ТРМ є сприятливою для розвитку пізнавальної, спортивно-оздоровчої рекреації, пішого і кінного туризму, екологічного туризму, що зумовлено наявністю заповідника “Медобори” з його грабово-дубовими лісами, острівцями цілинного степу, великою кількістю ендеміків і реліктів, Яблунівського ботанічного заказника, окремих грабово-дубових лісових масивів, мальовничої долини р. Збруч, цікавих карстових форм (печера “Перлина”, озера карстового походження – “вікнини”).

Чортківська ТРМ спеціалізується на короткотривалому відпочинку, розвитку спортивно-оздоровчої рекреації, чому сприяють місцевості річкових заплавл, схилів, вкритих лісами, р. Серет для різних видів водного туризму. Об’єктами пізнавальної рекреації виступають Давидківський ботанічний, Коцюбинчицький зоологічний заказники. Спелеотуризм розвивається на основі печери “Млинки”. Створення перспективного РЛП “Середньосеретський” посприяло б більш раціональному використанню ресурсів цієї ТРМ.

Червоногородська ТРМ представлена сприятливими і найсприятливішими для розвитку рекреаційної діяльності ландшафтними комплексами. В долині р. Джури в околицях сс. Нирків і Нагоряни Заліщицького району виділено зону для масового відпочинку. Ця ТРМ є сприятливою для спортивно-оздоровчої рекреації, пляжно-купальної рекреації (хоча вода в р.Джури є відносно забрудненою, що виступатиме дещо обмежуючим чинником), пізнавальної рекреації (на базі історико-архітектурних

пам'яток і природно-заповідних об'єктів).

Заліщицька ТРМ характеризується дуже високим рекреаційним потенціалом через естетичну привабливість ландшафтів, велику кількість об'єктів живої і неживої природи, високі показники комфортності клімату. Дністровський каньйон, насичений на всій своїй протяжності природоохоронними об'єктами, є сприятливим для розвитку туристсько-екскурсійної пізнавальної рекреації. В межах долини р. Дністер між с. Губин і с. Берем'яни; околиці с. Хмелева виділено зону для масового відпочинку. Розвитку пізнавальної рекреації сприяють Жижавський та Обіжевський ботанічні заказники, Касперівський ландшафтний заказник, що є місцем короткотривалого та довготривалого відпочинку населення. У долині Дністра та його приток зустрічаються виходи на поверхню мінеральних вод – сульфатних, хлоридних, типу “Нафтуса”, типу “Друскінінкай” (м. Заліщики, смт. Товсте), а також лікувальне торфове болото (сmt. Товсте), що, в поєднанні з теплим кліматом (кліматотерапія), є основою для розвитку оздоровчо-лікувальної рекреації.

Борщівська ТРМ також володіє високим рекреаційним потенціалом. Надзвичайно цікавими для розвитку науково-пізнавального туризму є виходи на денну поверхню відкладів, що відносяться до палеозойської ери і по повноті, кількості викопної фауни і флори, доступності для спостереження більша частина з них мають міжнародне значення і є стратотипами для Східно-Європейської платформи. Глобального значення рекреаційні ресурси для розвитку спелеотуризму зосереджені саме в цій ТРМ. Основна частина печер Придністров'я знаходиться на вододілах річок Серет, Нічлава, Збруч. Релігійно-паломницьким туристичним ресурсом володіє храм у селі Монастирок Борщівського району. Борщівська ТРМ володіє також ресурсами для розвитку лікувально-курортної рекреації: комфортний теплий клімат (особливо вздовж річкових долин), наявність сульфатних і хлоридних мінеральних вод, а також вод з підвищеним вмістом органічних речовин типу “Нафтуса” (м. Борщів, смт. Мельниця-Подільська). В цій місцевості розвинуті також любительські форми рекреації: збір грибів, ягід, лікарських рослин. В межах НПП “Дністровський каньйон” виділена зона для масового відпочинку в прибережній частині р. Дністер – це околиці с. Окопи Борщівського району.

Скала-Подільська ТРМ є сприятливою для розвитку оздоровчо-спортивної (на базі лісових масивів, каньйоноподібної долини р. Збруч), оздоровчо-лікувальної (на базі гідромінеральних ресурсів), любительської (на базі багатих на гриби і ягоди лісових масивів, рибна ловля в р. Збруч, ставках), пізнавальної (історико-архітектурні пам'ятки Скала-Подільського, Скала-Подільський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, ботанічні пам'ятки природи, відслонення силуру, Скала-Подільська колонія чапелі) рекреації. Оздоровча рекреація в межах ТРМ відбувається в оздоровчому комплексі “Збруч”, також організуються сплави по р. Збруч на катамаранах, каное, байдарках тощо. Створення РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя” також сприятиме розвитку рекреаційно-туристичного господарства цієї ТРМ.

Кременецько-Шумська ТРМ має високий природно-рекреаційний потенціал і охоплює Кременецький горбогірний лісовий район. Район Малого Полісся – це денудаційна рівнина з середньою висотою 230 м і досить теплим кліматом. Кременецький горбогірний район займає північний, найбільш високий горбогірний край Подільського плато. Таке поєднання ландшафтів різних типів створює сприятливі умови для розвитку рекреації. Тут переважають дубово-соснові, грабово-соснові, а в окремих місцях чисто соснові ліси з унікальними угрупованнями лучно-степової рослинності, що сприяє розвитку лікувально-оздоровчої рекреації (фітотерапія). Погодні умови цієї ТРМ є середньосприятливими для літніх видів рекреації і малосприятливими для зимових. Місцевість недостатньо забезпечена гідрологічними ресурсами: невеликі ставки в сс. Загайці, Сураж, Васьківці, Андрушівка, а також рр.Іква і Вілія можуть бути сприятливими для пляжно-купального відпочинку, оскільки за якісними показниками

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

вони є найчистішими (за умови впорядкування на їх берегах пляжів), проте обмежувачим чинником виступає значна заболоченість берегів. Наявні ресурси для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації на базі сірководневого джерела і торфогрязей в с. Великі Дедеркали. В межах ТРМ знаходиться понад 50 природно-заповідних територій та об'єктів, які сприяють розвитку пізнавальної і наукової рекреації. Тут функціонує Кременецький санаторій та дитячий оздоровчий табір в с. Кутянка.

Горинська ТРМ не володіє значними рекреаційними ресурсами, спеціалізується в основному на розвитку пізнавальної рекреації: ландшафтний заказник “Полупанівська свята гора”, Жеребківський ботанічний, Мединський і “Скориківське болото” гідрологічні заказники, ботанічні заказники – Білозірська заплава, Ришківці, зоологічний Вербовецько-Залський заказник, Лановецький ботсад. Для короткотривалого відпочинку сприятливими є водосховища і долина р. Збруч. Запаси сірководневих вод і грязей використовуються в дитячому оздоровчому таборі в с. Хмелиська і с. Борщівка.

З метою більш ефективного використання рекреаційних ресурсів зазначених туристських місцевостей актуально створити в їх межах перспективні регіональні ландшафтні парки (РЛП), що забезпечить виконання цією територією рекреаційної, природоохоронної та середовищепідтримувальної функцій.

Найбільш соціально-направленими формами природозаповідання виступають природні національні (НПП) і регіональні ландшафтні парки (РЛП). Створення НПП і РЛП – спосіб задоволення зростаючих потреб населення в рекреаційних територіях, що дозволяє, з одного боку, замінити стихійне їх використання, що здебільшого призводить до деградації екосистем, врегульованим, а з іншого боку – створити необхідні умови для відпочинку. Перспективи розвитку відпочинку в парках визначаються тенденціями рекреаційної діяльності і стійкістю екосистем до антропогенного впливу.

РЛП організовуються, як правило, без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників, або користувачів. На РЛП покладається виконання таких завдань: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів; створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів; сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

Зараз організація відпочинку на природі являє собою досить слабо зкоординовану і направлену діяльність. З чотирьох типів рекреаційної діяльності – оздоровчої, лікувальної, спортивної і пізнавальної – найбільш централізовані перші дві, що обумовлено приуроченістю до матеріальної бази в вигляді різноманітних закладів (санаторіїв, будинків відпочинку, пансіонатів тощо). А перспективи розвитку відпочинку в РЛП визначаються тенденціями рекреаційної діяльності і стабільністю екосистем до антропогенного впливу.

З метою стабілізації просторової структури ландшафтів і екосистем, доречним є створення екологічних мереж локального і регіонального рівня. А найбільш оптимальними структурними одиницями в системі екомережі є національні природні парки (НПП) і РЛП, завдяки своїм значним розмірам та багатофункціональності. Невеликі за розміром природні об'єкти не дають уявлення про типові особливості території і є нестійкими до зовнішніх впливів. А в основі РЛП лежить цілісний ландшафт – відносно однорідна, стабільна та саморегульована природна ділянка. Гармонійний взаємозв'язок природних та історико-культурних об'єктів надає РЛП якості багатофункціональності.

На відміну від НПП, РЛП можуть створюватись поблизу міст. В цих умовах РЛП мають переваги як організаційна форма охорони природи і найбільш повно проявляються їх соціальні функції.

Тернопільщина володіє значним природним і історико-культурним потенціалом для

створення РЛП, а реально функціонує на її теренах лише три РЛП – Зарваницький, Загребелля, і та частина РЛП “Дністровський каньйон”, що не увійшла до складу НПП “Дністровський каньйон”, і всі вони активно задіяні в туристсько-рекреаційну і природоохоронну мережу. Але така їх кількість і площа не здатна задовільнити зростаючих потреб населення в територіально і функціонально впорядкованих послугах короткотривалого і довготривалого відпочинку. Тому важливо створити в межах найбільш атрактивних туристських місцевостей перспективні РЛП, а саме: Залізцівсько-Вертелківський, Збаразькі Товтри, Бережанське Опілля, Княжий ліс, Малополіський, Почаївський, Середньосеретський, Скала-Подільське Надзбруччя, Горинський.

З метою оптимізації використання Малополіської туристської місцевості на її території доцільно створити перспективний РЛП “Малополіський”.

Протяжність проєктованого РЛП “Малополіський” складає 4,5 км з півночі на південь і 10 км із заходу на схід, проєктована площа парку – близько 4600 га обмежена населеними пунктами Великі Бережці, Малі Бережці, Іква, Сапанів, Хотівка, Града, Кімнатка. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Малополіський” складає для паркового – 15,1 люд./день/га; для лісового – 7,6 люд./день/га; для нелісового – 5,6 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 20,3 тис. люд., літо – 32,7 тис. люд.

Територія парку розташована у північно-західній частині Тернопільської області у межах тієї частини Малого Полісся, що називається Кременецько-Дубнівською денудаційною рівниною. Поширені піщані рівнини, вкриті сосновими лісами, останцеві горби, в долинах річок – болота.

Клімат парку помірно-континентальний. Теплий період року із середньодобовими температурами вище 0⁰С становить 253-261 день, а період з температурами вище +15⁰С – 100 – 103 дні. Сума активних температур вище +10⁰С тут становить 2450-2500⁰С. Через велику залісненість і заболоченість територія характеризується значною річною сумою опадів – близько 650-600 мм. Кліматичні умови в цілому сприятливі для проведення короткотривалого пізнавального відпочинку, коротко- і довготривалого спортивного відпочинку, короткотривалого оздоровчого відпочинку.

Таблиця VIII.12

Перелік об’єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Малополіський”

Назва об’єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Малобережський	59,5	Гідрологічний заказник місцевого значення	с.Малі Бережці	Ділянка заплави р. Іква.
Воронуха	537 га, (а всього 4814 га, включаючи сільськогосподарські угіддя Гаївської сільради).	Загальнозоологічний заказник місцевого значення	Кременецьке л-во, кв. 26-35, с. Гаї,	Лісове урочище «Воронуха» є місцем проживання та відтворення чисельності мисливської фауни: заєць русак, білка звичайна, лисиця звичайна, куниця лісова, свиня дика, козуля звичайна, сіра куріпка, а також борсук звичайний (вид, занесений до Червоної книги України).

Гідрографічна мережа представлена р. Іква і її допливом р. Вирля, і ставками в сс. Великі Бережці (3 ставки, площа водного дзеркала – 18,6 га), Малі Бережці (25 га), Кімнатка (12,5 га), Іква. Ставки мають піщані береги і піщане дно і є сприятливими для пляжно-купальної рекреації, та любительської рекреації (рибної ловлі).

Рослинність представлена в основному дубово-сосновими лісами. У їхньому

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

підліску ростуть крушина, ліщина, калина. Ці ліси характеризуються значною іонізуючою здатністю і високою фітонцидністю, що робить їх придатними для лікувальних видів рекреаційної діяльності.

Тваринний світ представлений в основному лісовими видами: заєць-русак, лисиця, тхір темний, дикий кабан, куниця, козуля європейська, їжак, вовк. З птахів: тетерев, рябчик, горлиця, канюк, лелека білий, дятел.

Заповідна зона об'єднує території природно-заповідних категорій (заказників, пам'яток природи тощо), а також природні комплекси, що мало трансформовані антропогенними чинниками з рідкісними видами та угрупованнями. Основу заповідної зони проєктованого РЛП будуть складати загальнозоологічний заказник місцевого значення "Воронуха" і гідрологічний заказник місцевого значення Малобережечський загальною площею 596,5 га, що складає 16,5% від площі РЛП.

Зона регульованої рекреації включає маршрути постійних екскурсій та екологічного туризму на території парку, і охоплюватиме більше 60% площі парку. В цій зоні мають бути прокладені і обладнані маршрути екскурсій. У лісах цього РЛП багато грибів, лісових ягід, лікарських рослин. В ставках водиться щука, короп, карась, окунь, що активно використовується рибалками як місцевими, так і приїжджими. Навколо ставків в с. Великі Бережці територія облаштована для пляжно-купальної рекреації, що збільшує її рекреаційну ємність. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів, які пропонується створити в РЛП "Малополіський":

-релігійно-паломницький: с. Великі Бережці (гора Божа з печерами-келіями, цілюще джерело; меморіальний музей вченого-зоолога О. Неприцького-Грановського) – м. Почаїв (Свято-Успенська лавра (XVI – XVII ст), відбиток стопи Божої Матері, цілюще джерело, Чудотворна ікона Почаївської Божої Матері, мощі преподобного Іова, Свято-Духівський монастир (1597 р). Найвидатніші споруди: Свято-Успенський собор (1771-1783 рр), Троїцький собор (1906-1912 рр), келії (1771-1780 рр), архієрейський будинок (1825 р), дзвіниця (1861-1871 рр), надбрамний корпус (1835 р), Почаївський ботанічний сад лікарських рослин) – с. Старий Почаїв (церква Покрови Божої Матері (1643 р)) –с. Підкамінь Львівської області (Вознесенський костел (1612 – 1695 рр), капличка Параскеви П'ятниці (1739 – 1741 рр), монастир "Походження Дерева Хреста Господнього") – м. Кременець (руїни замку на г. Бона (IX – XVI ст.), ансамбль колегіуму (1731 – 1743 рр), Костел Св. Ігнатія Лойоли (1731 – 1743 рр), північний і південний навчальні корпуси (1743 р), парк (1809 р), Францисканський монастир (1636 р), собор Св. Миколи (1636 – 1832 рр), келії (XVIII ст.), будинок-музей Ю.Словацького (XVIII ст.), дерев'яний житловий будинок (XVIII ст.), два житлові будинки – Бизнята (XVIII ст), Богоявленський монастир, костел і корпус келій (1760 р), Кременецький ботанічний сад) – с. Онишківці Рівненської області (Скит, джерела, озеро Святої Анни) – с. Великі Бережці.

Біосоціальні ресурси*: з Великими Бережцями пов'язані імена видатних людей – це батьківщина вченого-зоолога О. Неприцького-Грановського, до села приїжджали як прочани Леся Українка з Климентом Квіткою, Степан Скрипник (Патріарх Мстислав), Михайло Тележинський, письменник Улас Самчук.

Зона стаціонарної рекреації виділяється в найбільш привабливих для тривалого відпочинку місцях з метою створення там готелів, мотелів, кемпінгів та інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку. В межах перспективного РЛП цю зону пропонується виділити в с. Великі Бережці, де буде розміщуватися адміністрація парку і на базі гостинних садиб.

Господарська зона. До неї відносяться освоєні території на яких ведеться традиційне господарство.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі сс. Великі Бережці, Малі Бережці, Кімнатка, Града, Іква, Хотівка, Сапанів, м. Кременець, м. Почаїв. В зоні

безпосередньої доступності РЛП проживає близько 3,5 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями м. Тернопіль та автотуристами з інших населених пунктів.

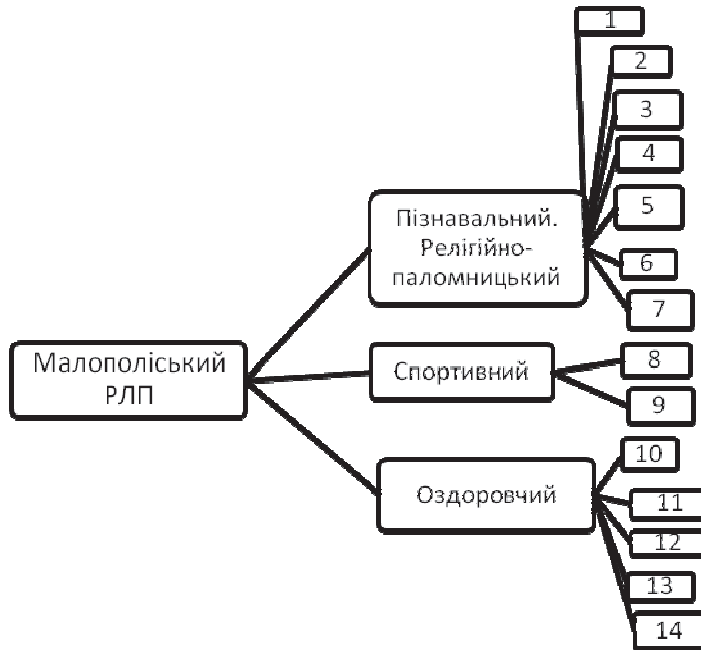

Рис. VIII.11. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Малополянського РЛП

1. *Гора Божя.*
2. *Історико-архітектурні об'єкти м. Почаїв.*
3. *Почаївський ботанічний сад лікарських рослин.*
4. *Історико-архітектурні об'єкти м.Кременець.*
5. *Кременецький ботанічний сад.*
6. *с. Ониськівці (озеро Святої Анни, скит).*
7. *Музей зоолога О. Неприцького-Грановського.*
8. *Санна траса.*
9. *Лижні траси Кременецьких гір.*
10. *Пішохідний туризм маршрутами Кременецьких гір і г. Божя.*
11. *Водний туризм на ставках с. Великі і Малі Бережці.*
12. *Пляжно-купальний відпочинок.*
13. *Кінні маршрути.*
14. *Велосипедний туризм.*

РЛП “Малополянський” знаходиться на відстані усього 12 кілометрів від м. Кременець і 81 км від м. Тернопіль. По території парку проходить автомобільний шлях Града – Великі Бережці – Іква, по південній межі парку проходить автодорога регіонального значення Острог – Кременець – Почаїв, а східніше від парку – автодорога міжнародного значення Доманово-Ковель-Чернівці, курсують численні пасажирські автобуси.

Почаївська туристська місцевість представлена РЛП “Почаївський”.

Протяжність проєктованого РЛП “Почаївський” складає 9 км з півночі на південь і 7,5 км із заходу на схід, проєктована площа парку – близько 5400 га обмежена

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

населеними пунктами сс. Будки, Комарівка, Загишшя, Старий Почаїв, Старий Тараж, м. Почаїв. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Почаївський” складає для паркового – 11,3 люд./день/га; для лісового – 6,6 люд./день/га; для нелісового – 4,3 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 8,3 тис. люд., літо – 22,5 тис. люд.

Територія парку розташована у північно-західній частині Тернопільської області в межах геоморфологічного району – Гологоро–Кременецької моноклінальної гряди. На території гряди інтенсивно розвиваються сучасні фізико-географічні процеси (ерозія, зсуви, обвали, карстово-суфозійні явища). У літотамнієвих і органогенно-детритових вапняках тортону трапляються карстові лійки. Цікавим об’єктом для пізнавальної рекреації є геологічна пам’ятка природи місцевого значення “Старопочаївський яр”, де зустрічаються рештки міоценової фауни.

Клімат парку помірно-континентальний. Теплий період року із середньодобовими температурами вище 0⁰С становить 253-261 день, а період з температурами вище +15⁰С – 100 – 103 дні. Сума активних температур вище +10⁰С тут становить 2450-2500⁰С. Територія парку характеризується значною річною сумою опадів – близько 650 – 600 мм. Кліматичні умови в цілому сприятливі для проведення короткотривалого пізнавального відпочинку.

По південно-східній межі парку протікає р. Іква. Долина річки широка. Річище помірно звивисте, на території парку зарегульоване ставками (21 ставок в с. Старий Тараж), що є сприятливими для розвитку рибної ловлі, але береги ставків часто замулені, тому для купання не придатні.

Природна рослинність представлена переважно сосновими і широколистяно-сосновими лісами (дубово-соснові, буково-соснові), з домішками граба звичайного, сосни звичайної. У лісах зустрічаються карпатські гірські флористичні елементи: астранція велика, аконіт молдавський, реліктові види – зозуліні черевички, листовики сколопендрові. Луки на заплавах торф’янисті, болотисті, справжні, на межиріччях – низинні торф’яні.

Серед представників тваринного світу зустрічаються ссавці: заєць-русак, кабан дикий, ласка, лисиця, тхір; птахи: крук, ворона, грак, шпак, сільські ластівки, луговий чекан; земноводні: гостроморда жаба, звичайна та зелена ропухи.

Заповідна зона загальною площею 500 га, що складає 9% від площі РЛП, складатиметься із загальнозоологічного заказника, геологічної і ботанічної пам’яток природи і Почаївського ботанічного саду.

Таблиця VIII.13

Перелік об’єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Почаївський”

Назва об’єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Скит	468	Загальнозоологічний заказник місцевого значення	Почаївське л-во, кв. 40-50	Лісове урочище «Скит» є місцем проживання та відтворення чисельності тваринного світу.
Старопочаївський яр	1	Геологічна пам’ятка природи місцевого значення	Околиці с. Старий Почаїв	Місце знаходження міоценової фауни.
Почаївська липа	0,02	Ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	м. Почаїв	360-річна липа широколиста діаметром 200 сантиметрів.
Почаївський ботсад лікарських	30	Ботанічний сад	м. Почаїв	Створення банків генофонду і експлуатаційних ділянок рідкісних ендемічних і

рослин				реліктових видів лікарських рослин, вивчення акліматизації, розмноження та ефективного використання і впровадження їх у природні умови, а також проведення освітньої роботи.
--------	--	--	--	--

Зона регульованої рекреації включає маршрути постійних екскурсій та екологічного туризму на території парку, і охоплюватиме більше 70% площі парку. В лісах є умови для розвитку любительської рекреації (збір грибів, ягід, лікарських рослин), а ставки і торф'яні канали в сс. Старий Тараж, Лосятин та Борщівка для рибної ловлі (щука, короп). Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів:

релігійно – паломницький маршрут: м. Почаїв (Свято-Успенська лавра (XVI – XVII ст), відбиток стопи Божої Матері, цілюще джерело, Чудотворна ікона Почаївської Божої Матері, моці преподобного Іова, Свято-Духівський монастир (1597 р). Найвидатніші споруди: Свято-Успенський собор (1771-1783 рр), Троїцький собор (1906-1912 рр), келії (1771-1780 рр), архієрейський будинок (1825 р), дзвіниця (1861-1871 рр), надбрамний корпус (1835 р), Почаївський ботанічний сад лікарських рослин – Почаївський історико-художній музей) – Старий Почаїв (церква Покрови Божої Матері (1643 р)) – с. Підкам'янь Львівської області (Вознесенський костел (1612 – 1695 рр), капличка Параскеви П'ятниці (1739 – 1741 рр), монастир “Походження Дерева Хреста Господнього”) – с. Великі Бережці (гора Божа з печерами-келіями, цілюще джерело; меморіальний музей вченого-зоолога О. Неприцького-Грановського) – м. Кременець (руїни замку на г. Бона (IX – XVI ст.), ансамбль колегіуму (1731 – 1743 рр), Костел Св. Ігнатія Лойоли (1731 – 1743 рр), північний і південний навчальні корпуси (1743 р), парк (1809 р), Францисканський монастир (1636 р), собор Св. Миколи (1636 – 1832 рр), келії (XVIII ст.), будинок-музей Ю.Словацького (XVIII ст.), дерев'яний житловий будинок (XVIII ст.), два житлові будинки – Бизнята (XVIII ст), Богоявленський монастир, костел і корпус келій (1760 р), Кременецький ботанічний сад) – с. Онишківці Рівненської області (Скит, джерела, озеро Святої Анни) – м. Почаїв.

- історико-краєзнавчий маршрут: м. Почаїв (Почаїв (Свято-Успенська лавра (XVI – XVII ст), відбиток стопи Божої Матері, цілюще джерело, Чудотворна ікона Почаївської Божої Матері, моці преподобного Іова, Свято-Духівський монастир (1597 р). Найвидатніші споруди: Свято-Успенський собор (1771-1783 рр), Троїцький собор (1906-1912 рр), келії (1771-1780 рр), архієрейський будинок (1825 р), дзвіниця (1861-1871 рр), надбрамний корпус (1835 р), Почаївський ботанічний сад лікарських рослин – Почаївський історико-художній музей) – м. Кременець (руїни замку на г. Бона (IX – XVI ст.), ансамбль колегіуму (1731 – 1743 рр), Костел Св. Ігнатія Лойоли (1731 – 1743 рр), північний і південний навчальні корпуси (1743 р), парк (1809 р), Францисканський монастир (1636 р), собор Св. Миколи (1636 – 1832 рр), келії (XVIII ст.), будинок-музей Ю.Словацького (XVIII ст.), дерев'яний житловий будинок (XVIII ст.), два житлові будинки – Бизнята (XVIII ст), Богоявленський монастир, костел і корпус келій (1760 р), Кременецький ботанічний сад) – смт. Вишневець (замок (XV ст.), палац і парк князів Вишневецьких (XVIII ст.), церква Архистратига Михаїла (1726 р), церква Вознесення (1530 р), келії монастиря кармелітів) – м. Збараж (церква Святого Михайла (19 ст.), млин (17ст), парк ім. Б.Хмельницького, Збаразький замок (1626-1631рр), монастирі бернардинців (17-18 ст.) і феліціанок (18 ст), костел бернардинців (17-18 ст), церква Успіння (18ст), синагога (1547р), церква Воскресіння Господнього (18ст), колишній міщанський будинок (кін 19 ст))) – м. Тернопіль (греко-католицький кафедральний собор Непорочного Зачаття Діви Марії, Здвиженська церква (XVI – XVII ст.), костел і келії монастиря Домініканів (1749-1779 рр), Старий замок (1540 р), Тернопільські краєзнавчий

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

і художній музеї, церква Воскресіння Христового (1602-1608 рр), церква Різдва Христового) – м. Почаїв.

Історико-архітектурні об'єкти: м. Почаїв (Свято-Успенська лавра (XVI – XVII ст), відбиток стопи Божої Матері, цілюще джерело, Чудотворна ікона Почаївської Божої Матері, мощі преподобного Іова, Свято-Духівський монастир (1597 р). Найвидатніші споруди: Свято-Успенський собор (1771-1783 рр), Троїцький собор (1906-1912 рр), келії (1771-1780 рр), архієрейський будинок (1825 р), дзвіниця (1861-1871 рр), надбрамний корпус (1835 р), Почаївський ботанічний сад лікарських рослин – Почаївський історико-художній музей), с. Старий Почаїв (церква Покрови Божої Матері (1643 р).

Біосоціальні рекреаційні ресурси: народились в Почаєві художники С. Бутковська, І. Лазарчук, І. Хворостецький, О. Шатківський, працювали художники А. Грушецький, Л. Долинський, А. Лазарчук, О. Якимчук, російський архітектор О. Щусєв. В 1844 році Почаїв відвідав український історик і громадський діяч М. Костомаров, 1846 році Почаїв відвідав Тарас Шевченко, в 1875 р. – вчений і громадський діяч М. Драгоманов.

Зону стаціонарної рекреації в межах перспективного РЛП пропонується виділити в м. Почаїв, де буде розміщуватися адміністрація парку, також мотель “Едем”, готель “Садиба”, гостинний монастирський готель для паломників в м. Почаїв, а також готель “Почаївський світ” в с. Діброва.

Господарська зона. До неї відносяться освоєні території на яких ведеться традиційне господарство.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі м. Почаїв і сс. Старий Почаїв, Старий Тараж, Будки, Комарівка, Затишшя, Діброва. В зоні безпосередньої доступності РЛП проживає близько 12 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями мм. Тернопіль і Кременець та автотуристами з інших населених пунктів.

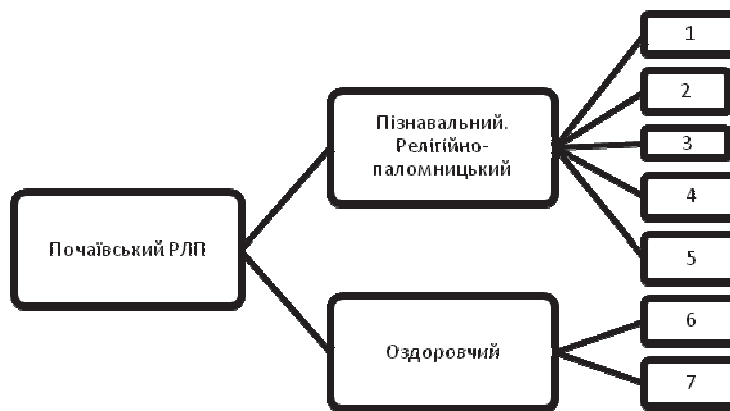

Рис. VIII.12. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Почаївського РЛП

1. *Історико-архітектурні об'єкти Почаєва.*
2. *Історико-архітектурні об'єкти Кременця.*
3. *Гора Божа.*
4. *Почаївський ботанічний сад лікарських рослин.*
5. *Кременецький ботанічний сад.*
6. *Піші прогулянки.*
7. *Збирання грибів, ягід.*

РЛП “Почаївський” знаходиться на відстані усього 24 кілометра від м. Кременець і 70 км від м. Тернопіль. По території парку проходить автомобільна дорога регіонального значення Острог – Кременець – Почаїв – Радивилів, а також автошлях територіального

значення Кальне – Млинівці- Залізці – Почаїв, курсують численні пасажирські автобуси.

Бережанська ТРМ представлена РЛП “Бережанське Опілля”.

Площа проєктованого РЛП “Бережанське Опілля” становить орієнтовно 20600 га. Протяжність з півночі на південь складає 20 км, а з заходу на схід – 16 км. Відстань від Бережан до Тернополя залізницею 72 км., а шосейним шляхом – 53 км. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Бережанське Опілля” складає для паркового – 29,0 люд./день/га; для лісового – 14,6 люд./день/га; для нелісового – 20,7 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 93 тис. люд., літо – 149,8 тис. люд.

Територія РЛП характеризується досить інтенсивною розчленованістю рельєфу, для неї характерний пасмово-горбистий уклад. Вершини пасм і окремих горбів заокруглені, переважно без різких форм. Різниця у висотах між вершинами горбів з найбільш зниженими частинами долин досягає 80-120 м, доходючи в окремих місцях до 150 м. У Бережанському ландшафті чергуються крупногорбисті лісові місцевості з середньогорбистими сильнозелісненими розораними. Ці два види місцевостей займають понад 80% площі РЛП, решта території – заплавні і надзаплавно-терасові місцевості, що зайняті сільськогосподарськими угіддями.

Клімат парку є сприятливим для розвитку рекреаційної діяльності. Середня багаторічна температура липня складає +18,5°С, максимальна температура до + 36,6° С буває в період першої декади серпня. Найбільша кількість опадів припадає на травень-серпень. Сніговий покрив триває в межах 40-75 днів. В середньому він настає в третій декаді листопада – першій декаді грудня і сходить у третій декаді березня. Середня багаторічна товщина снігового шару 14-18 см. В поєднанні з горбогірним рельєфом ці умови є сприятливими для розвитку гірськолижного туризму в зимовий період. Перешкодою може стати лише та обставина, що сніговий покрив є нестійким, і може сходити до кількох разів за зиму внаслідок частих відлиг. На території парку досить чітко виражені всі пори року.

Річкова мережа РЛП “Бережанське Опілля” представлена рр. Золотою Липою, Нараївкою, Ценівкою та їх допливами, які належать до числа малих річок. Річкова мережа досить розвинена, зі значною густотою. Цікавими в рекреаційному відношенні є Бережанське водосховище і ставки.

Природна рослинність типова для лісостепу Волино – Подільської височини. Значне поширення на території мають дубові та букові ліси з домішкою граба, осики та інших порід. Чагарниковий підлісок в цих лісах представлений ліщиною, кленом татарським, бруслиною європейською та бородавчатою шипшиною, а трав’яний покрив – осокою, барвінком, копитником та іншими травами.

Тваринний світ Бережанщини в лісових масивах представлений: з копитних тварин зустрічаються козуля європейська, дикий кабан, лось, олень благородний; з гризунів поширені білки, миші, з цінних тварин тхір чорний і лісова куниця, заєць, лисиця, видра річкова, борсук, дикий кіт лісовий, з птахів є соловей, дикі голуби, горлиці, шпаки і синиці, яструб-перелітник, яструб-коршун, чаплі, болотні сови, зустрічаються лебеді, дикі качки, дикі види сов. Рибна фауна представлена коропом, карасем, лином, окунем, щукою, плотвою, річним амуром, лящем, що є сприятливим чинником для розвитку в парку любительського рибальства, при належній організації цього процесу.

Практично вся територія парку, окрім схилів річкових долин, зайнята сприятливими і найсприятливішими для розвитку рекреації природними комплексами. Слід також зазначити, що ландшафтні комплекси запропонованого РЛП є найбільш привабливими з позиції еколого-естетичної цінності, оскільки на території парку оптимальне співвідношення лісових масивів, водних комплексів і горбистих рівнин.

Заповідна зона складатиметься з 1 ботаніко-ентомологічного, 4 ботанічних, 1 загальнозоологічного заказників, 2 геологічних, 5 гідрологічних, 10 ботанічних пам’яток

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

природи і парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва в с.Рай, загальною площею – 2525 га, що становить – 12,2%. Доцільно збільшити площу заповідної зони хоча б до 15% за рахунок перспективних заповідних території (карстово-спелеологічного заказника місцевого значення “Урочище “Підвисоке” на площі близько 202 га, а також розширення вже існуючих (зокрема, Голицького заказника).

Таблиця VIII.14

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Бережанське Опілля”

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Голицький	60	Ботаніко-ентомологічний заказник загальнодержавного значення	с.Гутисько, гора «Голиця»	Надзвичайно унікальний резерват аборигенної лучно-степової рослинності і ентомофауни та багатства флори. Тут зростає понад 300 видів рослин, серед яких багато рідкісних (20 червонокнижних видів, 50 рідкісних регіональних видів, 130 видів ентомофауна).
Шибалинський	10	ботаніко-гідрологічний заказник місцевого значення	с.Шибалин	Місце зростання горицвіту весняного і наскельно-степової рослинності, проживання та відтворення корисної ентомофауни.
Могила	3,2	ботаніко-гідрологічний заказник місцевого значення	с.Гутисько	Багата лучно-степова рослинність і ентомофауна. Тут зростає відкасник осотовидний.
гора “Лисоня”	3,0	ботаніко-гідрологічний заказник місцевого значення	околиця с.Потутори	Лучно-степове різнотрав'я з корисною ентомофауною.
урочище “Сторожиського”	5,0	ботаніко-гідрологічний заказник місцевого значення	околиця м.Бережани	Лучно-степове різнотрав'я з корисною ентомофауною.
Урочище “Кашталівка”	60	Орнітологічний заказник місцевого значення	м.Бережани	Місце відтворення і проживання численної водоболотної орнітофауни, диких качок та лебедів, дрімлюги, крячка світлокрилого, які є рідкісними для області птахами.
Звіринець	2302	загальнозоологічний заказник місцевого значення	с.Шибалин, Бережанське лісництво	Є місцем проживання і відтворення чисельності тваринного світу.
Чортів камінь	0,10	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Лісники, Бережанське л-во.	Вапняковий останець-велетень.
Кур'янівські феномени	0,50	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	Кур'янівське лісництво	Останці щільних вапняковистих пісковиків середньо міоценового віку у бучині.
Виток р. Нараївка	0,20	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого	с.Нараїв, х. Четві	Місце народження р. Нараївка.

Монастирські джерела	1,0	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	На околиці с. Лісники	Безцінний дар свободи.
Гутянські джерела	2,0	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	Нараївське л-во.	Джерела зі ставком.
Каскад Сокілецьких джерел	1,0	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	х. Соколиця Саранчуківської сільської ради	Система джерел.
Панські джерела	1,0	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	Бережанське л-во	П'ять джерел, що витікають з букового лісу зі ставом.
Раївський	0,02	Дендрологічний парк місцевого значення	с.Рай	Колекція нараховує понад 60 видів і форм дерев. У Раївському парку зростає 600-річний дуб величезних розмірів – 25м заввишки і 7 – в обхваті.

Зона регульованої рекреації охоплюватиме більше 60% площі парку. До неї входить територія з напівприродною та культурною рослинністю, які є об'єктом демонстрації. В цій зоні мають бути прокладені і обладнані маршрути екскурсій для різних груп відвідувачів. В ній може бути дозволене спортивне мисливство та рибальство, проведення спортивних змагань з додержанням правил охорони навколишнього природного середовища. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів РЛП "Бережанське Опілля":

- історико-краєзнавчого пішого походу на 6 днів з метою ознайомлення з унікальними пам'ятниками дерев'яного зодчества Бережанщини по маршруту: м.Бережани (монастир оо. Бернардинів (поч. XVII ст.), Бережанський замок (XVI ст.), вірменська церква (поч. XVIII ст.), фарний римо-католицький костюл (кін. XVI ст.), синагога (XVII ст.), церква св. Миколая (XVI ст.), міська ратуша (1810 р.), краєзнавчий музей, музей книги, музей Б. Лепкого, музей репресованої церкви, музей скла (Бережанський скляозавод), пам'ятний знак жертвам діянь НКВС, пам'ятний знак до 50-ліття депортаційної акції „Вісла”, меморіал радянських воїнів, що загинули за звільнення Бережан від німецько-фашистських загарбників, та земляків, які полягли на фронтах Другої світової війни, пам'ятник Т. Шевченку, пам'ятник Б. Лепкому, пам'ятник св. Миколаю, ознайомлення з народними художніми промислами: виготовлення виробів зі скла, різьба на дереві) → с. Рай – с. Жуків (пам'ятник УСС, пам'ятник Т. Шевченку, дерев'яна церква І. Богослова (XVII ст.), пам'ятник Б. Лепкому, могила о. С. Лепкого, музей родини Лепких) → с. Біще (урочище „Поляна”, костюл Діви Марії (XVII ст.), кам'яна фігура (XVII ст.)) → с. Рекшин (церква XVII ст.) → с. Поточани (церква XX ст.) → с. Краснопуца (монастир оо. Василян (XVII ст.) → с. Розгадів (дерев'яна церква XIX ст., музей Р. Купчинського, пам'ятник Р. Купчинському) → с. Пліхів (дерев'яна церква XIX ст., костюл XX ст., пам'ятний знак короля Польщі Яна Соб'єського) → с. Урмань (дерев'яний храм Св. Апостолів Петра і Павла (1688 р), ставок) → с.Надрічне (дерев'яна церква XVIII ст., костюл XIX ст.) → с. Куропатники (унікальне цілюще джерело, костюл XVII-XVIII ст.) → с. Лісники → с. Рай → с. Лісники → с. Рай → м. Бережани, протяжність пішої частини 75-80 км. Пропонується проходження даного маршруту в період з травня по жовтень, а найоптимальніше – липень-жовтень;

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

- туристсько-краєзнавчого пішого походу на 8 днів з метою ознайомлення з об'єктами, які мають краєзнавчу цінність по маршруту: м. Бережани → ур.Кашталівка → с. Жуків → ур. Поляна → с.Біще → х. Залужжя → с.Краснопуца → с. Бишки (музей УПА) → с. Куропатники → с. Шибалин → гора Лисоня (у серпні – вересні 1916 року Легіон УСС героїчно стримував натиск російської армії) → с. Жовнівка (карстова печера „Бережанська – І”, яка була відкрита літом 1980 року) → с. Базниківка → с. Котів → ур. Панські озера (джерела і рукотворний ставок) → с. Гутисько → с. Лісники → с. Рай → м. Бережани, протяжність пішохідної частини 100-105 км. Пропонується проходження даного маршруту в період з травня по жовтень, а найоптимальніше – червень-вересень;

- краєзнавчо-патріотичний маршрут по місцях бойової слави українських січових стрільців: м.Бережани – с.Пліхів – с.Конюхи – с.Бишки – х.Цвяків – с.Шибалин – гора Лисоня – с.Саранчуки – с. Потутори – м.Бережани;

- ботаніко-ентомологічна екологічна стежка по горі Голиця і заказнику Могила. Пропонується проходження даної екологічної стежки в період з квітня по серпень.

Історико-архітектурні об'єкти: ратуша (1811 р.), Троїцький собор (1768 р.), Миколаївська церква (1691 р.), Замок (1554 р.), Миколаївський костел монастиря бернардинів(1630 р), костел Різдва Діви Марії (1620 р.), комплекс Вірменського костелу (1764 р.), Троїцький замковий костел-усипальниця (1554 р.), велика кількість дерев'яних церков по території Бережанського району (у Бережанах, Жукові, Рекшені, Розгадові, Пліхові, Урмані, Надрічному).

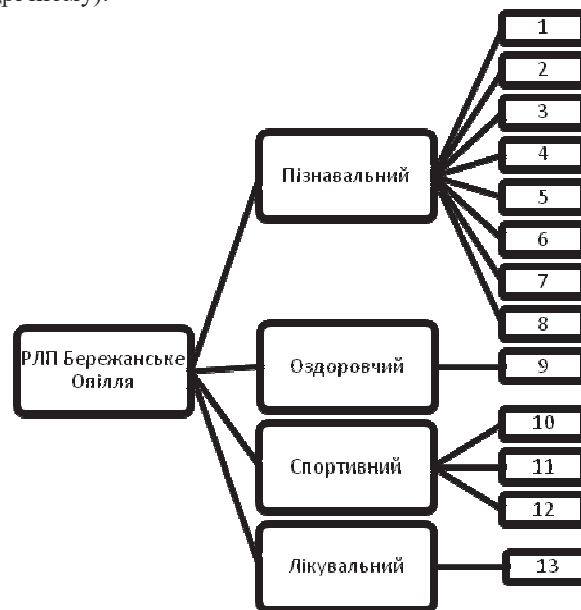

Рис. VIII.13. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять РЛП «Бережанське Опілля»

1. Історико-архітектурні об'єкти м. Бережани.
2. Історико-архітектурні об'єкти сс. Пліхів, Біще, Куропатники, Урмань, Надрічне.
3. Гора Лисоня.
4. Парк в с. Рай.
5. Голицький ботаніко-ентомологічний заказник
6. Урочище «Сторожисько».
7. Урочище «Кашталівка».
8. Природно-заповідні об'єкти с. Лісники.

9. *Кінні і піші прогулянки.*
10. *Гребля на байдарках, човнах, каное.*
11. *Лижні походи.*
12. *Спортивне полювання.*
13. *Дитячий гастроентерологічний санаторій в м. Бережани*

Біосоціальні рекреаційні ресурси: з Бережанами пов'язані долі багатьох визначних діячів культури, науки, медицини, політики України і Польщі, зокрема М.Шашкевича, І.Франка, Богдана та Левка Лепких, М.Яцківа, С.Твердохліба, А.Чайковського, О.Маковея, Франца Коковського, В.Гнатюка, З.Кузелі, Л.Джулинського, О.Кульчицької, Едварда Ридз-Сміглія, Я.Струханчука, М.Мороза, В.Савчака, С.Литвиновича, М.Лабуньки, О.Ковшевича, О.Нижанківського, Д.Січинського, С. Крушельницької, А.Пацлавського, Е.Якиміва, І.Легкого, В.Огірко, Т.Гриценка, Л.Мігоцького.

На території парку є значний потенціал для розвитку пізнавальних видів рекреації, зокрема місця, де є майстри різьби по дереву, також велика кількість різноманітних музеїв в м. Бережани і околицях, також фестивальної рекреації (лемківський фестиваль, що проводиться тут на свято Покрови).

У лісах цього РЛП багато грибів, лісових ягід, лікарських рослин, що безумовно буде сприяти розвитку любительської рекреації.

Зона стаціонарної рекреації в межах перспективного РЛП представлена досить слабо: готель “Золота Липа”, декілька ресторанів “Галичина”, “Анатоль”, обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій в м. Бережани, гостинні садиби в с. Куряни і с. Гутисько. Цю зону пропонується створити в околицях м. Бережани.

Господарська зона представлена освоєними територіями, на яких ведеться традиційне господарство, поширені традиційні ремесла (Бережанщина славиться як центр різьбярства на Тернопіллі). Також тут може розміщуватися орган управління парком, а діяльність людини не повинна вступати в протиріччя з завданнями парку.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі м. Бережан, сіл Потутори, Саранчуки, Рогачин, Нараїв, Куряни, Жуків, Біще, Рекшин, Лапшин, Мечищів, що знаходяться безпосередньо в межах парку, а також відвідувачі з найближчих міст і сіл, зокрема, м. Козови, м. Рогатин, сіл Літятин, Дибще, Ценів, Козівка, Алексине, Чесники, Добринів, Стратин, Подусільня, Болотня, а також м.Тернопіль і автотуристів з інших населених пунктів.

РЛП має зручне розташування щодо транспортних шляхів. Південною частиною парку проходить залізнична лінія Тернопіль-Бережани-Рогатин, також через територію парку проходять автодороги: Тернопіль – Бережани – Рогатин, Бережани – Нараїв, Бережани – Поморяни, Бережани – Підгайці, Бережани – Зборів. РЛП є перспективним для розвитку вело- і автотуризму.

Скала-Подільська ТРМ представлена РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя”.

Протяжність проектного РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя” складає 9 км з півночі на південь і 7 км із заходу на схід, обмежений населеними пунктами смт. Скала-Подільська, сс. Іванків, Мушкатівка, Слобідка-Мушкатівська, Цигани, Бурдяківці, Вовківці. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя” складає для паркового – 14,2 люд./день/га; для лісового – 12,1 люд./день/га; для нелісового – 13,7 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 9,5 тис. люд., літо – 14,9 тис. люд.

Площа проектного РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя” становить орієнтовно 4000 га, з яких площа заповідної зони – 59 га, зони регульованої рекреації – 2100 га, площа зони стаціонарної рекреації – 41 га, площа господарської зони – 1800 га.

Територія парку розташована у південно-східній частині Тернопільської області у межах Тернопільської структурно-пластової рівнини, що, порівняно з оточуючими

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

грядями, займає більш низький рівень у рельєфі. Поверхня рівнини плоска, слабохвиляста, злегка нахилена на південь- південний – схід. Її абсолютні позначки в межах парку сягають 302 – 290 м. Природні комплекси представлені міждолинними хвилястими (балочними) рівнинами з опідзоленими і звичайними чорноземами, а також крутими схилами річкових долин, вкритими грабово-дубовими лісами. Естетично привабливо виглядають скелясті береги р. Збруч в районі смт. Скала – Подільська – так звані “стілки”.

За кліматичними умовами територія парку знаходиться в Південному кліматичному районі, що характеризується найбільш сприятливими умовами для літніх видів рекреації (найбільша тривалість періоду з комфортними і субкомфортними умовами). Комфортні погоди панують тут починаючи з червня (30% – комфортні, 50-70% субкомфортні погоди), практично весь липень, і більшу частину серпня. Для зимових видів рекреації характерне переважання субкомфортних умов.

Гідрографічна мережа представлена рр. Збруч та Циганська. Річка Збруч, лівий доплив Дністра, має каньйоноподібну долину, із звивистим річищем, трапляються пороги, ширина 15 – 25 м, глибина до 2,5 м. Швидкість течії в межень – 0,2 – 0,6 м/с. На берегах розміщені численні зони відпочинку. Річка може використовуватися для сплавів на плотах, каное, байдарках. Річка Циганська, ліва притока Нічлави, з V – подібною, іноді каньйоноподібною долиною. На р. Збруч знаходиться П'ятничанське водосховище, на якому в основному здійснюються неорганізовані форми рекреації, сприятливе для короткотривалого відпочинку і відпочинку вихідного дня. На р. Циганська знаходиться Мушкатівське водосховище, на якому здійснюються організовані (на основі турбази “Збруч”) і неорганізовані форми рекреації, сприятливе для короткотривалого і довготривалого відпочинку і відпочинку вихідного дня. Деяко обмежуючим фактором рекреаційного використання р. Циганська і Мушкатівського водосховища є посередня якість води, яка є важливою для пляжно-купального відпочинку, і необлаштованість пляжів, а також значна кількість завалів, мілин, перекатів, дамб і ГЕС, що є важливим для сплаву по р. Збруч.

Природна рослинність представлена грабово-дубовими лісами: граб звичайний, дуб звичайний та скельний, в'яз гірський, береза бородавчаста, липа серцелиста, клен гостролистий, клен польовий, зрідка – береза, осика, черешня.

Тваринний світ представлений ссавцями: кроти, їжаки, заєць-русак, дикі свині, козулі звичайні; птахами: шпак звичайний, жулани, зозуля і іволга звичайні, горлиці, зеленяки, славки чорноголові, чаплі; земноводними: трав'яна і гостроморда жаби, квакша, червоночерева кумка, звичайна і зелена ропухи; плазунами: прудка та живородяща ящірки, зрідка трапляються мідянки.

Основу заповідної зони проєктованого РЛП будуть складати 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, 1 ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, 5 ботанічних, 1 геологічна і 1 зоологічна пам'ятки природи місцевого значення загальною площею 59,2 га, що складає 1,5% від площі РЛП.

Таблиця VIII.15

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя”

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Урочище «Подільська бучина» в Іванкові	20	Ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення	с. Іванків, Скала-Подільське л-во, кв. 93,94,97,98.	Унікальний залишок Подільської бучини, що відзначається найвищою продуктивністю і біологічною стійкістю – еталон генофонду.

Розділ VIII

Відслонення силуру в Скала-Подільській	0,10	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	сmt. Скала-Подільська, правий берег Збруча, біля фортеці	Типове відслонення силурійських відкладів скальської серії.
Скала-Подільська діброва	12,90	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 74 в.6,10	8Д1Я1Г, 80р., Б-1, п -0,7, dc-32 см, Нс-24 м, Д2, запас на 1 га 280 куб. м.
Куртина дуба червоного	0,20	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 74 в.1	10 Дч, 90р., Б-1, п-0,9, dc-60 см, Нс-30 м, Д3, запас на 1 га 220 куб. м.
Скала-Подільський парк	26	парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.	Сmt. Скала-Подільська, територія турбази «Збруч».	Парк заснований в кінці ХVІІІ 243ст.243. в ландшафтному стилі. У парку зростає 98 видів, різновидностей і форм деревно-чагарникових порід.
Іванківські липи	0,20	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	На околиці с. Іванків	Десять 200-річних лип дрібнолистих діаметром понад 100 см.
Скала-Подільський ясен	0,02	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 55 в.3	Ясен віком 160 років і діаметром 103 см.
Вікові дуби	0,08	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 109	Чотири 200-річні дуби діаметром 112 – 118 см.
Скала-Подільська колонія чапель	10,5	Зоологічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 85кв.12	Протягом двох десятиріч в кронах дубових насаджень селяться сірі чаплі.

Зона регульованої рекреації охоплюватиме більше 70% площі парку. В цій зоні мають бути прокладені і обладнані маршрути екскурсій. В лісах є умови для розвитку любительської рекреації, а водосховища сприятливі для рибної ловлі і пляжно-купального відпочинку. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів, які пропонуються створити в РЛП «Скала-Подільське Надзбруччя»:

-спелеологічний 10-денний: сmt. Скала-Подільська – с. Збручанське (печера Збручанська) – с. Кривче (печери Глинка (1,2), Кришталева, На Хомах (хутір Хоми), Двох озер, Середня, Славка, Тимкова Скала) –с. Сапогів (печера Ювілейна) – с. Королівка (печера Оптимістична) – с. Стрільківці (печера Озерна) – с. Монастирок (печера Язичеська) – с. Більче-Золоте (печера Вертеба) – с. Улашківці (печера Улашківська) – с. Залісся (печера Млинки) – с. Угринь (печера Угринь);

-історико-краєзнавчий автомобільний маршрут: сmt. Скала-Подільська (руїни замку (1518 р), замковий палац (ХVІІІ ст.), порохова башта (ХVІ ст.) римо-католицький костюль Вознесіння Діви Марії (1719 р), церква Успіння Пресвятої Богородиці (1917 р), церква Св. Миколая (1882 р), каплиця (кін. ХІХ ст.), польський народний дім (1930 р), оборонні споруди (ХVІ – ХVІІІ ст.), оранжерея (кін. ХІХ ст.)) – с. Іванків (церква (1847 р), дерев'яна дзвіниця (ХVІІ ст.), іванківські 200-річні липи) – с. Мушкатівка (церква Св. Петра і Павла (1901 р), археологічні пам'ятки давньоруської культури) – м. Борщів (церква Успіння Пресвятої Богородиці (1886 р), краєзнавчий музей з унікальною експозицією трипільської культури, знайдених в печері Вертеба, залишки городища часів Київської Русі) – с. Вовківці (могилиник часів Київської Русі (ІХ- ХІІІ ст.) і поселення черняхівської культури (ІІ –V ст.), Миколаївська церква (1780 р)) – с. Сапогів (дерев'яна церква і дзвіниця Св. Миколая (1777 р)) – с. Кривче (руїни замку (1639 р), дві башти і

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

оборонні мури (1650 р), дерев'яна церква Вознесіння Христового (1760 р), церква Покрови Пресвятої Богородиці (1856 р), печери Кришталева, На Хомах, Середня, Славка, Тимкова Скала, Двох озер, Глинка) – с. Гермаківка (дендрологічний парк, Успенський православний храм (1758 р), рештки Траянових валів, гіпсова печера “Двох озер”) – с. Іване-Пусте (дерев'яна церква і дзвіниця Йоана Богослова (1775 р)) – с. Збручанське (руїни замку (XVII ст), церква Св. Миколая (XIV ст)) – с. Кудринці (руїни замку (XVI ст)) – с. Більче-Золоте (парк садиби Сапіг (1800 р), усипальниця Сапіг (XVIII ст)) – с. Монастирок (Давньословянський печерний храм (IX ст.), церква Воздвиження Чесного Хреста (XVIII ст), келії василіанського монастиря) – с. Висічка (руїни замку (XVII – XVIII ст.), дерев'яна Миколаївська церква з дзвіницею (1763 р)) – смт. Скала-Подільська;

-сплав на байдарках, каное, катамаранах: смт. Скала-Подільська – с. Підпилип'я – с. Ніверка – с. Кудринці – с. Завалля – с. Боришківці – с. Окопи. При розробці маршруту слід зважати на велику кількість на шляху завалів, мілин, перекатів, дамб і ГЕС. Зокрема: за смт. Скала-Подільська в районі млина, за П'ятничанами – ГЕС, за с. Бережанка – в районі млина, за с. Підпилип'я – мілини, с. Шустівці – багато перекатів, зате перед селом – рибні місця, с. Чернокозинці – острів, багато мілин, каміння, с. Кудринці – в районі ГЕС, с. Завалля – ГЕС, багато перекатів, острівки, мілини, с. Боришківка – переказ з мілинами, камінням. Сплав варто планувати з червня по серпень.

Історико-архітектурні об'єкти: руїни замку (1518 р), замковий палац (XVIII ст.), порохова башта (XVI ст.) римо-католицький костюл Вознесіння Діви Марії (1719 р), церква Успіння Пресвятої Богородиці (1917 р), церква Св. Миколая (1882 р), каплиця (кін. XIX ст.), польський народний дім (1930 р), оборонні споруди (XVI – XVIII ст.), оранжерея (кін. XIX ст.) в смт. Скала-Подільська, церква Св. Симеона (1909 р), церква Св. Петра і Павла (1905р), костел (поч. XX ст) в с. Цигани і ін.

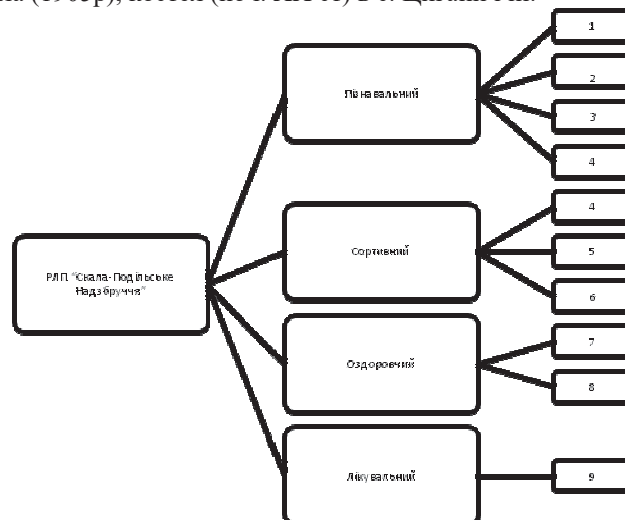

Рис. VIII.14. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять РЛП «Скала-Подільське Надзбруччя»

1. Історико-архітектурні об'єкти смт. Скала-Подільська.
2. Історико-архітектурні і природно-заповідні б'єкти м. Борців, сс. Іванків, Мушкатівка, Вовківці, Сапогів, Кривче, Іване-Пусте, Збручанське, Більче-Золоте, Монастирок, Висічка.
3. Гермаківський дендрологічний парк.
4. Спелеотуризм на базі печер: Збручанська, Глинка, Кришталева, На Хомах, Двох озер, Середня, Славка, Тимкова скала, Ювілейна, Язичеська, Вертеба.
5. Сплав на байдарках, каное, катамаранах по р. Збруч.

6. Кінні і піші прогулянки.
7. Оздоровчий комплекс «Збруч».
8. Рибна ловля і пляжно-купальний відпочинок.
9. Гідромінеральні ресурси.

Біосоціальні рекреаційні ресурси: народилися художник, мистецтвознавець М. Анастасієвський, інженер Байлюк Ієронім, мінеролог, професор З. Бартошинський, письменник Л. Василович, державний діяч А. Глуховський, педагог Л.-Ю. Кут, музичний діяч М. Левицький, громадський діяч І. Мартюк, архітектор В. Петелько, співак М. Скала-Старицький, актор В. Юрчак, науковець М. Згуровський, проживали живописець А. Шурма, актор і диригент Г. Старицький, побував історик і громадський діяч М. Грушевський.

Зону стаціонарної рекреації в межах перспективного РЛП пропонується виділити в смт. Скала-Подільська, де буде розміщуватися адміністрація парку, також готелі “Веста”, “Тридевяте царство”, оздоровчий комплекс “Збруч”.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі смт. Скала-Подільська і сс. Іванків, Мушкатівка, Слобідка-Мушкатівська, Цигани, Бурдяківці, Гуштин. В зоні безпосередньої доступності РЛП проживає близько 10,5 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями мм. Тернопіль і Борщів та авто туристами з інших населених пунктів, подорожуючих до Кам’яця-Подільського і Хотина.

РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя” знаходиться на відстані усього 15 км від м. Борщів, і 120 км автошляхом (127 км залізницею) від м. Тернопіль. По території парку проходить автомобільна дорога регіонального значення Татарів – Косів – Коломия – Борщів – Кам’янець-Подільський, а також автошлях територіального значення Іване-Пусте – Гермаківка-Скала-Подільська, курсують численні пасажирські автобуси. Також по території парку проходить залізнична лінія Скала-Подільська – Вигнанка – Теребовля – Тернопіль.

Теребовлянська ТРМ представлена РЛП “Княжий ліс”.

Протяжність проектного РЛП “Княжий ліс” складає 11 км з півночі на південь і 5 км із заходу на схід, проектована площа парку – близько 3600 га обмежена населеними пунктами Дружба, Кровінка, Теребовля, Семенів, Гумніська, Острівець, Зубів, Різдяне, Струсів, Варваринці. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Княжий ліс” складає для паркового – 16,3 люд./день/га; для лісового – 13,2 люд./день/га; для нелісового – 14,5 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 11,3 тис. люд., літо – 17,5 тис. люд.

Геоморфологічно територія парку лежить в межах Тернопільського природного району. В рельєфі територія парку представлена у вигляді розчленованого плато висотою 350-380 м над рівнем моря, перепад висот з долинами річок – 90-130 метрів.

Клімат парку помірно-континентальний із переважанням атлантичних повітряних мас помірного поясу. Середня температура липня складає +18,5⁰ С, січня – 5,0⁰ С. Переважаючі вітри західного, північно – західного та південно-східного напрямків. Середня багаторічна швидкість вітру сягає 3,0 м/с. Середньорічна кількість опадів складає 600-550 мм.

Гідрографічна мережа представлена р. Серет та її допливом р. Гнізною, які протікають поблизу парку. В межах власне лісового масиву постійні водотоки відсутні, у ярах під час танення снігу спостерігаються тимчасові водотоки. Річки є сприятливими для спортивно-оздоровчої рекреації, але малосприятливими для пляжно-купального відпочинку, оскільки у долинах річок знаходяться населені пункти, з якими пов’язане забруднення вод. Проте надзвичайно мальовнича заплава р. Гнізна в районі сс. Лошнів і Кровінка приваблює до себе рекреантів.

Серед деревних порід переважаючими є граб, дуб, бук, сосна, ялина, береза,

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

подекуди зустрічається вільха, ясен, черешня, спорадично інші деревні породи. У підліску проростає ліщина звичайна, калина, горобина, малина лісова, глід одноматочковий, бруслина бородавчата і європейська, жимолость пухнаста, вовчі ягоди звичайні, гордовина, свидина кров'яна тощо. В межах парку масово зростають найрізноманітніші гриби (опеньки, білі гриби, підберезники, підосичники, грузді, гливи, сиріжки, моховики, печериці). Також тут зосереджені посадки калини, поширені лісова малина, суниця, глід. Все це приваблює велику кількість любителів збору грибів та ягід.

Серед тварин в межах парку зустрічаються бурозубки, жовтогорла миша, заєць-русак, вовчок лісовий, білка звичайна, лисиця звичайна, ласка, тхір, козуля європейська, кабан дикий, кріт, їжак; птахи – голубині, сиворакші, круки, сороки, одуди, ворони, граки, зозулі, дятли строкаті, солов'ї, сойки, дрозди, зяблики, шпаки, вівсянки, славки чорноголові тощо. Земноводні парку представлені трав'яною та гостромордою жабами, ящірками прудкою та живородящою, веретільницею, вужом звичайним, гадюкою звичайною тощо.

До заповідної зони включені 8 заповідних територій, з них 1 ботанічний заказник та 7 ботанічних пам'яток місцевого значення загальною площею 92,11 га (2,5% площі РЛП).

Зона регульованої рекреації представлена значними лісовими масивами, мальовничими водними угіддями (особливо долина річки Гнізна в сс. Лошнів і Кровінка). Це зона буде найбільшою і складатиме близько 70% площі проєктованого РЛП. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів, які пропонується створити в РЛП “Княжий ліс”:

Таблиця VIII.16

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Княжий ліс”

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Підгорянський	8,0	ботанічний заказник місцевого значення	поблизу с. Підгора Теробовлянського району в межах лісового урочища „Дача „Теробовлянська”	Охороняються лучно-степові фітоценози. Особливу цінність становить горицвіт весняний – вид, занесений до Переліку рідкісних видів рослинного світу на території Тернопільської області. Місце оселення корисної ентомофауни.
Зеленчанська ділянка	4,6	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	околиці с.Зеленче Теробовлянського району, в межах схилу південно-західної експозиції, в лісовому урочищі „Дача „Теробовлянська”	Охороняється грабово-кленово-дубове насадження під наметом, якого зростає підсніжник білосніжний – вид занесений до Червоної книги України. Крім того тут зростає проліска дволиста, медунка, фіалка запашна, печіночниця лісова та багато інших рослин.
Лошнівська бучина	4,2	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	поблизу с.Лошнів Теробовлянського району	Охороняється букове насадження 1 бонітету віком 65 років, цінне у господарському, науковому та естетичному відношеннях.
Теробовлянська бучина №1,2	64,0	ботанічні пам'ятки природи місцевого значення	поблизу с.Кровінка Теробовлянського району в межах лісового урочища „Дача „Теробовлянська”	Охороняються 3 букових насадження 1 бонітету віком 75, 80 і 85 років, цінне у науковому, пізнавальному та господарському відношеннях.
Теробовля	6,3	ботанічна	с.Струсів	Охороняється дубово-буково-

нська дубина		пам'ятка природи місцевого значення	Теребовлянського району в межах лісового урочища „Дача „Теребовлянська”	грабово-березове насадження I бонітету віком 95 років, цінне у науковому, пізнавальному та господарському відношеннях.
Горіх ведмежий №2	0,01	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	біля с. Оприлівці	Охороняється п'ятистовбурне дерево ліщини деревовидної. Батьківщина – Балкани, Кавказ, Північний Іран, Гімалаї. Особливо цінне у садово-парковому будівництві.
Сосна чорна Теребовлянська	5,0	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	поблизу фортеці у м.Теребовля	Охороняється насадження сосни чорної 2 бонітету, віком 80 років, цінне у господарському, науковому та пізнавальному відношеннях.

-м. Теребовля (Теребовлянський замок, пам'ятки сакральної архітектури: Миколаївська церква XVI століття з дзвіницею – унікальний зразок оборонної культової споруди із бійницями. Комплекс споруд монастиря кармелітів (1635-1640 рр.) належить до ренесансного – барокової архітектури. Костел Петра і Павла (зараз церква Святого Володимира УАПЦ), до якого добудований двоповерховий монастир. Римо-католицький костел святих Петра і Павла (20-ті роки минулого століття). Дві високі вежі на фасаді проектував сам реставратор Вавеля – архітектор Адольф Жішке – Богуш. Костел був першою на теренах тодішньої Польщі будівлею у стилі старих римських базилік. міська ратуша (XIX ст.) – с. Підгора (монастир) – Підгорянський ботанічний заказник з лучно-степовими фітоценозами – с. Острівець (місце народження українського письменника В.Гжицького, вченого-біохіміка С.Гжицького, поета і перекладача Р.Лубківського) – с. Струсів (Костел Св. Антонія (XVII ст.) та палац (XVIII ст.), батьківщина поетів А.Іванчука і С.Будного, літературознавця М.Деркач, актора і художнього керівника театру “Березіль” Й. Гірняка. Музей С.Будного. Пам'ятка природи – сосна австрійська, будинок старого заїзного двору (XVII ст.), підземний рятувальний хід Струсів-Теребовля) – с. Варваринці (батьківщина українського скульптора М.Паращука) – с. Заздрість (батьківщина архієпископа УГКЦ, кардинала, громадського діяча Й.Сліпого, меморіальний комплекс в родинній садибі патріарха) – смт. Микулинці (літописне місто Микулин (1096 р.). Замок, що стоїть на давньоруському городищі (XII – XIII ст., XVI – XVIII ст.), Троїцький костел (1611-1634), збудований у стилі бароко. Палацовий комплекс (XVIII-XIX ст.), побудований в стилі класицизму, і майже незмінним залишився досьогодні, зараз там бальнеологічна лікарня-санаторій. Біля костела – польський цвинтар. Зберігся також палацовий ландшафтний парк. На південній околиці м. Теребовлі – Угорницький василіанський монастир (руїни): церква Різдва Св. Івана Хрестителя, корпус келій (XVII ст.) За 6 км від смт Микулинці розташований географічний центр Тернопільської області) – с. Конопківка (санаторій “Медобори”, цілющі джерела сірчаних вод) – м. Теребовля;

- по старовинних замках: м. Теребовля (Теребовлянський замок 1631 р.) – с. Іванівка (церква Різдва Пресвятої Богородиці (1892 р), костел (1895 р.), виявлені поблизу села археологічні пам'ятки середнього палеоліту і давньоруської культури)) – с. Долина (замок XII ст., Троїцький костел (1611-1634 рр.)) – с. Буданів (замок-костел (1765 р.), монастирські келії (XVIII ст.), мурована церква Великомученика Георгія (1852 р.)) – смт. Микулинці (Замок, що стоїть на давньоруському городищі (XII – XIII ст., XVI – XVIII ст.)) – м. Теребовля.

Історико-архітектурні пам'ятки: архітектурний ансамбль Теребовлі, Струсова та інших населених пунктів. Серед історико-архітектурних пам'яток, що знаходяться

поблизу проєктованого РЛП можна відмітити наступні: руїни замку 1631 р., Церква святого Миколи з дзвіницею кінця XVI століття, монастир кармелітів 1635 року, Угорницький Василіанський монастир XVII ст., що знаходяться у Теробовлі; Свято-Миколаївська церква XVIII ст., неоготичний костел 1894 року у Струсіві тощо.

Рис. VIII.15. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять РЛП «Княжий ліс»

1. Історико-архітектурні об'єкти м. Теробовля.
2. Історико-архітектурні об'єкти смт. Микулинці, сс. Струсів, Долина, Буданів, Іванівка.
3. Підгорянський ботанічний заказник.
4. Дитячий оздоровчий табір «Зорепад».
5. Дитячий оздоровчий табір «Орлятко».
6. Навчально-оздоровчий комплекс Тернопільського національного економічного університету «Червона Калина».
7. Піші і кінні прогулянки, збирання грибів, ягід.
8. Бальнеологічна лікарня-санаторій.
9. Санаторій «Медобори» на базі родовищ сірчаних вод в с. Конопківка.

Зона стаціонарної рекреації буде функціонувати на базі діючих закладів тривалого відпочинку: дитячі табори відпочинку «Зорепад» (поблизу с. Струсів) і «Орлятко» (м. Теробовля), навчально-оздоровчого комплексу Тернопільського національного економічного університету «Червона Калина», мотелю «Гранд» (околиця смт. Дружба). Ця зона охоплюватиме близько 10% території парку.

Господарська зона. До неї відносяться освоєні території на яких ведеться традиційне господарство. Тут представлені історико-архітектурні пам'ятки, об'єкти комунального призначення, сільськогосподарські угіддя парку та лісництва.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі м. Теробовля, смт. Дружба, сіл Кровінка, Лошнів, Плебанівка, Семенів, Малів, Гумніська, Острівець, Різдяне, Струсів, Варваринці, Налужжя, що знаходяться безпосередньо на межі парку та в межах півгодинної пішої доступності. В зоні безпосередньої доступності РЛП проживає близько 25 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями м. Тернопіль та авто туристами з інших населених пунктів.

РЛП «Княжий ліс» знаходиться на відстані усього 25 кілометрів від м. Тернопіль. Він має зручне розташування щодо транспортних шляхів. По північній межі парку

проходить автомобільна дорога Тернопіль-Івано-Франківськ, через парк проходять автодороги Тернопіль – Чернівці, Галич – Сатанів, курсують численні пасажирські автобуси. На границях парку знаходиться 3 станції залізничної лінії Тернопіль – Чернівці.

Чортківська ТРМ представлена РЛП “Середньосеретський”.

Протяжність проєктованого РЛП “Середньосеретський” складає 28 км з півночі на південь і 14 км із заходу на схід, проєктована площа парку – близько 10500 га обмежена населеними пунктами сс. Буданів, Яблунів, Тудорів, Звиняч, Скомороше, м. Копичинці, сс. Скородинці, Семаківці, Біла, Горішня Вигнанка, Угринь, Ягільниця, Росохач. РЛП буде простягатися в меридіональному напрямку вздовж долини р. Серет і деяких її допливів (малих річок Перейма, Потік, Білий Потік, Млинка). Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Середньосеретський” складає для паркового – 22 люд./день/га; для лісового – 7,8 люд./день/га; для нелісового – 19,5 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 36 тис. люд., літо – 62,5 тис. люд.

В геоморфологічному відношенні територія парку знаходиться в межах Тернопільської структурно-пластової рівнини. У загальному плані ці ландшафти представлені місцевостями каньйонального, надзаплавно-терасного та заплавного типів. Унікальною особливістю рельєфу є поєднання відносно рівних плакорних ділянок та вузьких каньйоноподібних долин річок із стрімкими (на зовнішніх дугах меандр) схилами – так званими “стінками” (у м.Чорткові, сс. Біла, Угринь, Росохач). На крутосхилах та “стінках” відкриваються пласти девонських пісковиків, силурійських сланців та вапняків. Найбільш цікавими в рекреаційному відношенні є прирічкові ділянки – заплави, байрачні ліси, пагорбові луки та чагарники, стінки каньйону Серету, а також лісові ділянки.

Клімат парку характеризується сприятливими умовами для розвитку літніх видів рекреації і має значну тривалість з комфортними і субкомфортними погодними умовами (з квітня по жовтень), і період з комфортними умовами найдовший в області – не лише в липні, але й серпні.

Гідрологічна мережа парку представлена річкою Серет (лівий доплив Дністра). У середній течії в неї впадають кілька малих річок: Перейма, Потік, Білий Потік, Млинка. Річка Серет є сприятливим для проведення тут спортивного водного туризму: сплавів на плотах (рафтах), каное, катамаранах, човнах і ін. А ось для пляжно-купального відпочинку якість води не відповідає вимогам, оскільки м. Чортків є одним з основних забруднювачів водних об’єктів області. Діючі очисні споруди міста забезпечують лише механічну очистку стічних вод. На території парку на даний час функціонує декілька несанкціонованих пляжів.

Рослинність представлена ліською, наскельно-степовою та в окремих місцях лучно-степовою рослинністю: дубом черештатим, грабом, липою дрібнолистою, кленом татарським, гостролистим та явором, корковим в’язом, ліською черешнею, ясенем, ліщиною, тереном, шипшиною, кизилом, глодом, корковим в’язом, сном великим, шафраном Гейфеля, шавлією кременецькою, анемоною ліською, жовтозіллям Бессера, оманом, горицвітом весняним.

Тваринний світ парку представлений ссавцями: лось європейський, козуля, лисиця, борсук, тхір чорний; птахи: сови, круки, соколи та яструби, дрозди, синиці, деревозаз, шишкар ялиновий, рибалочка, горихвістка звичайна, лісовий жайворонок, зелена жовна; у печерах кажани: підковоніс малий, нічниця велика та гостровуха, вухань звичайний; лускокрилі: райдужниця велика, стрічкарка тополева, махаон, ванесса чорно-руда, бражник молочайний та дубовий.

Заповідна зона складатиметься з 1 ліскового, 1 загальнозоологічного заказників місцевого значення, 1 ботанічного заказника загальнодержавного значення, геологічних і

Таблиця VIII.16

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП
“Середньосеретський”

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Яблунівський	2103	Ботанічний заказник загальнодержавного значення	с.Яблунівка-м.Копичинці, с.Федорівка Гусятинського р-ну	У трав'яному покриві масово зростає шафран Гейфеля, підсніжник звичайний, зустрічається цибуля ведмежа, лобка дволиста, види занесені до Червоної книги України.
Дуб “Яблунівський”	0,03	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Копичинське л-во у межах Яблунівського ботанічного заказника Гусятинського р-ну	Дуб діаметром 165 см. і віком понад 400 років.
Дубова алея	0,22	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Яблунів садиба санаторію	Двадцять два 150-350-річні дуби діаметром 90-100-136-140-170 см.
Копичинська бучина	1	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Копичинське л-во у межах Яблунівського ботанічного заказника Гусятинського р-ну	Залишок букового пралісу віком понад 200 років, середня висота 300 м., середній діаметр- 80 см.
Яблунівська липа	0,03	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Яблунів старий парк	200-річна липа дрібнолиста діаметром 101 см.
Печера “Угринь”	0,8	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Угринь	Протяжність лабіринтів – 2120 км.
Резерват клона дуба звичайного	30	Лісовий заказник місцевого значення	Білецьке л-во	Штучно створений банк генофонду дуба із двадцяти одного клона.
Звіринець – Білецький	309	Загальнозоологічний заказник місцевого значення	Білецьке л-во	Лісове урочище «Звіринець» є місцем проживання та відтворення чисельності тваринного світу.
Дуб “Бичківський”	0,03	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Білецьке л-во	Дуб діаметром 160 см. і віком біля 400 років.
Дуб пірамідальної форми	0,02	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	С. Бичківці	Дуб діаметром 68 см. і віком понад 100 років.
Сосна Веймутова	0,02	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	С. Бичківці	Сосна віком понад 100 років і діаметром 82 см.

Зона регульованої рекреації охоплюватиме більше 60% площі парку. Ця зона представлена мальовничою долиною р. Серет, лісовими масивами, привабливими яружно-балковими формами рельєфу, ставками в м. Чортків. сс. Бичківці, Біла. У лісах цього РЛП багато грибів, лісових ягід, лікарських рослин. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів, які пропонується створити в РЛП “Середньосеретський” :

- історико-краєзнавчий маршрут: м.Чортків (деревяна церква Вознесіння Господнього (1717 р.) – замок Гольських (1610 р.) – деревяна Успенська церква з дзвіницею (1635 р.) – ратуша з годинниковою вежею (1924 р) – будинок колишнього міського магістрату (1930 р) – церква Покрови Пресвятої Богородиці (1905 р) з каплицею Божої Матері та джерелом Всецариці – Катедральний собор Верховних Апостолів Петра і Павла (1990 р) – кляштор оо. Домініканців (1610 р) – костел св. Станіслава (1619 р) – синагоги (1680, 1909) – капличка Чудотворної Матері Божої з Люрду) – с. Біла (на околицях села 3 городища літописного поселення Моклеков (1211 р) – дерев’яна дзвіниця XIX ст., домініканський костел, церква Різдва Пресвятої Богородиці (1903) – відслонення гірських порід силурійського і девонського періодів (урочище Камінна)) – с. Білий Потік (виявлено залишки поселення трипільської та могильник комарівсько-тшинецької культур – церква Покрови Пречистої Діви Марії (1805) – костел Матері Божої Ченстоховської (1933)) – с. Бичківці (церква Іоанна Богослова (1827 р) – ботанічні пам’ятки природи — сосна Веймутова і дуб пірамідальний (понад 350 років)) – с. Буданів (замок-костел (1765 р.), монастирські келії (XVIII ст.), мурована церква Великомученика Георгія (1852 р.)) – м. Хоростків (дендрологічний парк – старий (18 ст.) і новий (1837) графські палаци – кінний манеж (1837) – в’їзна брама (сер. 19 ст.) – будинок (19 ст.) – церкви Положення Чесної Ризи Пресвятої Богородиці (1837) – костьол (1870р)) – с. Яблунів (графський палац Дідушицьких (друга пол. XIX ст) – парк (1840 р) – Успенська церква (1875 р)) – м. Копичинці (знайдені археологічні пам’ятки трипільської культури, слов’янське городище – деревяна Воздвиженська церква з дзвіницею (1630 р) – костел Успіння Марії (1802 р) – церква Різдва з дзвіницею (1898 р) – греко-католицький храм Св.Миколая на горі (1900 р) – парк над ставом – синагога) – м. Чортків;

- екостежка «Заповідна» – м. Чортків – с. Угринь (печера Угринь) – (загальнозоологічний заказник Звіринець-Білецький) – с. Залісся (печера “Млинки”) – с. Озеряни (Озерянський загально зоологічний заказник) – с. Улашківці (лісовий заказник Дача Галілея, печера “Улашківська”) с. Шипівці (урочище Бубнівка) – с. Більче – Золоте (печера “Вертеба”, де знайдено сліди трипільської культури; Більче- Золотецький парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва (1800 р); церква Св. Михайла (1871 р), каплиця (1898 р), сліди черняхівської культури в урочищі Кадуби; рештки давньоруського городища з валами і ровами на березі р. Серет) – с. Монастирок (печерний храм (IX – XII ст.), келії Василіанського монастиря (XVI ст.), Здвиженська церква (XVIII ст.)) – с.Касперівці (касперівські сфінкси, меандри і каньйон Серету) – с. Королівка (печера “Оптимістична”) – с. Стрілківці (печера “Озерна”).

Історико-архітектурні об’єкти: в м. Чортків – деревяна церква Вознесіння Господнього (1717 р.), замок Гольських (1610 р.), деревяна Успенська церква з дзвіницею (1635 р.), ратуша з годинниковою вежею (1924 р), будинок колишнього міського магістрату (1930 р), церква Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії (1854 р), церква Покрови Пресвятої Богородиці (1905 р) з каплицею Божої Матері та джерелом Всецариці, Катедральний собор Верховних Апостолів Петра і Павла (1990 р), кляштор оо. Домініканців (1610 р), костел св. Станіслава (1619 р), синагоги (1680, 1909), капличка Чудотворної Матері Божої з Люрду; в с. Біла – деревяна дзвіниця XIX ст., домініканський костел, церква Різдва Пресвятої Богородиці (1903); в с. Білий Потік – костел Матері Божої Ченстоховської (1933); в с. Буданів – замок-костел (1765 р.), монастирські келії (XVIII ст.), мурована церква Великомученика Георгія (1852 р.); в Хоросткові – дендрологічний парк, старий (18 ст.) і новий (1837) графські палаци, кінний

манеж (1837), в'їзна брама (сер. 19 ст.), будинок (19 ст.), церква Положення Чесної Ризи Пресвятої Богородиці (1837), костюл (1870р); в Яблунові – графський палац Дідушицьких (друга пол. XIX ст.), парк (1840 р), Успенська церква (1875 р); в Копичинцях – дерев'яна Воздвиженська церква з дзвіницею (1630 р), костел Успіння Марії (1802 р), церква Різдва з дзвіницею (1898 р), греко-католицький храм Св.Миколая на горі (1900 р), парк над ставом, синагога); в с. Більче – Золоте – церква Св. Михайла (1871 р), каплиця (1898 р); в с. Монастирок – печерний храм (IX–XII ст.), келії Василіанського монастиря (XVI ст.), Здвиженська церква (XVIII ст.), в с. Милівці – костюл (1879 р), церква Св. Воскресіння (1910 р), в с. Улашківці – церква Різдва Пресвятої Богородиці (1867 р), костюл (1738 р), Василіанський монастир Св. Івана Христителя, в якому знаходяться дві чудотворні ікони та знамените джерело, вода з якого лікує очі, в с. Сосулівка – церква Св. Покрови (1713 р).

Біосоціальні рекреаційні ресурси: І. Гушалевич (письменник, журналіст), С. Чарнецький (поет, автор пісні-гімну «Червона калина»), Й. Гошуляк (співак), І. Синенька-Іваницька (артистка, співачка), С.Сапеляк (літератор), М. Коцюлим (артист), І. Ляховський (артист), К. Рубчакова (співачка, актриса), Кароль-Еміль Францоza (письменник), Л. Соневицький (історик) і ін.

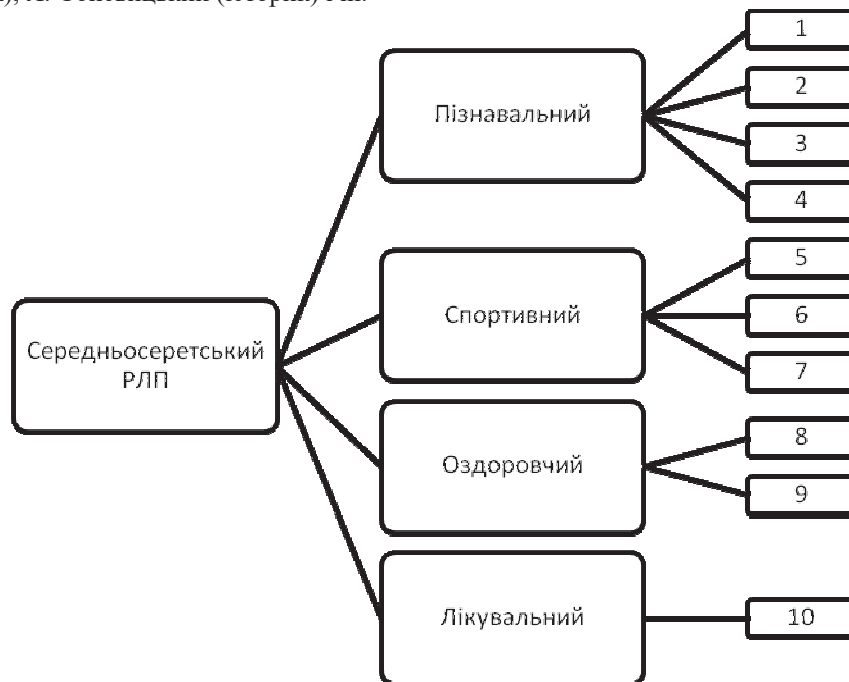

Рис. VIII.16. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Середньосеретського РЛП

1. *Історико-архітектурні об'єкти м. Чортків.*
2. *Історико-архітектурні об'єкти сс. Біла, Білий Потік, Бичківці, Буданів, Хоростків*
3. *Хоростківський дендропарк.*
4. *Яблунівський ботанічний сад.*
5. *Печери «Угринь», «Млинки».*
6. *Каньйон р. Серет.*
7. *Водний спорт.*
8. *Піші, кінні, велосипедні походи.*
9. *Пляжно-купальний відпочинок.*

10. Дитячий протитуберкульозний санаторій.

Зона стаціонарної рекреації в межах перспективного РЛП представлена готелем “Олімп” в м. Чортків і садибою “Спелеохата” в с. Залісся, ресторанами “Авіаносець”, “Олімп”, “Версаль”, “Брістоль”, дитячим протитуберкульозним санаторієм.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі міст Чортків, Хоростків, Копичинці, смт. Заводське, сіл Біла, Білий Потік, Бичківці, Тудорів, Горішня Вигнанка, Угринь, Росохач, Сосулівка, Улашківці, Милівці, Лисівці, Шипівці, що знаходяться безпосередньо на межі парку та в межах півгодинної пішої доступності. В зоні безпосередньої доступності РЛП проживає близько 40,9 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями м. Тернопіль та автотуристами з інших населених пунктів.

РЛП має зручне розташування щодо транспортних шляхів. Чортків знаходиться за 76 км від Тернополя. По території парку проходить залізнична лінія Тернопіль – Чортків – Чернівці, також через територію парку проходять автодороги: Чортків – Білобожниця – Буданів, автошлях Копичинці – Федорівка. РЛП є перспективним для розвитку вело- і автотуризму.

Залізцівсько-Вертелківська ТРМ представлена Залізцівсько-Вертелківським РЛП.

Залізцівсько-Вертелківський РЛП розміщений в західній частині Тернопільської області в межах Тернопільського природного району.

Площа проєктованого РЛП “Залізцівсько-Вертелківського” становить 5800 га. Протяжність з півночі на південь складає 5 км, а з заходу на схід – 9 км. Відстань від с. Залізців до Тернополя шосейним шляхом – 35 км. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Залізцівсько-Вертелківський” складає для паркового – 23,2 люд./день/га; для лісового – 11,8 люд./день/га; для нелісового – 17,5 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 18,1 тис. люд., літо – 30,4 тис. люд.

Територія РЛП знаходиться в межах Тернопільського природного району і займає в основному місцевості заплав, переважно лучних, та схили річкової долини. Річка Серет розчленовує Тернопільську структурно-пластову рівнину в напрямку з північного заходу на південний схід. Долина ріки з заболоченими днищами і пологими схилами. Тернопільська структурно-пластова рівнина вкрита лесовими породами, на яких сформовані високоякісні чорноземні ґрунти (через що спостерігається досить значна розораність території).

Важливий вплив на клімат території РЛП має пасмо Вороняків, яке зупиняє теплі атлантичні маси повітря. Характерною рисою є значне зволоження, а зустрічі атлантичного теплого повітря з масами повітря Холодного Поділля зумовлюють часті градові бурі. Тривалість теплого періоду – 261-262 дні. Період з середньодобовою температурою вище 5°C становить 206-206 днів. Річна кількість опадів становить 650-670 мм. Сніговий покрив триває в межах 75-84 дні. Обмежуючим фактором для розвитку рекреації можна назвати значну вологість цієї території, тут коефіцієнт зволоження найбільший по області, також найбільше число днів з опадами, а також найкоротший теплий період року (250-255 днів).

Річкова мережа РЛП представлена р. Серет з широкою, симетричною, зарегульованою численними ставами і водосховищами долиною. Водосховища і складатимуть третину перспективного РЛП (Залізцівські і Вертелківські). Температура води в водосховищах (+15⁰ С в травні і +20 +22⁰ С в липні і +17 +19⁰ С в серпні місяці) сприяє розвитку пляжно-купальної рекреації, різних видів спортивної водної рекреації.

Природна рослинність представлена лісовими і степовими видами. Але, в результаті інтенсивного антропогенного використання цієї території степи розорано, степова

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

рослинність збереглася лише на незначних, переважно важкодоступних ділянках. Ліси переважно грабові, грабово-дубові і мішані. Крім граба, тут росте ясен, липа, черешня, в'яз, береза, осика, клен і явір. Також тут є багато лук.

Тваринний світ представлений в основному лісовою і степовою фауною: вовк, дикий кабан, рись, косуля, заєць, лисиця, тхір, куниця, білка, ондатра, бобр, видра, норка, горностай, ласка, водяний щур; з птахів: чапля, тетерук, рябчик, вальдшнеп, лелека, зозуля, ластівка, дятел, журавель, куріпка, сова, дика качка, перепілка, жайворонок, соловей, дрізд, лебідь. Іхтіофауна представлена головним чином коропом, карасем, окунем, лящем, щукою, лином, сомом, пліткою, в'юном.

Заповідна зона займає близько 9% території парку і складається з 1 загальнозоологічного заказника і 1 гідрологічної пам'ятки природи.

Зона регульованої рекреації займає близько 59% площі парку. До неї включені акваторії водосховищ, прилеглі річково-долинні місцевості, території Мшанецького лісництва, сприятливі для збору грибів, лісових ягід, заготівлі березового соку, лікарських рослин і лози, тощо. На базі водосховищ можна розвивати любительську і спортивну рибну ловлю (в водосховищах с. Ратищі водиться карась, плотва, окунь, щука, амур, товстолобик, карп, в водосховищах с. Залізці – карась, карп, окунь). В межах цієї зони запропоновано ряд екскурсійних маршрутів:

Таблиця VIII.17

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Залізцівсько-Вертелківський”

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Мильно-Бліхівський	525	Загальнозоологічний заказник місцевого значення	с.Мильне, Мшанецьке лісництво	Лісове урочище «Бліх» є місцем проживання та відтворення чисельності тваринного світу
Залозецьке джерело	0,01	гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Залізці	Джерело питної води, цінне у науково-пізнавальному, оздоровчому та естетичному значеннях.

-сmt. Залізці (Залозецьке джерело – Залозецький замок (1516 р., обороняв жителів від татар та турків, свого часу був власністю М. Камінецького, родини Олеських, Ю. Мнішек, Вишнівецьких, згодом Потоцьких, овіяний легендами і переказами) – костел Св. Антонія (збудований в XV ст., поєднував стилі пізньої готики і ренесансу, в його криптах захоронені князі Константи та Януш Вишнівецькі) – Покровська церква і дзвіниця (зведена в 1740 році в стилі пізнього барокко) – ознайомлення з традиційними народними художніми промислами: різьба на дереві, виробництво керамічних виробів) – с. Ратищі (Храм Успіння Пресвятої Богородиці, де знаходиться чудотворна ікона Божої Матері) – м. Зборів (музей “Зборівська битва” – заповідник “Білий берег” (берег р. Стрипи вкритий лісом, місце Зборівської битви і підписання Зборівської угоди 18 серпня 1649 р.)– церква Преображення Господнього (побудована в 1794 р., кам'яна в стилі бароко)) – с. Озерна (церква Пресвятої трійці, 1893р. в стилі бароко) – капличка Пресвятої Богородиці – відновлена козацька могила (1648р)) – с. Чернихів (в церкві Пречистої Матері Божої знаходиться Чернихівська чудотворна ікона Божої Матері, відома з 1578 р.) –с.Вертелка (поблизу села виявили археологічні пам'ятки пізнього палеоліту та бронзового віку) – сmt. Залізці.

На території самого парку і в межах найближчої доступності розміщені такі історико-архітектурні об'єкти: Залозецький замок (1516 р.), костел Св. Антонія

(збудований в XV ст.), Покровська церква і дзвіниця (зведена в 1740 році в стилі пізнього бароко), Храм Успіння Пресвятої Богородиці в с.Ратиці, дзвіниця Михайлівської церкви (XVIII ст. – зразок волинської школи дерев'яної народної архітектури) в с.Башуки і ін.

Біосоціальні рекреаційні ресурси: М. Бутринський (релігійний та громадський діяч), Е. Дучинський і Я. Музика (художники), І. Негребецька (піаністка), О. Хоміцький (педагог і літератор), працював адвокат, громадсько-політичний діяч С. Голубович. Також на території Залізців проживав композитор Анатолій Кос-Анатольський.

Зона стаціонарної рекреації парку буде створена на базі гостинних садиб смт. Залізці, оскільки на території проєктованого парку немає закладів тривалого відпочинку, а також на найближчу перспективу бажано побудувати готель і кемпінги для відпочиваючих. Зона стаціонарної рекреації складатиме близько 8% території парку.

Господарська зона займатиме 23% від площі РЛП, в ній буде вестися традиційне господарство, з елементами рекреаційного.

Розвитку пізнавальних видів рекреації на території парку сприятиме проведення майстер-класів майстрів з різьби по дереву, мастрів-гончарів в смт. Залізці, а також майстрів з килимарства в с. Гаї-Розтоцькі. Територія РЛП приваблива для проведення тут молодіжних фестивалів. Зокрема на березі Залозецького водосховища відбувається регіональний мистецько-розважальний фестиваль “На хвилях Серету”.

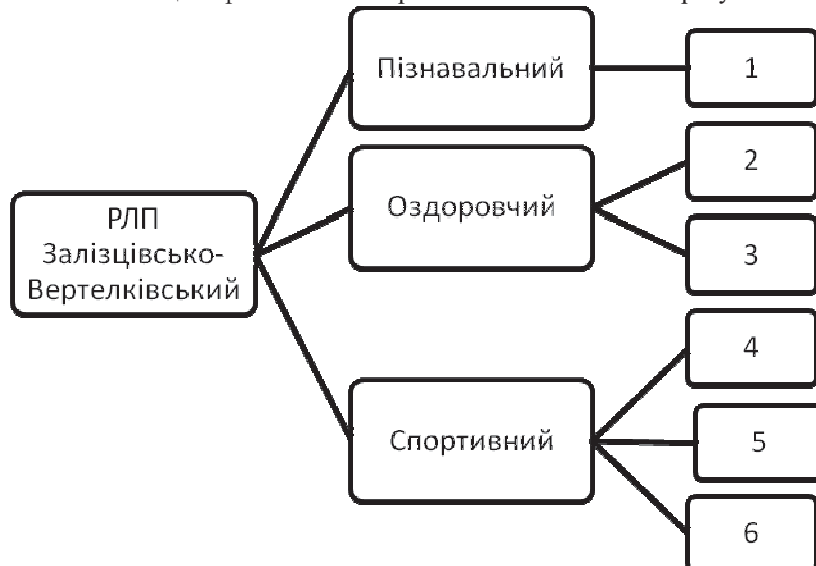

Рис. VIII.17. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Залізцівсько-Вертелківського РЛП

1. *Історико-архітектурні об'єкти смт. Залізці, сс. Ратиці, Башуки, Вертелка.*
2. *Збір грибів, лісових ягід, заготівля березового соку, лікарських рослин і лози.*
3. *Любительська і спортивна рибна ловля.*
4. *Гребля на байдарках, каное, човнах.*
5. *Вітрильний спорт.*
6. *Спортивне полювання.*

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі смт. Залізці, м. Зборів, сіл Ратиці, Підберізці, Гаї-за-Рудкою, Гаї-Розтоцькі, Бліх, Вертелка, Ренів, Мшанець, Мильне, Городище, Піщане, що знаходяться безпосередньо на межі парку в межах півгодинної пішої доступності. В зоні безпосередньої доступності РЛП проживає близько 7,6 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями м. Тернопіль,

м. Зборів, с. Озерна та автотуристами з інших населених пунктів.

РЛП “Залізцівсько-Вертелківський” знаходиться на відстані усього 35 кілометрів від м. Тернопіль. Він має зручне розташування щодо транспортних шляхів. По території парку проходить автошлях Тернопіль – Броди – Червоноград, автодорога Почаїв – Зборів.

Збаразька ТРМ представлена РЛП “Збаразькі Товтри”.

Площа проєктованого РЛП “Збаразькі Товтри” становить орієнтовно 12300 га, з яких площа заповідної зони – 387 га, зони регульованої рекреації – 6390 га, площа зони стаціонарної рекреації – 720 га, площа господарської зони – 4800 га. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Збаразькі Товтри” складає для паркового – 12,6 люд./день/га; для лісового – 16,4 люд./день/га; для нелісового – 19,0 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 38,4 тис. люд., літо – 61,5 тис. люд.

Територія РЛП характеризується досить інтенсивною розчленованістю рельєфу і займає центральну частину Товтрової гряди, що складена вапняками і являє собою ряд підвищень розділених один від одного улоговинами, які різко виступають над рівнинною поверхнею плато. Серед них виділяється головний кряж з бічними грядами по лінії Збараж – Гримайлів.

Клімат парку помірно-континентальний. Середня температура липня $+16^{\circ} + 18^{\circ}\text{C}$, а січня $- 4,5 - 5^{\circ}\text{C}$. Влітку температура може підніматися до $+37^{\circ}\text{C}$, а взимку – опускатися до $- 34^{\circ}\text{C}$. Кількість опадів – 700 мм. Впродовж року на території парку переважають північно-західні та північно-східні вітри. Клімат парку можна охарактеризувати як найменш сприятливий (якщо аналізувати в цілому по області), оскільки тут найменша тривалість субкомфортного і комфортного періодів, характерна найбільша мінливість погодних умов, найбільша середня швидкість вітру для літніх місяців, значне середнє число днів з сильним вітром, значна загальна кількість днів з опадами.

Річкова мережа РЛП “Збаразькі Товтри” представлена рр. Гнізна, Гнила Гнізна, Гніздечна та їх допливами, які належать до числа малих річок. Цікавими в рекреаційному відношенні є ставки в межах РЛП в м. Збараж і сс. Базаринці, Добриводи, Залужжя, Зарубинці. А всього в Збаразькому районі є 26 ставків, з яких 12 використовується для задоволення рекреаційних потреб місцевого населення.

Природна рослинність на території РЛП представлена грабовими і дубово-грабовими лісами з домішками клена, ясена, бересту, черешні, берези, осики, а в підліску переважає ліщина, горобина, калина, ожина і інші. Степову рослинність в межах РЛП можна зустріти на схилах горбів, балок, в заплавах рік.

Видовий склад тваринного світу: куниця, тхір, видра, борсук, лисиця, польова миша, хом’як, щур сірий, полівка звичайна, сліпак звичайний, ховрах, кріт, кажан; з птахів: шуліка, голуб-синяк, горлиця, дятел, іволга, соловей. В річках водяться карасі, окуні, чечуга.

Абсолютно невиправданим є використання Товтрової кряжу гірничодобувною промисловістю для освоєння мінерально-сировинних ресурсів (видобуток будівельного каменю, будівельного піску). Також, значна частка орних земель і низька частка лук і пасовищ істотно активізує протікання ерозійних процесів. Тому створення на цій території регіонального ландшафтного парку є надзвичайно актуальним в плані стабілізації просторової структури ландшафтів і екосистем.

Заповідну зону будуть складати 2 ботанічні заказники, 3 ботанічні, 3 геологічні, 2 гідрологічні пам’ятки природи і 1 заповідне урочище. Всі заповідні об’єкти місцевого значення. Їх загальна площа – 387 га, що становить 3,1% площі парку. Ця зона здебільшого фрагментована.

Зона регульованої рекреації охоплюватиме більше 52% площі парку (6390 га). Це території традиційного відпочинку населення, які приурочені до околиць заповідних

об'єктів і виступають їх буферними зонами. Ця зона представлена мальовничими високими ділянками Товтрової рифової гряди, вкритими сосновими і грабово-буковими лісами, також ставками в м. Збараж, сс. Базаринці, Добриводи, Зарубинці.

Таблиця VIII.18

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП “Збаразькі Товтри”

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Залужанський ліс	273	заповідне урочище	с.Залужжя	Охороняється ділянка Товтрової гряди, де зростає понад 7 видів рослин, занесених до Червоної книги України.
Добриводський	18,5	ботанічний заказник місцевого значення	околиці с. Добриводи	охороняються залишки типових лучно-болотних фітоценозів на меліорованих землях в межах заплави р. Гніздична.
“Пожарниця”	64	ботанічний заказник місцевого значення	поблизу с.Чумалі	Зростають зозулині черевички справжні, сон, любка дволиста, лілія лісова.
Біогрупа вікових буків	0,20	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	с. Зарубинці	Охороняється 8 дерев бука лісового віком 100-150 років, діаметром 72-92 см., цінних в науковому та естетичному відношенні
Збаразька ділянка первоцвіту весняного	1	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Північна околиця с. Базаринці	Охороняється цінна лікарська рослина – первоцвіт весняний.
Оприлівськ і папороті	1	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	біля с. Оприлівці	Охороняються два види папоротей – аспленій муровий і аспленій волосовидний
“Провалля”	4,7	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	на східній околиці с. Новики	Охороняються джерела, що утворюють струмок, який є правою притокою р. Гніздична
Дубівецьке джерело	0,20	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	с. Дубівці	Джерело, приурочене до розривного порушення або зони тріщин в гірських породах.
Гора Довбуша	19,2	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	на лівому схилі р. Гнізна поблизу с. Залужжя	Даний об'єкт носить ім'я народного героя Олекси Довбуша.
Бабина гора	7,4	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Залужжя	охороняється відрога Товтрової гряди, складена рифовими вапняками неогенового віку, зустрічаються скамянілі рештки морської фауни
Міоценові відклади в Добриводах	0,5	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	Поблизу с. Добриводи Збаразького району на лівому березі р.Гніздична	Охороняється відслонення верхньотортонського вапняку (там знайдено декілька скелетів викопних риб доброї збереженості).

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

Розвитку рекреаційної діяльності сприяє регулярне проведення в м. Збараж фестивалів. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів, які пропонується створити в РЛП «Збараські Товтри»:

- історико-краєзнавчий 1-денний піший маршрут з метою ознайомлення з унікальними історичними пам'ятками по маршруту: м. Збараж (церква Святого Михайла (19 ст.)– набережна Базаринецького ставу – млин (17ст) – парк ім. Б.Хмельницького – Меморіальна дошка Несторові Морозенку – А.Міцкевичу – Меморіал Слави загиблим у Другій світовій війні – Збараський замок (1626-1631рр) – будинки Скарбового уряду, колишнього міського суду, колишнього староства повітового, колишній міщанський будинок і колишній ресторан «Брістоль» (19 ст.) – монастирі бернардинців (17-18 ст.) і феліціянок (18 ст) – костел бернардинців (17-18 ст) – церква Успіння (18ст) – синагога (1547р) – церква Воскресіння Господнього (18ст) і пам'ятник І.Франку – колишній міщанський будинок (кін. 19 ст)) – с. Залужжя (заповідне урочище «Залужанський ліс»– г. Бабина – г. Дідова – г.Чернеча (Спасо-Преображенська церква (1600р) – г. Довбушева (печера Довбуша)– с. Старий Збараж (руїни давньоруського літописного м. Збараж (1211 р) з руїнами замку (14-16 ст.)) – м.Збараж;

- радіальні туристичні маршрути 1 – денні по старовинним церквам, пам'яткам дерев'яного зодчества: м. Збараж – с. Верещаки (церква Ікони Казанської Божої Матері (1867р))– с. Вишгородок (городище літописного м. Вигошів (1152 р) з церквою)– с. Печірна (у храмі Св. Миколая знаходиться Печірнянська чудотворна ікона Миколи Чудотворця) – м. Збараж

м. Збараж – с. Колодне (Миколаївська деревяна церква з дзвіницею (1575 р) та дзвіниця Михайлівської церкви (кін.18 –поч 19 ст)) – с. Решнівка (його ще називають «малим Почаєвом», у церкві Преображення Господнього знаходиться Решнівська чудотворна ікона Божої Матері – смт. Вишнівець (церква Воскресіння Христового (1530 р)) – с. Башуки (дзвіниці Михайлівської церкви (18ст)) – м. Збараж

м. Збараж – с. Залужжя (церква Св.Миколая (1575р) і Спасо-Преображенська церква (1600р))– м. Збараж;

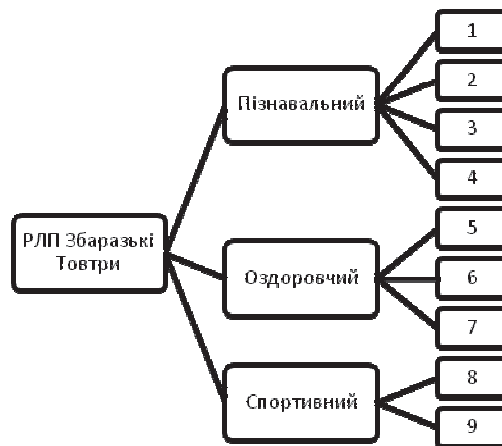

Рис. VIII.18. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять РЛП «Збараські Товтри»

1. Історико-архітектурні об'єкти м. Збараж.
2. Історико-архітектурні об'єкти смт. Вишнівець, сс. Оприлівці, Залужжя, Колодне, Старий Збараж, Печірна.
3. Заповідне урочище «Залужанський ліс».
4. Ботанічні заказники «Добриводський» і «Пожарниця».
5. Піші, кінні і велосипедні походи

6. Катання на човнах.
7. Пляжно-купальний відпочинок.
8. Веслування на каное, байдарках.
9. Лижні походи.

-пізнавальні зооекологічні і еколого-ботанічні екостежки: м. Збараж – Збараська ділянка первоцвіту весняного – с. Залужжя (заповідне урочище “Залужанський ліс”) – г. Бабина – с. Зарубинці (біогрупа вікових буків) – с.Оприлівці (оприлівські папороті) – с. Чумалі (урочище “Пожарниця”) – с.Добриводи (Добриводський заказник) – Малоберезовицько-Іванчанський і Кобилівський загальнозоологічні заказники – с. Колодно (Колоденський ботаніко-гідрологічний заказник) – ботанічний заказник “Урочище “Чарівщина”” – м. Збараж.

-історико-краєзнавчий 1-денний: м. Збараж – м. Тернопіль – м. Збараж.

Історико-архітектурні об’єкти: Збараський замок (1626-1631р.) з палацом, казематами, бастіонами, воротами оборонними стінами, призамковим парком; меморіальна плита Морозенку встановлена на стіні 1984 р.; ансамбль споруд монастиря Бернардинів 1627р.; ансамбль споруд монастиря Філіціанок XVII ст.; руїни замку 1586р в с. Старий Збараж, Преображенська церква оборонного типу (1600р) в с. Залужжя, витвори школи дерев’яного зодчества: Миколаївська церква та дзвіниця Михайлівської церкви (1575,1585рр) в с.Колодне і ін. У 1976р. Збараж віднесено до 39 міст України з найбільшою кількістю історичних пам’яток, враховуючи цінність яких у 1994 р. в місті створено Державний історико-архітектурний заповідник, а у 2005 р. на його базі створено Національний заповідник “Замки Тернопілля”.

Зона стаціонарної рекреації ця зона представлена: дитячим оздоровчим табором “Сокіл” в с. Чорний ліс, готелями «Чорний принц» і «Гетьман», ресторанами ”Медобори”, ”Чорний принц”, гостинними садибами в сс. Залужжя, Чернихів, Тарасівка і в м.Збараж.

Господарська зона представлена освоєними територіями, на яких ведеться традиційне господарство, поширені традиційні ремесла.

Наймасовішими відвідувачами парку будуть жителі міста Збараж, сіл Залужжя, Старий Збараж, Базаринці, Зарубинці, Оприлівці, Чумалі, Дубівці, Доброводи, що знаходяться безпосередньо в межах парку, а також відвідувачі з найближчих міст і сіл, зокрема, м. Ланівці, сс. Синява, Стрийка, Вишгородок, Колодне, Ігровиця, Лозова, Куряни, смт. Вишнівець, а також м.Тернопіль і українські і закордонні автотуристи.

РЛП має зручне розташування щодо транспортних шляхів. По південній частині парку проходить залізнична лінія Тернопіль – Кременець – Дубно, також через територію парку проходять автодороги: Тернопіль – Кременець – Дубно, Тернопіль – Збараж – Ланівці, магістральні автошляхи Чернівці – Брест, Чернівці – Львів, Івано-Франківськ – Хмельницький. Територію парку пронизує мережа доріг без твердого покриття, які можуть використовуватися авто- і велотуристами у суху погоду. Відстань від Збаража до Тернополя шосейним шляхом – 21 км. РЛП є перспективним для розвитку вело- і автотуризму.

Горинська ТРМ представлена РЛП “Горинський”.

Протяжність РЛП “Горинський” складає 5 км з півночі на південь і 8 км із заходу на схід, проєктована площа парку – близько 3200 га обмежена населеними пунктами Великі Вікнини, Піщатинці, Матвіївці, Борсуки, Передмірка, Борщівка. Максимальне рекреаційне навантаження по типах ландшафту для РЛП “Горинський” складає для паркового – 12,0 люд./день/га; для лісового – 2,5 люд./день/га; для нелісового – 3,2 люд./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП по сезонах: зима – 9,8 тис. люд., літо – 16,0 тис. люд.

Територія парку знаходиться в межах Авратинської височини. Це підвищена

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

платоподібна лесова рівнина з чергуванням плоско- та пологохвилястих ділянок, має нахил на північ та північний схід. Переважають місцевості хвилястих балочних рівнин з ерозійними формама, а також місцевості річкових долин з широкими заболоченими заплавами.

Клімат має найсприятливіші умови для зимових видів рекреації здорової людини. Проте, для літніх видів рекреації регіон перспективного РЛП характеризується найбільшою мінливістю погодних умов, також значне середнє число днів з сильним вітром, значна загальна кількість днів з опадами, в середньому на 5-7 днів менша тривалість теплої періоду року порівняно з рештою території Тернопільської області.

Річкова мережа РЛП представлена р. Горинь, Борсуківським і Передмірківським водосховищами, а також ставками в сс. Борсуки, Боршівка, Передмірка. Самі річки слабо придатні для рекреаційного використання, але водосховища і ставки є привабливими для організації в цій місцевості РЛП. Поруч з РЛП є торф'яні болота, придатні для санаторно-курортного лікування.

Природна рослинність в зв'язку з значною сільськогосподарською освоєністю цієї території збереглася дуже мало, ліси залишилися лише на незначних площах, і тому рекреаційне значення їх невелике. На півночі парку розміщується дубово-грабовий ліс. В долині р. Горині зустрічається лучна і на ділянках евтрофних боліт – болотна рослинність.

Тваринний світ збіднений в результаті значної антропогенної перетвореності цих ландшафтів. В межах РЛП зустрічається з ссавців: видра річкова, ондатра, бобр, пацюк; з птахів: кроншнеп великий, чаплі, качки; з плазунів: гадюка звичайна, вуж звичайний.

Заповідну зону будуть складати 1 гідрологічна і 1 ботанічна пам'ятки природи загальною площею 1,62 га, що складає близько 0,5% від площі РЛП.

Таблиця VIII.19

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП "Горинський"

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Передмірківське джерело	0,02	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	с.Передмірка	Джерело питної води – безцінний скарб природи.
Модриново-кленове насадження в урочищі «Братерщина»	1,6	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Лановецьке л-во, кв. 18, в. 10	Насадження модрини і клена, запас на 1 га 360 куб. м.

Зона регульованої рекреації охоплюватиме більше 65% площі парку. Ця зона представлена лісовими ділянками, мальовничими водними угіддями. Перелік екологічних стежок і туристичних маршрутів, які пропонується створити в РЛП "Горинський":

- пам'ятками школи дерев'яного зодчества (дерев'яні церкви XVII – XVII 260р.):с. Боршівка (церква Різдва Пресвятої Богородиці (1894 р))– с. Великі Кусківці (церква Архангела Михаїла (1818 р)) – с. Снігурівка (церква Успіння Пресвятої Богородиці (1927 р)) – с. Чайчинці (церква Воздвиження Чесного Хреста (XVIIIст.)) – с. Нападівка (церква Казанської ікони Божої Матері (1742 р)) – с. Татаринці (церква Пресвятої Трійці (сер. XVIIIст.)) – с. Загірці (Різдва Пресвятої Богородиці (1876 р)) – с. Юськівці (церква Святого Вознесіння (1620)) – с. Грибова (церква Святого Архістратиґа Михаїла (1762 р)) – с. Гриньки (церква Св. Димитрія (1866)) – с. Козачки (церква Св.Димитрія (1876) – с. Молотків (церква Св. Юрія (1784 р)) – с. Іванківці (церква Св. Покрови (1741 р)) – с. Шушківці (церква Успіння Пресвятої Богородиці (1912 р)) – с. Печірна (церква Св.

Миколая (1759 р)) – с. Верещаки (Казанської ікони Божої Матері (1867 р)) – с. Мала Білка (церква Різдва Пресвятої Богородиці (1778 р)) – с. Люлинці (церква Святого Михаїла (1892 р)) – с. Буглів (церква Святого Михаїла (1892 р)) – с. Ванжулів (церква Різдва Пресвятої Богородиці (1750 р)) – с. Оришківці (церква Воздвиження Чесного Хреста (Іхст.)) – с. Борщівка.

– Історико-краєзнавчий маршрут: с. Борщівка (церква Різдва Пресвятої Богородиці (1894 р)) – смт. Вишнівець (замок (XV 261р.), палац і парк князів Вишневецьких (XVIII 261р.), церква Архистратига Михаїла (1726 р), церква Вознесіння (1530 р), келії монастиря кармелітів)– м. Збараж (церква Святого Михайла (19 ст.), млин (17ст), парк 261р.. Б.Хмельницького, Збараський замок (1626-1631рр), монастирі бернардинців (17-18 ст.) і феліціянок (18 ст), костел бернардинців (17-18 ст), церква Успіння (18ст), синагога (1547р), церква Воскресіння Господнього (18ст), колишній міщанський будинок (кін 19 ст))) – с.Залужжя (заповідне урочище “Залужанський ліс”, г.Бабина, г.Дідова, г.Чернеча (Спасо-Преображенська церква (1600р), г.Довбушева (печера Довбуша) – с.Старий Збараж (руїни давньоруського літописного м.Збараж (1211 р) з руїнами замку (14-16 ст.)) – с. Молотків (церква Св. Юрія (1784 р), меморіальний комплекс на честь жителів, спалених в 1942 р. фашистськими окупантами)– с. Борщівка.

Історико-архітектурні об'єкти: церква Різдва Пресвятої Богородиці (1894 р) в с. Борщівка, церква Архангела Михаїла (1818 р) в с. Великі Кусківці, церква Успіння Пресвятої Богородиці (1927 р) в с. Снігурівка, церква Воздвиження Чесного Хреста (XVIIIст.) в с. Чайчинці, церква Казанської ікони Божої Матері (1742 р) в с. Нападівка, церква Пресвятої Трійці (сер. XVIIIст.) в с. Татаринці.

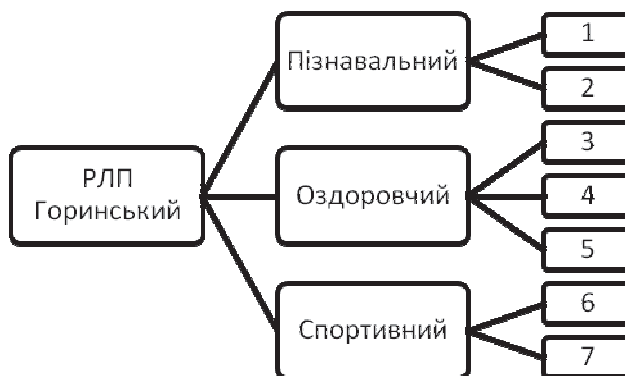

Рис. VIII.19. Рекреаційні об'єкти і типи рекреаційних занять Горинського РЛП

1. *Історико-архітектурні об'єкти сс. Борщівка, Кусківці, Снігурівка, Чайчинці.*
2. *Гідрологічна пам'ятка природи «Передмірківське джерело».*
3. *Дитячий оздоровчий табір "Лісова казка" в с. Борщівка.*
4. *Центр відпочинку та оздоровлення "Лісова казка".*
5. *Піші і кінні прогулянки, катання на човнах.*
6. *Гребля на байдарках, водний спорт.*
7. *Спортивне полювання.*

Біосоціальні рекреаційні ресурси: журналіст Я. Пальчик, письменник Т. Сергійчук, поетеса і журналістка Л. Лісанкова, художник А. Шандрук, в 1920 – ті 261р. проживав майбутній патріарх Київський і всієї України Мстислав (С. Скрипник).

Зону стаціонарної рекреації в межах перспективного РЛП пропонується виділити в с. Борщівка, де буде розміщуватися адміністрація парку і на базі гостинних садиб. Також

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

до цієї зони відноситься дитячий оздоровчий табір "Лісова казка" в с. Борщівка і центр відпочинку та оздоровлення "Лісова казка", що знаходиться в 2 км. від с. Борщівка.

Наймасовішими відвідувачами парку є насамперед жителі сс. Борщівка, Борсуки, Передмірка, Малі Вікнини, Снігурівка, Великі Кусківці. В зоні безпосередньої доступності РЛП проживає близько 4,2 тис. населення, ще декілька тисяч відвідувачів представлені жителями м. Тккернопіль та автотуристами з інших населених пунктів.

РЛП "Горинський" знаходиться на відстані усього 12 кілометрів від м. Ланівці і 69 км від м. Тернопіль. По західній частині парку проходить європейський автомобільний шлях Луцьк – Дубно – Тернопіль – Чернівці, по східній межі парку проходить автодорога регіонального значення Тернопіль – Ланівці, а на північ від парку – автодорога Кременець – Біла-Церква – Ржищів, курсують численні пасажирські автобуси.

VIII.7. Можливі зміни туристсько-рекреаційного потенціалу в умовах глобальних кліматичних змін

Стан навколишнього природного середовища перебуває у тісному взаємозв'язку з рекреаційно-туристичною галуззю. Оскільки діапазон використання природних ресурсів у сфері рекреаційно-туристичної діяльності дуже широкий, то довкілля зазнає досить значного негативного впливу: забруднення, дія шуму на тварин, винищення цінних природних екосистем, витоптування окремих видів рослин тощо. Водночас навколишнє природне середовище – першооснова самого існування рекреаційно-туристичної галузі, тому його екологічний стан виступає лімітуючим чинником розвитку рекреації і туризму на певній території.

Регіональні зміни клімату мають місце уже зараз. Так, наприклад, за даними Українського науково-дослідного інституту гідрометеорології на кінець 20 ст. середньорічна температура повітря на більшій частині України зросла на 0,5 – 1,0°C, збільшилась річна сума опадів, насамперед у зимовий та весняний періоди, частіше повторюються стихійні гідрометеорологічні явища (шквали, сильні зливи, високі паводки на ріках) (*Літинський В.М. ... 1999*).

Україна є одним із активних учасників Кіотського протоколу (Annex 1 country). Згідно Протоколу Україна має заморозити викиди парникових газів на рівні 1990 р. У зв'язку із економічною кризою після розпаду Радянського Союзу в Україні зараз емісії парникових газів в атмосферу нижчі рівня 1990 р., що, в принципі, відкриває можливості торгівлі дозволами на емісії і залучення іноземних коштів на розвиток енергозберігаючих технологій, використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, здійснення природоохоронних заходів та проектів раціонального використання природних ресурсів.

З іншого боку, Україна є однією з найбільших країн Європи, яка має колосальні рекреаційні та туристичні можливості зумовлені: вигідним географічним розташуванням, наявністю унікальних природних зон та природних засобів цілющої дії, а також наявністю великого числа пам'яток історії та культури українського народу.

Обидва згаданих вище фактори – торгівлю квотами на емісії парникових газів та рекреаційно-туристичну діяльність – можна розглядати як реальні джерела надходжень коштів, які тісно взаємопов'язані і гармонійно доповнюють одне одного. Адже активна природоохоронна діяльність спрямована на зменшення викидів парникових газів в атмосферу дасть можливість не тільки зекономити значні кошти шляхом впровадження енергозберігаючих технологій, але і залучити до цієї діяльності кошти індустріалізованих країн, зокрема в рамках Кіотського протоколу (Joint Implementation Program, Clean Development Mechanism). Викликане цим покращення екологічної ситуації і спрямування хоча би частки зекономлених коштів на розширення рекреаційно-туристичних можливостей, зокрема на створення сучасної відпочинкової інфраструктури, сприятиме значній активізації туристичного бізнесу. Отримані при цьому доходи безумовно будуть частково спрямовані на ту ж природоохоронну діяльність.

Вигоди як від активної природоохоронної діяльності в Україні, так і від рекреаційно-туристичної, з точки зору виконання умов Кіотського протоколу, є очевидні. Важливими складовими частинами такої діяльності повинні бути:

- зусилля спрямовані на раціональне ведення лісового господарства;
- створення ефективної національної системи інвентаризації парникових газів і оцінки вуглецевого балансу України та її основних регіонів.

Раціональне ведення лісового господарства, посадка лісів на землях непридатних для сільського господарства та лісовідновлення на основі сталого розвитку є одним із способів зменшення емісії парникових газів, відображених у Кіотському протоколі, і стосується це охорони і підвищення якості поглиначів та акумуляторів парникових газів (Густі М.І., Бунь Р.А., 2000)

На жаль, в сучасних умовах трансформації виробничих відносин і перехідної економіки дещо активізувалися несанкціоновані вирубки лісу, в яких гинуть найбільш перспективні в плані поглинання і акумуляції парникових газів дерева. Зусилля працівників лісових господарств, органів виконавчої влади та правоохоронних органів повинні бути сконцентровані в першу чергу на максимальне збереження наявного лісового фонду (Генсірук С.А..., 1998).

Важливе місце в розв'язанні задач раціонального використання лісів має створення природних національних і регіональних ландшафтних парків. У 1990 р. в Тернопільській області створено перший в Україні регіональний ландшафтний парк Дністровський каньйон. Згодом на частині цих територій створено НПП Дністровський каньйон. Також на сьогодні на Тернопільщині функціонують РЛП Загребелля та Зарваницький і НПП «Кременецькі гори».

Комплексні проекти, спрямовані на розвиток рекреації та туризму в Україні і збільшення лісистості, відповідають вимогам Кіотського протоколу і є реальним засобом залучення коштів розвинених країн для реалізації цих проектів.

В ХХ столітті на території України зафіксовано 43 посушливих роки, в тому числі 7 з них в останні 15 років минулого століття. Вже зараз майже кожен другий рік є посушливим. У найближчі десятиліття очікується підвищення температури на 0,2-0,3оС, а в недалекому майбутньому прогноуються аномально холодні зими з різкими перепадами температур та браком снігового покриву.

Україна розташована в різних природних зонах і характеризується великим різноманіттям екосистем. Зміни можуть по-різному проявитися на регіональному рівні. Наприклад, підвищення температури призведе до збільшення випаровуваності вологи з поверхневого шару ґрунту, тому спостерігатимуться процеси подальшого опустелювання.

Вчені-екологи вважають, щоб зменшити загрози та адаптуватися до стихійних явищ пов'язаних із зміною клімату, необхідно наближати екосистеми до природного стану. В тих екосистемах, які є природними чи за якостями близькі до них, депонується велетенський обсяг вуглецю. Потрібно накопичувати атмосферний вуглець за рахунок біомаси лісу в межах природної зони лісів, а в степовій зоні – за рахунок біомаси родючого шару ґрунту, наслідуючи існуючі природні механізми.

Найактуальнішими в Україні стануть питання максимального накопичення протягом року опадів і раціонального використання вологи у теплий період. Досягти цього можна впровадженням систем основних обробітків ґрунту, які кожного року не перевертають орний шар ґрунту (плоскорізний, чизельний, поверхневий, нульовий) і дають можливість зберігати на поверхні ґрунту мульчу, знижують швидкість руху приземного шару повітря і сприяють збереженню вологи, накопиченої в осінньо-зимовий період.

Відсутність снігового покриву взимку призводить до того, що річки мають менше живлення. Влітку натомість зростає максимальна температура і збільшується

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

випаровування, зростає посушливість. Через це багато районів відчуває нестачу води. Зміни клімату обумовлюють зміну водних ресурсів країни. Від температурного режиму та кількості опадів залежить повноводність наших річок. А кількість і якість водних ресурсів напряду впливатиме на можливість ведення рекреаційної діяльності на території.

Взимку підвищилася мінімальна температура, зима стала комфортна, зникли тривалі тріскучі морози. Справжня зима – з морозами та снігом – триває не три місяці, а тільки три тижні. Підвищення температури призводить до того, що опади взимку випадають здебільшого у вигляді дощу та мокрого снігу, що позначиться на можливості розвитку зимових видів рекреаційної діяльності. Туристичній індустрії доведеться робити ставку в основному на теплий рекреаційний сезон.

Наше літо розпочинається на два-три тижні раніше і закінчується пізніше. За оцінками кліматичних моделей, цей період збільшуватиметься. Треба зміщувати терміни посіву озимих культур, до прикладу. У кількох областях вже говорять про збір двох урожаїв на рік. Збільшується також час для рекреації та відпочинку, що можна охарактеризувати як позитивний момент для рекреаційної сфери.

Зміна клімату призвела до того, що у лісових екосистемах зростає кількість тепло- та світлолюбних видів. Присутність деяких із них не обіцяє добра здоров'ю людини. До таких належить амброзія полинолиста, яка є надзвичайно агресивним карантинним бур'яном. Вона витісняє культурні рослини, жадібно поглинаючи наявну у ґрунті вологу й залишаючи своєму оточенню дрібну дещицю. Крім того, ця рослина є сильним алергеном: її пилок може спричинити напад бронхіальної астми. Міграція видів флори і фауни, пов'язана з кліматичними змінами, призведе до скорочення аборигенних видів, зміни природних екосистем, що в свою чергу впливатиме на розвиток пізнавальних видів рекреації.

Сприятливий клімат, біологічне та ландшафтне різноманіття – це ключові ресурси для розвитку туризму і суміжних галузей (сільського господарства, народних ремесел, транспорту, будівництва). Водночас туризм справляє негативний ефект на зміни клімату через зростання викидів парникових газів від транспортування туристів. Зміни клімату у свою чергу негативно впливають на туристичну діяльність – особливо у високогірних та прибережних регіонах світу. В острівних країнах та країнах, що розвиваються, для яких туризм часто є основним видом економічної діяльності, занепад туристичної індустрії з екологічних та кліматичних причин здатен призвести до падіння рівня зайнятості, збідніння населення, загострення соціально-політичної ситуації.

Усвідомлення цих фактів та причинно-наслідкових зв'язків у системі регіональних економік призвело до визнання світовою науковою спільнотою потреби розвивати і впроваджувати стратегії, спрямовані на боротьбу з наслідками змін клімату, попередження подальших кліматичних змін та зменшення негативного впливу туристичної діяльності на навколишнє природне середовище. Розвиток і впровадження таких стратегій відповідає проголошеним ООН Цілям тисячоліття, згідно з якими сталий розвиток туризму включає боротьбу зі змінами клімату, бідністю, деградацією довкілля та захист культурно-історичної спадщини.

Література:

1. Багрова Л.А. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Л.А.Багрова, Н.В.Багров, В.С.Преображенский // Известия АН СССР. Серия географическая. – 1977. – № 2. – С. 5-12
2. Безруков Ю.Ф. Рекреационные ресурсы и курортология: Учебное пособие. – Симферополь, 1998. – 105 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О.Бейдик. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. – 395 с.
4. Возняк Р.Р. Рекреационная оценка лесов зеленой зоны города (на примере Западного и

- Киевского Полесья)/ Р.Р.Возняк: Автореферат. дис.... кан. с.-х. наук. – Львов, 1988. – 19 с.
5. Генсирук С.А. Рекреационное использование лесов / С.А.Генсирук, М.С.Нижник, Р.Р.Возняк. – Киев: Урожай, 1987. – 246 с.
 6. Данилова Н.А. Климат и отдых в нашей стране. – М.: Мысль, 1980. – 155 с.
 7. Дроздов А. В. Экологический туризм и рекреационная география / А. В. Дроздов // Изв. РАН. Серия географическая. – 1998. – № 4. – С. 92.
 8. Закон України “Про природно-заповідний фонд України”. Екологічне законодавство України. У 2-х кн. \ Відп. ред. В.І. Андрейцев. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – Кн.1. – 704 с. – Кн. 2. – 576 с.
 9. Колбовский Е.Ю. Ландшафтное планирование: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.Ю.Колбовский. — М.: Издательский центр "Академия", 2008. – 336 с.
 10. Кусков А.С. Рекреационная география. Учебно-методический комплекс / А.С.Кусков, В.Л.Голубева, Т.Н.Одинцова. – М.: МПСИ, 2005. – 496 с.
 11. Лукьянова Л.Г. Рекреационные комплексы: учебное пособие / Л.Г.Лукьянова, В.И.Цыбух. – К.: Вища школа, 2004. – 246 с.
 12. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник / О.О.Любіцева, Є.В.Панкова, В.І.Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
 13. Масляк П. О. Рекреационная география: навчальний посібник / П.О.Масляк. – К.:Знання, 2008. – 343 с.
 14. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / Держ. служба заповід. справи Мінекоресурсів України, Наук. центр заповід. справи Мінекоресурсів України. – К.: 2003. – 43 с.
 15. Мироненко Н.С. Рекреационная география / Н.С.Мироненко, И.Т.Твердохлебов. – М.:МГУ, 1981. – 208 с.
 16. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. / Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. – Львів: НАН України. – ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.
 17. Новицька С.Р. Біотичні рекреаційні ресурси Тернопільської області /С.Р.Новицька // Наукові записки ТНПУ. Серія географія. Тернопіль:ред.-видавн. відділ ТНПУ. – №1, 2008. – С. 220-228.
 18. Новицька С.Р. Водні рекреаційні ресурси: еколого-географічний аналіз і оцінювання / С.Р.Новицька// Наукові записки ТНПУ. Серія географія. Тернопіль:ред.-видавн. відділ ТНПУ. – №1, 2007. – С. 158-167.
 19. Новицька С.Р. Ландшафтно-екологічна оцінка території Тернопільської області для цілей рекреації / С.Р.Новицька// Наукові записки ТНПУ. Серія географія. Тернопіль:ред.-видавн. відділ ТНПУ №2, 2007, С. 188-198.
 20. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М.С.Нудельман. – К.: Наукова думка, 1987. – 132 с.
 21. Петранівський В. Л. Туристичне красзнавство: навч. посіб. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський ; за ред. Ф.Д. Заставного. – 2-е вид., виправл. – К.: Знання, 2008. – 576 с.
 22. Преображенский В.С. География и отдых / В.С.Преображенский, Ю.А.Веденин. – М.:Знание, 1971. – 48 с.
 23. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь-справочник / Н.Ф.Реймерс. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
 24. Рекреаційне і заповідне природокористування. Зб. наук. праць. – Тернопіль: СМП "Тайп". – 2012. – 104 с.
 25. Репшанс Э. А. Определение состояния и экологической емкости рекреационных лесов / Э. Репшанс, Е. Палишкис. – Каунас: ЛитНИИЛХ, 1981. -148 с.
 26. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму: Навч. посіб / І.В.Смаль. – Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 264 с.
 27. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова та ін. – Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2010. – 250 с.
 28. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В.Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
 29. Царик Л.П. Екологія: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профіл. рівень. / Л.П.Царик, П.Л.Царик, І.М.Вітенко – К.: Генеза, 2010. – 240 с.: іл.
 30. Царик Л.П. Національні природні і регіональні ландшафтні парки як функціональні складові

Туристсько-рекреаційний потенціал: стан, проблеми, перспективи

- природоохоронних і рекреаційних систем України. / Л.П.Царик, П.Л.Царик. // Україна: географія цілей та можливостей. Збірник наук. Праць. – Н.:ФОП "Лисенко М.М.", 2012. – Т.1. – С. 342-346.
31. Царик Л.П. Оцінка рекреаційного потенціалу і ємності території приміського регіонального ландшафтного парку «Загребелля» / Л.П.Царик, П.Л.Царик. // Історія Української географії. вип. 28. 2013. – С. 49-54.
 32. Царик Л.П. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки і аналізу (на прикладі Тернопільської області) / Л.П.Царик, Г.В.Чернюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188 с.
 33. Царик Л.П. Про деякі проблеми рекреаційного природокористування // Л.П.Царик, П.Л.Царик, М.Я. Вовк. – Туристичні ресурси як чинник розвитку території. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції-семінару (9-10 грудня 2012 року). – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2012. С. 275-277.
 34. Царик Л.П. Природні рекреаційні ресурси / Л.П.Царик, С.Р.Новицька // Природні умови та ресурси Тернопільщини. – Тернопіль: ТзОВ "Терно-граф", 2011. – С. 325-378.
 35. Царик П.Л. До оцінки видів рекреаційної діяльності та потенціалу національного природного парку "Кременецькі гори" / П.Л.Царик. // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2013. №2. – С.132-141.
 36. Царик П.Л. До оцінки рекреаційного потенціалу і навантажень на природні комплекси національного природного парку "Дністровський каньйон" / П.Л.Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Тайп, 2013. -№1 – С. 169-175.
 37. Царик П.Л. До питання оптимізації рекреаційного природокористування у новостворених НПП / П.Л.Царик, Л.П.Царик // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Організація діяльності підприємств туристичної індустрії в умовах інтеграційних процесів", 16-18 квітня 2013 року Тернопіль-Форос. – Тернопіль, 2013. – С. 298-300.
 38. Царик П.Л. Оцінка ступеня сприятливості геолого-геоморфологічних ресурсів Поділля для рекреаційної діяльності / П.Л.Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2014. №2. – С. 83-93.
 39. Царик П.Л. Регіональний ландшафтний парк "Загребелля" у системі рекреаційного і заповідного природокористування. / Царик П.Л., Царик Л.П. – Тернопіль: Редакційно-видавничий центр ТНПУ, 2013. – 188 с.
 40. Царик П.Л. Щодо оптимізації рекреаційних навантажень РЛП "Зарваницький" / Царик П.Л., Царик Л.П. // Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем каньйонового Придністров'я. 100 років ботанічних досліджень у регіоні. Залішки 11-12 вересня 2014 р. – Львів: Ліга-прес, 2014.- С. 44-49.
 41. Царик П.Л. Щодо функціонально-планувальної мережі елементів регіональної туристсько-рекреаційної системи / П.Л.Царик, Л.П.Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: ТАЙП, 2014. – №1. – С. 139-145.
 42. Чижова В.П. История развития подходов к определению допустимой рекреационной нагрузки / В.П.Чижова // Историческая география: теория, методы и инновации / Мат-лы III междунар. науч.конф. (Санкт-Петербург, 23 – 25 апреля 2007 г.). СПб.: ЛГУ, 2007. С. 180-184.
 43. Шаблій О.І., Касянчук З.О. Нові підходи до категорії "рекреаційний потенціал" // Економічна та соціальна географія. – К., 1995. – Вип. 47. – С. 38-47.
 44. Шлапак А.В. Методика і норми рекреаційного навантаження на луки, болота та ґрунти і ліси прибережних акваторій природно-заповідного фонду / А.В.Шлапак. – Умань: дендропарк "Софіївка", 2003. – 12 с.
 45. Шлапак А.В. Методичні рекомендації і норми рекреаційного навантаження на лісові насадження ПЗФ України / А.В.Шлапак. – Умань: дендропарк "Софіївка", 2003. – 36 с.